

**НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА
НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО ПРАВА**

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ВИННИЧЕНКО АНДРІЙ ВІКТОРОВИЧ

УДК 342.9 (477)

ДИСЕРТАЦІЯ

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ
ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЯК СКЛАДОВОЇ
ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ**

12.00.07 – адміністративне право і процес;
фінансове право; інформаційне право

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело _____ А.В. Винниченко

Науковий керівник: **Дніпров Олексій Сергійович**, доктор юридичних наук, старший дослідник

Київ – 2025

АНОТАЦІЯ

Винниченко А.В. Адміністративно-правові засади державної підтримки сільського господарства як складової продовольчої безпеки. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». – Науково-дослідний інститут публічного права, Науково-дослідний інститут публічного права, Київ, 2025.

У дисертаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягало у тому, щоб з'ясувати сутність та розкрити особливості адміністративно-правових засад державної підтримки сільського господарства як складової продовольчої безпеки, на основі чого розробити пропозиції та рекомендації спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства у цій сфері, з урахуванням сучасних викликів та загроз.

З'ясовано, що продовольчу безпеку слід охарактеризувати як такий стан, за якого всі люди мають постійний, безперервний фізичний та економічний доступ до безпечної та поживної їжі у достатній кількості, яка відповідає їхнім дієтичним потребам і перевагам для активного та здорового життя. Значущість продовольчої безпеки полягає в її впливі на здоров'я населення, економічну стабільність і національну безпеку держави в цілому.

Встановлено, що сільське господарство – це галузь економіки, ключовим призначенням якої є виготовлення, переробка та реалізація продукції рослинного і тваринного походження шляхом використання земельних, водних, кліматичних та біологічних ресурсів. Воно відіграє ключову роль у забезпеченні соціальної та економічної стабільності України, оскільки виступає не тільки джерелом необхідних продуктів харчування, а й сферою ведення бізнесу, надання робочих місць, тощо. Саме завдяки експортному потенціалу сільськогосподарської продукції наша країна має

можливість забезпечити валютні надходження та покращити торговельний баланс держави.

Узагальнено, що сільське господарство України, як об'єкт адміністративно-правового регулювання, представляє собою особливу сферу виникнення адміністративних правовідносин, яка регулюється за допомогою норм адміністративного права, а також сукупністю визначених ними інституцій та механізмів державного управління, що спрямовані на створення належних умов для функціонування, організації, управління, контролю та подальшого розвитку даної сфери з метою забезпечення продовольчої безпеки держави, сталого та раціонального використання природних ресурсів й соціально-економічного розвитку країни в цілому.

Аргументовано, що під принципами державної підтримки сільського господарства України, в контексті забезпечення продовольчої безпеки, найбільш доцільно розуміти розчинену в нормах чинного законодавства систему відправних начал, вихідних ідей, які лежать в основі здійснення досліджуваної діяльності. Саме принципи, як вбачається, створюють не тільки ідейне підґрунтя для державної підтримки у відповідній галузі, а й визначають вектори розвитку сільськогосподарського виробництва, стабільності продовольчого ринку та задоволення потреб населення в безпечній та доступній їжі. Виділено коло відповідних принципів та надано їм характеристику.

Констатовано, що на сьогоднішній день нормативно-правовий масив державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки представлено великою кількістю нормативно-правових актів різної юридичної сили. Виділено коло відповідних документів та надано їм характеристику.

Відзначено, що на сьогоднішній день система суб'єктів державної підтримки розвитку сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки є досить розгалуженою, а відтак її

запропоновано поділити на три великі групи: 1) суб'єкти, до компетенції яких входить створення законодавчої основи, а також формування та реалізацію державної політики у відповідній сфері, зокрема: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України та підпорядковані йому міністерства); 2) суб'єкти, що відповідають за формування та реалізацію державної політики на місцевому рівні (місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування); 3) суб'єкти, що безпосередньо реалізують заходи державної підтримки, а також здійснюють державний контроль у цій сфері.

З'ясовано, що під адміністративними процедурами реалізації державної підтримки сільського господарства як складової продовольчої безпеки слід розуміти визначений нормами адміністративного права порядок дій спеціально уповноважених органів державної влади, які спрямовано на надання та розподіл державної допомоги суб'єктам, що здійснюють діяльність у досліджуваній сфері суспільного життя, а також контроль за її цільовим використанням.

Доведено, що тваринництво – це самостійна галузь сільського господарства, яка займається розведенням, утриманням і використанням сільськогосподарських тварин для отримання продукції тваринного походження, зокрема м'яса, молока, яєць, вовни, меду тощо. Воно є одним із ключових сегментів аграрного сектору та відіграє критичну роль у формуванні продовольчої безпеки країни, зокрема у забезпеченні населення необхідними продуктами харчування та можливості експорту таких продуктів.

Обґрунтовано, що на сьогоднішній день адміністративні процедури державної підтримки виробників продукції тваринництва врегульовані досить змістовно, однак при цьому вони є дещо бюрократично заплутаними. Зазначене досить часто призводить до того, що суб'єкти тваринного

виробництва не мають можливості, зокрема, з точки зору юридичного супроводу, отримати відповідну підтримку.

Акцентовано увагу на тому, що дозвільні процедури в контексті державної підтримки виробників окремих видів сільськогосподарської продукції є важливим елементом регулювання аграрного сектору. Вони охоплюють комплекс адміністративних заходів, спрямованих на забезпечення відповідності виробництва встановленим стандартам, екологічним вимогам та критеріям ефективного використання державних ресурсів.

Наголошено, що бюджетна дотація, яка надається товаровиробникам, є важливим інструментом державної підтримки у сфері сільського господарства, адже вона спрямована на стимулювання виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції та забезпечення їх конкурентоспроможності.

Аргументовано, що контрольно-наглядові процедури у сфері водокористування є важливим елементом державної політики, спрямованої на забезпечення раціонального використання водних ресурсів, охорону довкілля та підтримку стабільного функціонування аграрного сектору. Вони включають комплекс заходів, спрямованих на дотримання водокористувачами законодавчих норм, екологічних стандартів та ефективне управління водними ресурсами.

З'ясовано, що державно-правові гарантії підтримки сільського господарства України в умовах дії правового режиму воєнного стану – це сукупність правових, економічних, організаційних заходів, інструментів та засобів, які в своїй діяльності використовують спеціально уповноважені органи державної влади з метою забезпечення стабільного, безперебійного та ефективного функціонування агропромислового комплексу країни, що в кінцеву рахунку сприяє її продовольчій безпеці.

Наголошено, що ключовими проблемами, які заважають реалізації державно-правових гарантій підтримки сільського господарства України в умовах дії правового режиму воєнного стану є наступні: 1) нестабільність правового середовища, а також відсутність достатнього рівня правової свідомості та культури у сільгоспвиробників, що не дає їм швидко адаптуватись до змін; 2) обмеженість фінансових ресурсів держави, що виявилось у скороченні сум державних дотацій; 3) складність залучення іноземних інвесторів; 4) значні логістичні труднощі, як національного, так і міжнародного характеру, зокрема блокування чорноморських портів, дефіцит пального та перебої в роботі залізничного транспорту.

Акцентовано увагу на тому, що недосконалість державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки обумовлена наступними чинниками: 1) повномасштабна військова агресія, яка вплинула на всі сфери суспільного життя, а також призвели до руйнування критично важливої інфраструктури; 2) нестабільність та непослідовність державної політики в сфері забезпечення продовольчої безпеки та сільського господарства; 3) недостатнє фінансове забезпечення, відсутність ефективних державних програм кредитування, високі кредитні ставки; 4) високий рівень корупції та неефективність адміністрування; 5) застаріла матеріально-технічна база, проблеми логістики тощо; тощо.

Наголошено, що відсутність продовольчої безпеки впливає на мільярди людей у всьому світі, позбавляючи їх основного права на доступ до поживної їжі, а в окремих випадках призводячи до жахливих наслідків для окремих людей та суспільства. Війна в Україні негативно впливає на продовольчу безпеку та функціонування сільського господарства не тільки в нашій країні, але й у всій Європі, призводячи до зростання рівня інфляції, а відтак і зростання вартості товарів та послуг. Все це створює проблеми на коротко- та середньострокову перспективу.

Доведено, що на сьогоднішній день питання державної підтримки сільського господарства в контексті забезпечення продовольчої безпеки є одним із ключових не тільки для України, а й для переважної більшості країн світу. Вирішення існуючих проблем вимагає використання комплексного підходу всіх світових держав, який полягає у тому, що Україні, разом зі всією світовою спільнотою слід укласти Міжнародну угоду про світову продовольчу безпеку.

Запропоновано внести низку змін та доповнень до Законів України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»; «Про державну підтримку сільського господарства України»; «Про державні резерви», зокрема в частині посилення гарантій діяльності суб'єктів сільського господарства, а також підвищення рівня фінансового забезпечення, покращення програм їх кредитування, тощо.

Ключові слова: сільське господарство, продовольча безпека, принципи, державна підтримка, нормативно-правовий масив, суб'єкти, адміністративні процедури, продукція тваринництва, сільськогосподарська продукція, водокористування, державно-правові гарантії, правовий режим воєнного стану, удосконалення, адміністративне законодавство.

SUMMARY

Vynnychenko, A.V. Administrative and Legal Framework for State Support for Agriculture as Part of Food Security. – *Qualification scientific work on the rights of the manuscript.*

The thesis for obtaining a scientific degree of Candidate of Juridical Science in speciality 12.00.07 «Administrative Law and Procedure; Financial Law; Information Law». – Scientific Institute of Public Law, Scientific Institute of Public Law, Kyiv, 2025.

The thesis presents a theoretical generalisation and a new solution to the scientific task of clarifying the essence and revealing the specific features of the administrative and legal framework for State support for agriculture as part of food security, and thereupon develop proposals and recommendations aimed at improving administrative legislation in this field with due regard for current challenges and threats.

It is established that food security should be described as a state whereby all people have constant, uninterrupted physical and economic access to safe and nutritious food in sufficient quantities to meet their dietary needs and preferences for an active and healthy life. The importance of food security is its impact on public health, economic stability and national security.

It is established that agriculture is a sector of the economy with the key purpose of producing, processing and selling products of plant and animal origin through the use of land, water, climate and biological resources. It is crucial for ensuring the social and economic stability of Ukraine, as it is not only a source of essential food, but also a business sector, a place of employment, etc. The export potential of agricultural products enables our country to secure foreign exchange earnings and improve the trade balance of the State.

It is summarised that agriculture of Ukraine, as an object of administrative and legal regulation, is a special sector of administrative legal relations which is regulated by administrative law, as well as by a set of institutions and mechanisms

of public administration defined by them, aimed at creating appropriate conditions for the functioning, organisation, management, control and further development of this sector in order to ensure food security of the State, sustainable and rational use of natural resources and socio-economic development of the country as a whole.

It is proved that the principles of State support for agriculture in Ukraine, in the context of ensuring food security, should be understood as a system of starting points, initial ideas underlying the implementation of the studied activity, dissolved in the norms of current legislation. These principles are seen to create not only the ideological basis for State support in the relevant sector, but also determine the vectors of agricultural production development, food market stability and meeting the needs of the population for safe and affordable food. A range of relevant principles is identified and described.

It is stated that today the legal framework for the State support for agriculture in Ukraine in the context of ensuring food security is represented by a large number of legal regulations of different legal force. A range of relevant documents is highlighted and characterised.

It is emphasised that today the system of actors involved in the State support for agricultural development in Ukraine in the context of ensuring food security is quite extensive, and therefore it is proposed to group them into: 1) entities responsible for creating a legislative framework, as well as for formulating and implementing public policy on the relevant sector, such as the Verkhovna Rada of Ukraine, the President of Ukraine, the Cabinet of Ministers of Ukraine and its subordinate ministries); 2) entities responsible for formulating and implementing public policy at the local level (local state administrations, local self-government bodies); 3) entities that directly implement State support measures and exercise State control in this field.

It is established that administrative procedures for implementing the State support for agriculture as part of food security should be understood as the procedure established by administrative law for the actions of public authorities

with special powers aimed at providing and distributing State assistance to entities operating in the area of public life under study, and also at controlling its intended use.

It is proved that animal husbandry is an independent branch of agriculture which is engaged in breeding, keeping and using farm animals for obtaining products of animal origin, in particular meat, milk, eggs, wool, honey, etc. It is one of the key segments of the agricultural sector and plays a critical role in shaping the country's food security, in particular in providing the population with the necessary food and the ability to export such products.

It is proved that nowadays the administrative procedures for the State support for livestock producers are regulated quite substantially, but they are somewhat bureaucratically confusing. This often leads to the fact that livestock producers are not able to receive appropriate support, in particular, in terms of legal support.

It is emphasised that licensing procedures in the context of State support for producers of certain types of agricultural products are an important element of the regulatory framework for the agricultural sector. They include a set of administrative measures aimed at ensuring that production meets the established standards, environmental requirements and criteria for the efficient use of public resources.

It is underlined that the budgetary subsidy provided to commodity producers is an important instrument of State support for agriculture, as it is aimed at stimulating the production of certain types of agricultural products and ensuring their competitiveness.

It is suggested that oversight and control procedures in the field of water use are an important element of public policy aimed at ensuring the rational use of water resources, environmental protection and support for the stable functioning of the agricultural sector. They include a set of measures aimed at ensuring that water

users comply with legislative provisions, environmental standards and efficient water management.

It is established that the State legal guarantees of support for agriculture in Ukraine under the legal regime of martial law are a set of legal, economic, organizational measures, instruments and means used by public authorities with special powers to ensure stable, uninterrupted and efficient functioning of the country's agro-industrial complex, which ultimately contributes to its food security.

It is emphasised that the key problems which impede the implementation of the State legal guarantees of support for agriculture in Ukraine under the martial law regime are as follows: 1) instability of the legal environment, as well as the lack of a sufficient level of legal awareness and culture among agricultural producers, which prevents them from quickly adapting to changes; 2) limited financial resources of the State, which resulted in a reduction of state subsidies; 3) difficulties in attracting foreign investors; 4) significant logistical difficulties, both national and international, including blocking of Black Sea ports, fuel shortages and disruptions in railway transport.

It is emphasised that the imperfection of the State support for agriculture in Ukraine in the context of food security is due to the following factors: 1) full-scale military aggression, which has affected all sectors of public life and led to the destruction of critical infrastructure; 2) instability and inconsistency of public policy on food security and agriculture; 3) insufficient financial support, lack of effective state lending programmes, high interest rates; 4) high level of corruption and ineffective administration; 5) outdated material and technical base, logistics problems, etc.

It is emphasised that food insecurity affects billions of people around the world, depriving them of the basic right to access nutritious food, and in some cases leading to dire consequences for individuals and society. The war in Ukraine has a negative impact on food security and the functioning of agriculture not only in our country but also across Europe, leading to higher inflation and,

consequently, higher prices for goods and services. All this causes problems in the short and medium term.

It is proved that today the issue of state support for agriculture in the context of ensuring food security is one of the key issues not only for Ukraine, but also for the vast majority of countries in the world. The solution to the existing problems requires a comprehensive approach of all world powers, which means that Ukraine, together with the entire international community, should conclude an International Agreement on World Food Security.

It is proposed to introduce a number of amendments and additions to the Laws of Ukraine ‘On Basic Principles and Requirements for Food Safety and Quality’; ‘On State Support for Agriculture of Ukraine’; ‘On State Reserves’, in particular, in terms of strengthening guarantees for the activities of agricultural entities, as well as increasing the level of financial support, improving their lending programmes, etc.

Keywords: agriculture, food security, principles, State support, regulatory framework, actors, administrative procedures, livestock products, agricultural products, water use, State legal guarantees, martial law, improvement, administrative legislation.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Винниченко А.В. До характеристики принципів державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки. *Юридична наука*. 2020. № 3. Т. 2. С. 209–214.

2. Винниченко А.В. Нормативно-правовий масив державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки. *Держава та регіони*. Серія Право. 2022. № 2. С. 322–327.

3. Vynnychenko, A. The concept and significance of agriculture in Ukraine as an object of administrative and legal regulation to ensure food security. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 9. pp. 16–20.

4. Vynnychenko, A. The concept of food security and the problem of its provision under modern conditions. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 1. pp. 14–24.

5. Винниченко А.В. Напрями вдосконалення правового регулювання державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки. *KELM*. 2024. № 5(65). С. 160–164 (Республіка Польща).

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Винниченко А.В. Поняття адміністративних процедур реалізації державної підтримки сільського господарства як складової продовольчої безпеки. *Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 19–20 січ. 2022 р.)*. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 42–44.

7. Винниченко А.В. Шляхи вдосконалення організаційних аспектів державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки. *Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (Київ, 4–5 черв. 2024 р.)*. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 98–100.

8. Винниченко А.В. Поняття принципів державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки: вітчизняний та зарубіжний досвід: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (Київ, 18–19 верес. 2024 р.)*. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 36–39.

ЗМІСТ

ВСТУП	16
РОЗДІЛ 1.....	26
ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ	
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ	
БЕЗПЕКИ	26
1.1. Поняття та значення сільського господарства України як об’єкта адміністративно-правового регулювання для забезпечення продовольчої безпеки	26
1.2. Принципи державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки	40
1.3. Нормативно-правовий масив державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки	53
1.4. Система суб’єктів державної підтримки розвитку сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки	67
Висновки до розділу 1	82
РОЗДІЛ 2.....	88
ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ	
СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ	
БЕЗПЕКИ	88
2.1. Адміністративні процедури державної підтримки виробників продукції тваринництва як складової продовольчої безпеки	88
2.2. Адміністративні процедури державної підтримки виробників окремих видів сільськогосподарської продукції як складової продовольчої безпеки	102
2.3. Адміністративні процедури державної підтримки організації водокористування як складової продовольчої безпеки	119
Висновки до розділу 2.....	132
РОЗДІЛ 3.....	139

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ	139
3.1. Державно-правові гарантії підтримки сільського господарства України в умовах дії правового режиму воєнного стану	139
3.2. Розвиток адміністративного законодавства в частині удосконалення адміністративно-правового інструментарію державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки	154
Висновки до розділу 3	170
ВИСНОВКИ	176
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	182
ДОДАТКИ	204

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Україна, маючи багаті земельні ресурси та розвинену аграрну інфраструктуру, протягом усієї історії свого існування була одним з основних виробників сільськогосподарської продукції на світовому ринку. Однак геополітичні ризики, зокрема повномасштабна військова агресія з боку російської федерації, техногенні, екологічні катастрофи, а також соціальна, політична та економічна нестабільність, значно ускладнюють виконання ключових завдань щодо забезпечення ефективного та надійного функціонування сільськогосподарської сфери, що своєю чергою негативно позначається на продовольчій безпеці не лише України, а й багатьох держав світу, до яких відповідна продукція з нашої країни експортується. В умовах сьогодення вкрай важливим завданням законодавця є створення належних адміністративно-правових засад державної підтримки сільського господарства як складової продовольчої безпеки.

Зв'язок теми дисертації із сучасними дослідженнями. Окремі проблемні питання, присвячені державній підтримці сільського господарства, у своїх наукових працях розглядали: Г. Н. Алішов, А. М. Апаров, А. Р. Аракелова, Х. А. Григор'єва, Ю. В. Гаруст, Є. А. Гетьман, А. Є. Гринько, М. П. Денисенко, О. С. Дніпров, О. В. Джафарова, Є. В. Дуліба, Ю. В. Євтіфієва, Я. А. Жаліла, В. О. Зубко, І. В. Ігнатенко, О. М. Ільчук, І. О. Клімова, О. Ф. Кобзар, Б. І. Ковалюк, А. С. Кречик, В. І. Курило, І. В. Курило, К. М. Куркова, Д. С. Левченко, А. І. Литвинов, Л. І. Луценко-Миськів, В. Г. Мазуренко, А. А. Манжула, В. В. Мушенок, Д. В. Новіков, В. Ю. Оксін, К. О. Перепелиця, Ю. Ю. Пустовіт, К. М. Речка, Р. А. Сербин, Є. Ю. Соболев, Л. В. Сорока, І. В. Фурман, Р. В. Шаповал та багато інших. Водночас попри значний теоретичний доробок, у юридичній літературі фактично неопрацьованим є питання дослідження

адміністративно-правових засад державної підтримки сільського господарства саме як складової продовольчої безпеки.

Таким чином наявність низки прогалин і недоліків правового, організаційного, управлінського й економічного характеру, а також відсутність комплексних монографічних досліджень, присвячених вказаній проблематиці, обумовлюють актуальність і своєчасність дисертаційного дослідження, присвяченого вивченню адміністративно-правових засад державної підтримки сільського господарства як складової продовольчої безпеки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційне дослідження виконано відповідно до Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року, затверджених Указом Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019; Концепції Державної цільової економічної програми розвитку тваринництва на період до 2033 року», схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 31 січня 2025 року № 76-р; Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 липня 2024 року № 684-р; Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2024 року № 1163-р; Плану заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану, затвердженого розпорядженням Кабінету Міністрів України від 29 квітня 2022 року № 327. Тема роботи спрямована на виконання положень плану науково-дослідної роботи Науково-дослідного інституту публічного права «Правове забезпечення прав, свобод та законних інтересів суб'єктів публічно-правових відносин» (номер державної реєстрації 0120U105390).

Мета та завдання дослідження. *Мета* дисертаційного дослідження полягає в тому, щоб спираючись на аналіз наукових поглядів учених, норм чинного законодавства та правозастосовної практики, з'ясувати сутність і розкрити особливості адміністративно-правових засад державної підтримки сільського господарства як складової продовольчої безпеки, на основі чого розробити пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства в цій сфері, з урахуванням сучасних викликів і загроз.

Досягнення поставленої мети зумовлює потребу у вирішенні таких *завдань*:

- удосконалити поняття сільського господарства України як об'єкта адміністративно-правового регулювання для забезпечення продовольчої безпеки та розкрити його значення;

- встановити коло принципів державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки;

- узагальнити нормативно-правовий масив державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки;

- окреслити систему суб'єктів державної підтримки розвитку сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки;

- визначити адміністративні процедури державної підтримки виробників продукції тваринництва як складової продовольчої безпеки;

- розкрити зміст адміністративних процедур державної підтримки виробників окремих видів сільськогосподарської продукції як складової продовольчої безпеки;

- надати характеристику адміністративним процедурам державної підтримки організацій водокористування як складової продовольчої безпеки;

– визначити державно-правові гарантії підтримки сільського господарства України в умовах дії правового режиму воєнного стану;

– запропонувати напрями розвитку адміністративного законодавства в частині вдосконалення адміністративно-правового інструментарію державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки.

Об’єктом дослідження є правові відносини, які виникають у процесі реалізації заходів державної підтримки сільського господарства як складової продовольчої безпеки.

Предмет дослідження – адміністративно-правові засади державної підтримки сільського господарства як складової продовольчої безпеки.

Методи дисертаційного дослідження. Методологічну основу дисертаційної роботи становлять різноманітні методи наукового пізнання. *Логіко-семантичний* метод використано з метою визначення поняття та окреслення значення сільського господарства України як об’єкта адміністративно-правового регулювання для забезпечення продовольчої безпеки (підрозділ 1.1). Щоб встановити коло принципів державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки (підрозділ 1.2), окреслити систему суб’єктів державної підтримки розвитку сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки (підрозділ 1.4), а також встановити державно-правові гарантії підтримки сільського господарства України в умовах дії правового режиму воєнного стану (підрозділ 3.1), було використано *структурно-логічний* та *системно-функціональний* методи. Завдяки використанню методів *документального аналізу*, а також *аналітичного* методу схарактеризовано нормативно-правовий масив державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки (підрозділ 1.3); виокремлено адміністративні процедури державної підтримки виробників продукції

тваринництва як складової продовольчої безпеки (підрозділ 2.1); розкрито зміст адміністративних процедур державної підтримки виробників окремих видів сільськогосподарської продукції як складової продовольчої безпеки (підрозділ 2.2); надано характеристику адміністративним процедурам державної підтримки організацій водокористування як складової продовольчої безпеки (підрозділ 2.3). Методи *моделювання* та *прогнозування* уможливили опрацювання напрямів розвитку адміністративного законодавства в частині вдосконалення адміністративно-правового інструментарію державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки (підрозділ 3.2).

Науково-теоретичне підґрунтя дисертаційної роботи становлять праці науковців з адміністративного, господарського, аграрного права. Крім того, було використано напрацювання фахівців з інших галузевих дисциплін, зокрема: теорії держави і права, філософії, соціології, економіки, фінансів тощо.

Нормативно-правову основу дисертації становлять Конституція України, міжнародні нормативні документи, кодифіковані та законодавчі акти, а також низка підзаконних нормативно-правових актів, які прямо чи опосередковано визначають адміністративно-правові засади державної підтримки сільського господарства як складової продовольчої безпеки.

Інформаційною та емпіричною базою дисертаційної роботи є науково-періодичні видання, аналітичні матеріали, статистичні дані тощо.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що дисертація є першою спробою після початку повномасштабного вторгнення з боку російської федерації комплексно, на монографічному рівні з'ясувати сутність і розкрити особливості адміністративно-правових засад державної підтримки сільського господарства як складової продовольчої безпеки, на основі чого розробити пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства в цій сфері з урахуванням

сучасних викликів і загроз. У результаті проведеного дослідження сформульовано низку нових наукових положень і висновків. Зокрема, у роботі:

вперше:

- запропоновано авторське визначення поняття сільського господарства України як об'єкта адміністративно-правового регулювання для забезпечення продовольчої безпеки, на основі чого аргументовано, що значення останнього полягає в його ключовій ролі у формуванні внутрішнього ринку продовольства, забезпеченні доступності до якісних і поживних продуктів харчування для населення та гарантуванні економічної стабільності держави;

- надано змістову характеристику адміністративним процедурам державної підтримки виробників продукції тваринництва як складової продовольчої безпеки, на основі чого аргументовано, що дотримання останніх забезпечує стабільність виробництва, підвищує його конкурентоспроможність, сприяє якості продукції та дозволяє ефективно реагувати на виклики, пов'язані з глобальними економічними та екологічними загрозами, а отже, ефективне функціонування цих механізмів є запорукою сталого розвитку агропромислового комплексу й забезпечення потреб населення у високоякісних продуктах тваринного походження;

удосконалено:

- поняття та перелік принципів державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки, до яких зараховано принципи: системності; соціальної орієнтації; диференційованості; цільової орієнтації підтримки; прозорості та доступності; інноваційності; інтеграції в європейський та світовий ринки; субсидіарності;

- теоретичний підхід щодо визначення поняття суб'єктів державної підтримки розвитку сільського господарства України в контексті

забезпечення продовольчої безпеки, яким запропоновано розуміти органи державної влади, які відповідно до норм чинного законодавства наділені спеціальною компетенцією, а також повноваженнями (сукупністю суб'єктивних прав та юридичних обов'язків), що спрямовані на реалізацію заходів правового, економічного, організаційного, управлінського та іншого характеру в досліджуваній сфері суспільного життя;

– обґрунтування наукової думки стосовно того, що правовий режим воєнного стану негативно позначився на всьому сільськогосподарському секторі України, а отже, на стані продовольчої безпеки. Так, по-перше, відбувся перерозподіл державних ресурсів, оскільки пріоритети державної підтримки також було змінено, адже більша частина державного бюджету була спрямована на фінансування армії, оборонних потреб і відновлення інфраструктури. По-друге, ідеться про ускладнення доступу до земель та її ресурсів. Воєнні дії зробили окремі землі просто непридатними до обробки. Крім того, порушення транспортної інфраструктури ускладнило постачання ресурсів (насіння, добрива, техніка) до фермерів. По-третє, у відповідь на виклики воєнного стану держава запровадила спрощені механізми надання фінансової підтримки аграріям, щоб забезпечити стабільність продовольчої безпеки; по-четверте, для підтримки сільського господарства в умовах воєнного стану було внесено тимчасові зміни в аграрне законодавство, зокрема що стосується спрощення процедур, пов'язаних із використанням землі та іншими ресурсами. По-п'яте, війна змусила українського законодавця підвищити увагу до забезпечення продовольчої безпеки, адже Україна, яка традиційно була одним з найбільших експортерів сільськогосподарської продукції, мала зберігати стабільний рівень виробництва продовольства, навіть в умовах війни. По-шосте, відбувалася мобілізація сільськогосподарських потужностей;

– твердження про те, що бюджетна дотація, яка надається товаровиробникам, є важливим інструментом державної підтримки у сфері

сільського господарства, адже вона спрямована на стимулювання виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції та забезпечення їх конкурентоспроможності, а її основне значення полягає у створенні сприятливих фінансових умов для виробників, що дозволяє їм зменшити витрати на виробничий процес, компенсувати ризики, пов'язані з коливаннями ринкових цін, несприятливими погодними умовами або іншими факторами, що впливають на ефективність аграрної діяльності;

дістало подальшого розвитку:

– обґрунтування наукової думки про те, що на сьогодні нормативно-правовий масив державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки представлений значною кількістю законодавчих нормативно-правових документів, які запропоновано поділити на дві групи: 1) ті, які регулюють окремі сфери сільськогосподарської діяльності, а також діяльність суб'єктів у відповідній сфері суспільного життя; 2) нормативно-правові акти, які визначають основи здійснення державної підтримки у відповідній сфері;

– теза про те, що організації водокористування відіграють важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки, оскільки вони відповідають за раціональне використання водних ресурсів, їх збереження та ефективний розподіл між різними галузями економіки, адже в сільському господарстві стабільне водопостачання є ключовим фактором для забезпечення високих урожаїв, особливо в регіонах з посушливим кліматом або нерівномірним розподілом опадів, а отже, завдяки належному управлінню водними ресурсами можливо зменшити негативний вплив кліматичних змін, підвищити продуктивність сільськогосподарського виробництва та гарантувати стабільне забезпечення населення продовольством;

– твердження про те, що недосконалість державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки обумовлена такими чинниками: 1) повномасштабна військова

агресія, яка вплинула на всі сфери суспільного життя, а також призвела до руйнування критично важливої інфраструктури; 2) нестабільність і непослідовність державної політики у сфері забезпечення продовольчої безпеки та сільського господарства; 3) недостатнє фінансове забезпечення, відсутність ефективних державних програм кредитування, високі кредитні ставки; 4) високий рівень корупції та неефективність адміністрування; 5) застаріла матеріально-технічна база, проблеми логістики тощо; 6) відсутність стимулювання екологічно сталих методів ведення господарства; 7) неможливість експорту продукції через заблоковані порти й обмежений доступ до ринків.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки й пропозиції використовуються та можуть бути використані в:

– *науково-дослідній сфері* – як теоретичне підґрунтя для проведення подальших теоретико-прикладних досліджень, присвячених теоретичним і практичним проблемам державної підтримки сільського господарства як складової продовольчої безпеки (акт впровадження Науково-дослідного інституту публічного права);

– *правотворчій діяльності* – у процесі вдосконалення та розроблення нормативно-правових актів різної юридичної сили, у нормах яких закріплюються адміністративно-правові засади державної підтримки сільського господарства як складової продовольчої безпеки;

– *правозастосовній діяльності* – з метою підвищення ефективності діяльності суб'єктів державної підтримки розвитку сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки;

– *освітньому процесі* – у процесі підготовки підручників, навчальних посібників, а також лекцій і навчальних матеріалів з дисциплін «Адміністративне право», «Господарське право», «Аграрне право», «Фінансове право» тощо.

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблематики та відповідні висновки оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях: «Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність» (м. Київ, 19–20 січня 2022 р.), «Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність» (м. Київ, 4–5 червня 2024 р.), «Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки: вітчизняний та зарубіжний досвід» (м. Київ, 18–19 вересня 2024 р.).

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, загальних висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 205 сторінок. Список використаних джерел містить 183 найменування на 22 сторінках.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

1.1. Поняття та значення сільського господарства України як об'єкта адміністративно-правового регулювання для забезпечення продовольчої безпеки

Забезпечення продовольчої безпеки в Україні є одним з найважливіших аспектів національної безпеки, оскільки від цього залежить здатність держави забезпечувати своє населення необхідними продуктами харчування у достатній кількості та належної якості. Продовольча безпека охоплює не лише питання виробництва та доступності продовольства, а й його зберігання, переробки, а також забезпечення населення продуктами на регулярній основі. В умовах глобальних змін клімату, економічних викликів і політичної нестабільності питання продовольчої безпеки набуває особливого значення для розвитку країни та збереження соціальної, економічної та політичної стабільності.

Продовольча безпека досягається через багато сфер, серед яких серед яких особливе місце належить сільському господарству. Зазначене в тому числі підтверджується тим, що сільське господарство є базовим елементом агропромислового комплексу України. Останній в свою чергу представляє собою сукупність галузей національної економіки, що охоплює сільське й рибне господарство, харчову промисловість і перероблення сільськогосподарської продукції, а також їх матеріально-технічне й фінансове забезпечення. Сільське господарство формує продовольчу, економічну, екологічну й енергетичну безпеки, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей, соціально-економічні основи розвитку

сільських територій. В Україні аграрний сектор забезпечує в середньому 10 % ВВП і близько 40 % експортних надходжень [166]. О.В. Фраєр наголошує, що завдяки всебічним дослідженням комісій ООН з питань довкілля, Римського клубу та інших міжнародних організацій було сформовано науково обґрунтоване розуміння сучасного кризового стану природного середовища. Це сприяло розробці концептуальних основ гармонізації соціально-економічного та екологічного розвитку, що знайшли своє відображення у концепції сталого розвитку. Протягом останніх десятиліть принципи сталого розвитку викликають значний інтерес серед науковців, політиків і суб'єктів господарювання. У другій половині XX століття загострилася проблема дисбалансу між зростаючими потребами суспільства та обмеженими ресурсами біосфери, що становить загрозу не лише для окремих екосистем, а й для людства загалом. Сучасна цивілізація стикається з необхідністю екологічно безпечного розвитку, значну роль у якому відіграє сільське господарство. Основні принципи сталого розвитку аграрного сектору як ключової складової агропродовольчої сфери спрямовані на досягнення балансу між збільшенням виробництва сільськогосподарської продукції, стабільністю соціального життя в сільській місцевості та збереженням природного середовища. Це підкреслює необхідність одночасного економічного зростання, охорони довкілля, соціального прогресу та покращення рівня соціально-культурного розвитку села [168, с.103].

На сьогодні для України головним пріоритетом забезпечення належного рівня продовольчої безпеки є насичення ринку власною сільськогосподарською та продовольчою продукцією. Цьому сприятиме запровадження складових стратегії аграрного протекціонізму. За оцінкою експертів, державна підтримка галузі є одним з пріоритетних аспектів вирішення проблеми продовольчої безпеки країни на сучасному етапі. Має бути переоцінено значимість АПК в економіці держави та внесено корективи

до стратегії його реформування з урахуванням потреби зменшення рівня загроз продовольчій безпеці. Україна має створити дієвий механізм захисту своїх національних інтересів у відносинах з іншими державами під час вирішення продовольчих проблем [150, с. 53].

Тож, що взагалі представляє собою поняття продовольчої безпеки? Згідно п. 2.13. Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» продовольча безпека - захищеність життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності [110]. Незважаючи на наявність законодавчого визначення, в науковій літературі існує велика кількість підходів щодо розуміння даної наукової категорії.

Так, продовольча безпека, пише Я.А. Жаліла, – це рівень продовольчого забезпечення населення, що гарантує соціально-економічну та політичну стабільність у суспільстві, стійкий та якісний розвиток нації, сім'ї, особи, а також сталий економічний розвиток держави [150, с. 41]. Відповідно до точки зору В.В. Мушенка, національну продовольчу безпеку слід розглядати як гарантовану здатність держави на принципах самозабезпечення основними харчовими продуктами та їх економічної і фізичної доступності, незалежно від впливу зовнішніх і внутрішніх чинників, задовольняти потреби населення, в особі кожного громадянина, продуктами харчування в необхідному обсязі, асортименті та якості на рівні, що забезпечує його здоров'я та інтелектуальний розвиток [87, с.93; 30]. Г.М. Алішов визначає продовольчу безпеку держави як ступінь забезпеченості населення країни екологічно чистими і корисними для здоров'я продуктами харчування вітчизняного виробництва за науково-обґрунтованими нормами і доступними цінами при збереженні і поліпшенні середовища проживання [4, с.165]. А.Р. Аракелова, А.Є. Гринько та Ю.В. Євтіфієва вважають, що під продовольчою безпекою слід розуміти стан

економіки держави, за якого населенню країни у цілому та кожному громадянину гарантується забезпечення доступу до продуктів харчування, питної води та інших харчових продуктів у якості, асортименті та обсягах, які необхідні та достатні для фізичного і соціального розвитку особистості, забезпечення здоров'я населення [7, с. 333]. В.О. Зубко наголошує, що продовольча сфера визначається як сукупність суспільних відносин, що складаються під час забезпечення безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності. До специфічних ознак продовольчої сфери як об'єкта адміністративно-правового впливу автор відносить: наявність спеціально уповноважених суб'єктів публічної адміністрації, що наділені повноваженнями в продовольчій сфері; змістовне орієнтування застосовуваних інструментів публічного адміністрування на впорядкування продовольчої сфери; можливість застосування контрольно-наглядових заходів, що визначають порядок дотримання законності в продовольчій сфері; можливість притягнення до адміністративної відповідальності за правопорушення в продовольчій сфері [53, с. 681].

І.В. Ігнатенко, А.С. Кречик та К.О. Перепелиця зазначають про те, що фактично продовольча безпека державами розглядається на національному рівні в розумінні усунення надмірної залежності країн від імпорту продовольства, передусім шляхом забезпечення внутрішнього ринку вітчизняними продуктами харчування. Однак вчені підкреслюють той факт, що є певна дискусійність щодо цього, і більшість західних науковців відходять від концепції розгляду продовольчої безпеки на національному та регіональному рівнях та вважають доцільним розглядати та досліджувати цю проблему лише на глобальному, міжнародному рівні, у зв'язку з тим, що продовольча безпека на міжнародному рівні розглядається не лише як економічна категорія, але й як забезпечення людей правом на доступ до продукції [57, с. 65-66].

Аналізуючи ряд наукових концепцій, Р. Мудрак, В. Лагодієнко, А. Осіпова, О. Фротер та К. Соколюк дійшли до висновку, що на погляд низки вчених концепція продовольчої безпеки включає чотири базові критерії: фізична наявність достатньої кількості продовольства відповідного характеру та якості в будь якій частині країни, де проживають її громадяни, незалежно від характеру його походження: національне виробництво, запаси, імпорту чи продовольча допомога; економічний і фізичний доступ усіх громадян до ресурсів, необхідних для того, щоб отримати їжу, необхідну їм для повноцінного харчування. Ці ресурси включають: фінансові ресурси, права доступу до ресурсів, необхідних для виробництва їжі або отримання її від інших (малозабезпечені, діти, одинокі матері тощо). Фізичний доступ означає, що люди мають безперешкодні можливості до здобуття їжі незалежно від їхнього фізичного стану; стабільність доступу до їжі. Означає гарантований доступ усіх громадян країни до достатньої їжі, у тому числі в умовах природних, економічних чи воєнних криз; ▪ безпечне споживання їжі. Означає безпечне для здоров'я використання продуктів харчування за безпосереднім призначенням, а також належні практики приготування та зберігання їжі, що відповідають сучасним принципам санітарії та гігієни, включно з доступом до безпечної питної води [86, с. 454-455].

На основі Всесвітнього продовольчого саміту 1996 року продовольча безпека визначається, коли всі люди в будь-який час мають фізичний і економічний доступ до достатньої кількості безпечної та поживної їжі, яка відповідає їхнім харчовим потребам і харчовим перевагам для активного та здорового життя [183]. На Саміті було виділено чотири основні аспекти продовольчої безпеки:

1) Фізична доступність продовольства: Наявність продовольства стосується «сторони пропозиції» продовольчої безпеки та визначається рівнем виробництва продовольства, рівнями запасів і чистою торгівлею.

2) Економічний і фізичний доступ до продуктів харчування: належне постачання продуктів харчування на національному чи міжнародному рівнях саме по собі не гарантує продовольчої безпеки на рівні домогосподарства. Занепокоєння щодо недостатнього доступу до продовольства призвело до того, що політика зосередилася на доходах, витратах, ринках і цінах для досягнення цілей продовольчої безпеки.

3) Використання їжі: використання зазвичай розуміється як спосіб, у який організм максимально використовує різні поживні речовини в їжі. Достатнє споживання енергії та поживних речовин окремими особами є результатом належної практики догляду та годівлі, приготування їжі, різноманітності раціону та внутрішньогосподарського розподілу їжі. У поєднанні з хорошим біологічним використанням споживаної їжі це визначає стан харчування людини.

4) Стабільність інших трьох вимірів у часі: навіть якщо ви споживаєте достатню їжу сьогодні, ви все одно вважається продовольчим незахищеним, якщо у вас є неадекватний доступ до їжі на періодичній основі, що ризикує погіршити ваш харчовий статус. Неприятливі погодні умови, політична нестабільність або економічні чинники (безробіття, зростання цін на продукти харчування) можуть вплинути на стан вашої продовольчої безпеки [183].

Отже, з огляду на зазначене вище, продовольчу безпеку слід охарактеризувати такий стан, за якого всі люди мають постійний, безперебійний фізичний та економічний доступ до безпечної та поживної їжі у достатній кількості, яка відповідає їхнім дієтичним потребам і перевагам для активного та здорового життя. Значущість продовольчої безпеки полягає в її впливі на здоров'я населення, економічну стабільність і національну безпеку держави в цілому. Окрім того, з огляду на зазначене вище, цілком справедливим буде констатувати, що забезпечення продовольчої безпеки означає зменшення голоду, бідності, одночасно сприяючи сталим

сільськогосподарським практикам, ефективним системам розподілу продовольства та стійким ланцюгам постачання продовольчих товарів різноманітного характеру. Забезпечення продовольчої безпеки є фактично неможливим без державної активної підтримки та міжнародної співпраці.

Наслідки відсутності продовольчої безпеки мають широкий спектр. По-перше, враховуючи, що домогосподарства, де немає продовольчої безпеки, витрачають на їжу понад 27% свого доходу, це дуже ускладнює складання бюджету та визначення пріоритетів інших витрат. При складанні бюджету витрат на їжу в порівнянні з іншими необхідними витратами, такими як житло, енергія та охорона здоров'я, виникає неможливий баланс: вибирати між тим, щоб залишатися у своїй квартирі, їсти чи приймати необхідні ліки. Ліки також пов'язані з відсутністю продовольчої безпеки, оскільки відсутність продовольчої безпеки має різноманітні наслідки для здоров'я як дітей, так і дорослих. Дорослі, які страждають від нестачі їжі, можуть мати вищий ризик хронічних захворювань, таких як діабет, ожиріння та депресія. Тепер продовольча безпека не є постійною. Воно може бути коротким, коли член сім'ї перебуває в перерві між роботою або під час інших фінансових труднощів, або може тривати протягом тривалого періоду часу, особливо у випадку осіб, які не можуть працювати через інвалідність. Проте діти, які відчують тривалу відсутність продовольчої безпеки, ще більше ризикують, оскільки її наслідки можуть посилюватися протягом усього їхнього життя та розвитку [182].

Як зазначалось раніше, забезпечення продовольчої безпеки є фактично неможливим без налагодження та створення умов для належного функціонування сільського господарства. Сільське господарство – одна з провідних галузей виробничої сфери, яка характеризується вирощуванням сільськогосподарських культур і розведенням тварин. Основним завданням сільського господарства є забезпечення населення продуктами харчування та

постачання сировини для промисловості. Сільське господарство – одна з провідних галузей економіки України (частка у ВВП майже 10%) [154].

Згідно Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» сільськогосподарська діяльність - діяльність з: виробництва продукції рослинництва, зокрема рослинних культур, а також вирощування ягід, фруктів та овочів, квітів та декоративних рослин (у відкритих або закритих ґрунтах), грибів, насіння, прянощів, саджанців та водоростей, а також її обробки, переробки та/або консервації; виробництва продукції тваринництва, зокрема свійських сільськогосподарських тварин, птахівництва, кролівництва, бджільництва, а також розведення шовкопрядів, хробаків, равликів, молюсків, змії та інших плазунів або слимаків, інших наземних ссавців, безхребетних та комах, а також її обробки, переробки та/або консервації; залісення, у тому числі створення захисних лісових насаджень, збирання дикорослих грибів та ягід, інших дикорослих рослин, їх обробки та консервації; розведення та/або утримання, та/або вирощування, та/або вилов прісноводної та/або морської риби, жаб, безхребетних, водоростей та інших гідробіонтів; обробки та/або консервації риби або інших прісноводних чи морських безхребетних, інших об'єктів аквакультури, дикорослих водоростей; надання послуг сільськогосподарського характеру (сіяння, збирання врожаю, зберігання сільськогосподарської продукції) [110].

А.М. Апаров зазначає, що огляд законодавства України вимушує констатувати відсутність визначення сільськогосподарської діяльності на рівні законодавчих актів. Натомість, такі знайшли своє нормативне закріплення на рівні підзаконних нормативно-правових актів, зокрема, наступні: діяльність, що пов'язана з сільськогосподарським виробництвом і наданням послуг сільськогосподарського характеру (розділ 1 «Методики розрахунку рівня рентабельності сільськогосподарської діяльності сільськогосподарських підприємств»[83]); процес управління біологічними перетвореннями з метою отримання сільськогосподарської продукції та/або

додаткових біологічних активів (п. 4 «Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи» [112; 6, с.71]. Порівнюючи словникові визначення змісту понять «аграрне виробництво» і «сільське господарство», К.М. Речка стверджує, що вони ідентичні. У першому випадку увага акцентується на виробничих процесах у двох головних галузях сільського господарства, у другому – на процесах землеволодіння і землекористування. До речі, вони можуть поєднуватися в одній особі або персоніфікуватися в різних суб'єктах. Принаймні поняття «аграрний» недоречно використовувати до галузей, які виробляють для сільського господарства (аграрного виробництва) засоби та предмети праці (техніку, мінеральні добрива, паливо тощо), а також тих підприємств, що використовують продукцію сільського господарства як сировину. За найбільш узагальненого підходу аграрне виробництво – це землеробство і тісно пов'язане з ним тваринництво [149, с. 15].

В.Г. Мазуренко характеризує сільське господарство як провідну галузь економіки України, яка спрямована на функціональну обробку ґрунту, розвиток аграрного ринку, вирощування зернових культур, розведення худоби, стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції рослинного та тваринного походження [79]. А.М. Апаров сільськогосподарську діяльність визначає як суспільно-корисну, систематичну, оплатну господарську діяльність, яка організовується та здійснюється у сфері суспільного виробництва суб'єктами господарювання з метою задоволення суспільних потреб та пов'язана із здійсненням сільськогосподарського виробництва, тобто діяльності, що включає всі стадії технологічного процесу, пов'язаного з вирощуванням сільськогосподарських культур і тварин та отриманням внаслідок цього сільськогосподарської продукції, що має цінову визначеність, а також із наданням послуг сільськогосподарського характеру [6, с.74].

В. Русан, Л. Жураковська та Я. Жаліло підкреслюють той факт, що сільське господарство є найбільш вразливою галуззю економіки до змін клімату, оскільки функціонування землеробства і тваринництва, урожайність сільськогосподарських культур залежить, значною мірою, від агрокліматичних умов території й, насамперед, від її вологозабезпечення. Зміни клімату створюють серйозні загрози для збалансованого розвитку України через збільшення кількості екстремальних погодних явищ, пов'язаних із ними ризиків для природних екосистем та здоров'я і життєдіяльності населення. Розробка напрямів адаптації до зміни клімату, підвищення опірності та зниження ризиків, пов'язаних зі зміною клімату є невід'ємною складовою частиною зобов'язань України й впливають із ратифікованої Рамкової Конвенції ООН про зміни клімату та Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. Комплекс необхідних заходів із реалізації цього завдання має передбачати включення питань адаптації до зміни клімату та підвищення опірності до пов'язаних з кліматом ризиків і стихійних лих до державних і національних стратегій, планів і програм розвитку економіки держави та її галузей, надання державної підтримки створенню і постійному оновленню методичних підходів до оцінки фактичних і моделюванню очікуваних змін клімату та їх наслідків [151].

Відповідно до точки зору Л.М. Березіної, сільськогосподарському виробництву як головній галузі комплексу характерне перетинання економічних процесів і явищ у процесі відтворення з дією природних сил, де об'єктом діяльності людини є живі організми, розвиток яких відбувається за притаманними органічній природі законами. Саме процеси, що зумовлюють ріст і розвиток рослин і тварин у сільському господарстві, відбиваються на сутності господарської діяльності людей, що зумовлено об'єктивними чинниками – часом протікання виробничих процесів і тривалістю робочого періоду. Наступною особливістю сільського господарства, вказує зазначений

вище автор, є те, що застосовувані технології виробництва продукції як рослинництва, так і тваринництва у ньому докорінно відрізняються від технологій, які характерні для виробництва сукупності інших галузей національної економіки. Так, предмет праці як вихідний матеріал у галузях обробної промисловості переважно від початку технологічного процесу містить усю фізичну масу матерії, яка поступово трансформується у предмети готової продукції, де під час виробничого процесу змінюється її форма та якісні параметри. Вихідним матеріалом для аграрного виробництва слугують тварини та рослини, що на початку технологічного процесу не містять усієї фізичної маси матерії, яку матиме майбутній продукт. Така матерія створюється саме у технологічному процесі виробництва під впливом розвитку і функціонування за законами природи, за участю праці людини [9, с. 34].

Досить розгорнутою та змістовною є наукова позиція В.Г. Мазуренко. Автор дійшов до висновку, що сільське господарство має ряд особливостей, що визначають його роль у структурі економіки України. Воно є однією з провідних галузей національної економіки та важливим напрямом підприємницької діяльності. Перспективи розвитку охоплюють усі підгалузі аграрного сектору та виробництво сільськогосподарської продукції, що сприяє зміцненню економічної стабільності країни. Об'єктом сільського господарства виступають суспільні відносини, що виникають у публічно-правовій сфері щодо обробітку та використання земельних ресурсів, виробництва продукції рослинного й тваринного походження, а також розвитку аграрного сектору. Суб'єктами цієї сфери є як органи публічного адміністрування, серед яких Міністерство аграрної політики та продовольства України, Державна служба з питань геодезії, картографії та кадастру, Державне агентство меліорації та рибного господарства, так і місцеві органи управління та суб'єкти приватного права. Зважаючи на унікальні природні умови, зокрема багаті чорноземні ґрунти, та значний

потенціал аграрної галузі, особливо важливим є впровадження ефективного контролю за використанням земельних ресурсів. Це передбачає системний моніторинг їхнього стану, раціональне землекористування та контроль за реалізацією сільськогосподарської продукції, що забезпечить сталий розвиток сільського господарства України [79].

М.П. Денисенко та Д.В. Новіков наголошують на тому, що сільське господарство як галузь має низку специфічних особливостей, що значною мірою визначають ефективність діяльності аграрних підприємств. Однією з ключових характеристик є те, що основними засобами виробництва виступають живі організми – рослини та тварини, розвиток яких підпорядковується біологічним законам. Це обумовлює тісний взаємозв'язок економічних процесів із природними факторами. Головним засобом виробництва є земля, яка безпосередньо бере участь у трудовому процесі та формуванні продукції. Її якісні та кількісні характеристики безпосередньо впливають на результати господарської діяльності. Природні умови значною мірою визначають функціонування сільськогосподарських підприємств, що потребує володіння великим обсягом інформації для мінімізації ризиків і невизначеності у виробничому процесі. Оскільки виробництво сільськогосподарської продукції пов'язане з використанням великих територіальних ресурсів, це зумовлює значні логістичні витрати, пов'язані з транспортуванням техніки, матеріалів (насіння, добрив, пального) та готової продукції (зернових, коренеплодів тощо). Особливістю галузі є також принцип «продукція заради нової продукції», коли отримані результати виробництва слугують основою для створення нових засобів господарювання. Важливим чинником є часова затримка між періодом виконання робіт і фактичним отриманням продукції, оскільки виробничий цикл залежить від природних умов і безпосередньої участі людини на всіх етапах – від обробітку ґрунту до збирання врожаю. Це, своєю чергою, обумовлює сезонний характер виробництва, що впливає на організацію праці

та ефективного використання трудових ресурсів. Важливу роль у сільськогосподарському виробництві відіграють водні ресурси, адже їхня нестача в певних регіонах суттєво впливає на собівартість продукції. Крім того, транспортування засобів праці та продукції потребує значних енергетичних і фінансових витрат, що також є визначальним фактором у діяльності аграрних підприємств [35, с. 16-17].

Таким чином, сільське господарство – це галузь економіки, ключовим призначенням якої є виготовлення, переробка та реалізація продукції рослинного і тваринного походження шляхом використання земельних, водних, кліматичних та біологічних ресурсів. Воно відіграє ключову роль у забезпеченні соціальної та економічної стабільності України, оскільки виступає не тільки джерелом необхідних продуктів харчування, а й сферою ведення бізнесу, надання робочих місць, тощо. Саме завдяки експортному потенціалу сільськогосподарської продукції наша країна має можливість забезпечити валютні надходження та покращити торговельний баланс держави.

З огляду на зазначене вище, сільське господарство є сферою, в якій виникає велика кількість суспільних правовідносин, які, зокрема, регулюються нормами адміністративного права. Так, Г.С. Іванова зазначає, що об'єктом адміністративно-правового регулювання у сфері сільського господарства виступають суспільні відносини з приводу: створення правових норм сільськогосподарського спрямування; встановлення основних завдань та принципів галузевого регулювання; визначення адміністративно-правового статусу учасників управлінсько-аграрних відносин; реєстраційної діяльності об'єктів сільськогосподарської власності; встановлення правових режимів охорони майнових відносин у сільському господарстві; притягнення до адміністративної відповідальності за порушення правил у сільському господарстві та санітарно-ветеринарній медицині тощо. Саме на цю систему об'єктів має спрямувати свої зусилля публічна адміністрація під час

здійснення функції з управління агропромисловим комплексом України [54, с.10]. Н.О. Багай відзначає, що Сільське господарство - це особлива сфера економіки, надзвичайно важлива і разом з тим найспецифічніша галузь господарства, що зумовлено органічним поєднанням в цій галузі сільськогосподарської праці із сільськогосподарським землевикористанням, її залежністю від природно-кліматичних факторів тощо. Авторка наголошує, що об'єктивна потреба комплексного підходу до правового регулювання відносин у сільському господарстві, яке би враховувало специфіку сільськогосподарського виробництва, зумовила формування комплексної спеціалізованої галузі сільськогосподарського (аграрного) законодавства та однойменної галузі права [8].

Д.В. Новіков акцентує увагу на тому, що у 2021 році Україна досягла рекордно високих показників сільськогосподарського виробництва. Головними проблемами для представників аграрного сектору стали відсутність необхідної площі складських приміщень для зберігання врожаю та зависокі тарифи залізничного транспорту. Експерти прогнозували успішний 2022 аграрний рік і зробили акценти на будівництві елеваторів, ангарів та використанні альтернативних форм зберігання зерна, вирішенні проблем логістики та вдосконалення технологій виробництва – здавались буденними питаннями та проблемами. Однак, складно передбачити початок військових дій з боку Росії, які створили кризову ситуацію в провідній сфері економіки України. Заблоковано основні шляхи експорту сільськогосподарської продукції, стало неможливим використовувати українські орні землі на окупованих територіях [91, с.161].

Таким чином, підбиваючи підсумок представленого підрозділу дисертаційного дослідження слід узагальнити, що сільське господарство України, як об'єкт адміністративно-правового регулювання, представляє собою особливу сферу виникнення адміністративних правовідносин, яка регулюється за допомогою норм адміністративного права, а також

сукупністю визначених ними інституцій та механізмів державного управління, що спрямовані на створення належних умов для функціонування, організації, управління, контролю та подальшого розвитку даної сфери з метою забезпечення продовольчої безпеки держави, сталого та раціонального використання природних ресурсів й соціально-економічного розвитку країни в цілому.

В свою чергу значення сільського господарства в контексті забезпечення продовольчої безпеки визначається його ключовою роллю у формуванні внутрішнього ринку продовольства, забезпеченні доступності до якісних та поживних продуктів харчування для населення та гарантуванні економічної стабільності держави. Через адміністративно-правове регулювання держава впливає на розвиток аграрного виробництва, встановлюючи вимоги щодо земельного використання, екологічних стандартів, контролю якості продукції, фінансової політики зокрема щодо забезпечення підтримки фермерських господарств.

1.2. Принципи державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки

Державна підтримка сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки не є явищем хаотичним, а відтак в її основі лежить система відправних начал, вихідних ідей, які прийнято називати принципами. Взагалі, принципи – це продукт людської діяльності, вони є соціальними явищами – як за джерелом походження, так і за замістом: їх виникнення обумовлене потребами суспільного розвитку, в них відображаються закономірності суспільного життя, без урахування цих істотних моментів неможливо пояснити й зрозуміти особливе значення

принципів права для послідовного узгодження людської діяльності з вимогами об'єктивних соціальних закономірностей [146, с.7].

В.Є. Іняхін вказує, що поняття «принцип» слід розглядати з різних точок зору, до прикладу: 1) у соціології, принцип - це основна універсальна ідея або концепція, що описує базові закономірності та орієнтири, за якими функціонує суспільство. Це невід'ємна частина теоретичної основи, яка керує аналізом соціальних явищ та відносин; 2) у філософії принцип - це фундаментальне твердження або ідея, яка слугує основою для розробки філософської концепції, системи думок або моральних норм. Це загальний принцип, що допомагає розкрити глибинні переконання і погляди на світ; 3) у психології під принципами розуміють основний постулат або загальне правило, яке описує поведінкові, когнітивні чи емоційні закономірності в межах психологічних процесів. Це основна ідея, що допомагає розуміти та пояснювати психічні явища та їхні взаємозв'язки [60].

Досить розгорнутою є позиція О.Є. Гаршиної, яка вважає, що Принципи є фундаментальною категорією, оскільки вони слугують вихідною точкою, з якої формуються інші поняття. Вони визначають основне уявлення про предмет або явище, об'єднуючи навколо себе всі його складові елементи. Саме завдяки принципам можна зрозуміти характеристики певного феномену, його структуру, особливості та закономірності. На думку дослідниці, принципи мають універсальний характер, адже будь-яка сфера буття спирається на свої основоположні положення. Вони є ключовою категорією, яка дозволяє пізнати сутність будь-якого явища шляхом узагальнення та синтезу світового досвіду. Завдяки узагальненню принципи допомагають виявити загальні закономірності серед різноманіття явищ, систематизуючи їх у єдине поняття. Це дає змогу не лише фіксувати досягнутий рівень знань, а й стимулювати подальші дослідницькі пошуки, адже без узагальнення неможливе повноцінне пізнання. Однак у принципах відображаються лише найбільш значущі узагальнення, що ґрунтуються на

встановлених закономірностях. Ці положення, перевірені історичним розвитком, відображають об'єктивну реальність і слугують орієнтиром для подальшого наукового та практичного осмислення [28, с.284-285].

Науковці М.В. Цвік, В.Д. Ткаченко та О.В. Петришин розглядають принципи як універсальні нормативні орієнтири, що регулюють поведінку учасників суспільних відносин. Вони наголошують, що ці принципи є базовими положеннями, які визначають зміст права, відображають ідеї справедливості й свободи, а також формують основний вектор розвитку правової системи та її ключові характеристики. Дослідники підкреслюють, що ще з давніх часів принципи розглядалися як фундаментальні основи будь-якої соціальної структури, зокрема правової, і поширювали свій вплив на всі її складові елементи. Водночас правники зауважують, що принципи самі по собі не закріплюють конкретних прав чи обов'язків і не завжди мають пряме законодавче забезпечення, однак саме на основі закладених принципів можна робити висновки про тип державної влади [51, с.193].

Таким чином, принципи представляють собою вихідні начала, відправні ідеї, які лежить в основі здійснення певної діяльності. Саме принципи характеризують ключові вектори на напрями розвитку певного інституту. У праві щодо визначення поняття принцип існує велика кількість підходів. Так, А.А. Лисак принципи права визначає як систему найбільш загальних та основоположних засад права, які зумовлюють зміст та сприяють реалізації функцій права, носять обов'язковий характер, закріплені в нормах права та відображають рівень розвитку суспільства та держави [76, с. 514]. Відповідно до точки зору, О.В. Старчука, принципи права – це такі засадничі ідеї права, які визначають зміст і спрямованість його норм та характеризуються системністю, взаємо узгодженістю, загальнообов'язковістю, універсальністю, стабільністю, предметною визначеністю, загально значущістю й регулятивністю [160, с. 42]. А.А. Шарая дійшов висновку про те, що загальними для більшості визначень

адміністративно-правових принципів є такі твердження: це основні засади, ідеї, положення, які покладені в основу галузі; це підстава для формування і функціонування системи та змісту галузі; підґрунтя для адміністративно-правових норм; це гарантія забезпечення прав та свободи людини і громадянина, нормального функціонування громадянського суспільства і держави [172, с. 118].

Акцентуючи увагу на юридичних інтерпретаціях проблематики принципів, Б.А. Іванюк, зробив наступні висновки з приводу особливостей принципів права: по-перше, правові принципи, в першу чергу – це ідея про той чи інший бік права та правової реальності, яка відображає існуючі в суспільстві культурно-психологічні переконання про сутність та призначення права в цілому, а також його окремих галузей та інститутів зокрема; по-друге, принципи мають об'єктивну обумовленість; по-третє, принципи є умовно стабільною категорією. З одного боку, принципи мають постійний, незмінюваний характер, разом з цим, є «чутливими» до коливань суспільного розвитку та цілком можуть трансформуватись паралельно появі нових суспільно-правових відносин та наукового-практичного обґрунтування системи правового регулювання останніх; по-четверте, принципи виступають базисом для практичного застосування права, тобто, правового регулювання суспільних відносин, так як не просто визначають його вектор, а закладають в нього ціннісні орієнтири для підвищення суспільної користі; по-п'яте, правові принципи мають високий ступінь абстрактності в зв'язку із чим розчинюються у всій юридичній матерії та не прив'язані до якихось конкретних юридичних положень; по-шосте, принципи мають вищу імперативність у правовій системі, іншими словами, закріплені в них ідеї та вимоги є керівними чинниками дії права та діяльності суб'єктів правових відносин [56].

В розрізі піднятої у роботі проблематики слід вказати наукову думку Г.С. Іванової, яка вказує, що під принципами адміністративно-правового

регулювання агропромислового комплексу слід розуміти вихідні положення та закономірності, що відображають розвиток аграрно-управлінських відносин, які унормовані та реалізуються в аграрному секторі економіки. До основних принципів досліджуваної сфери авторка відносить: законність, системність, справедливість і свобода, єдність і несуперечність, пріоритетність і соціальна спрямованість, ефективність, відповідальність [54, с. 6].

Тож, з огляду на зазначене вище, під принципами державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки найбільш доцільно розуміти розчинену в нормах чинного законодавства систему відправних начал, вихідних ідей, які лежать в основі здійснення досліджуваної діяльності. Саме принципи, як вбачається, створюють не тільки ідейне підґрунтя для державної підтримки у відповідній галузі, а й визначають вектори розвитку сільськогосподарського виробництва, стабільності продовольчого ринку та задоволення потреб населення в безпечній та доступній їжі.

Зауважимо, що, і на науковому рівні, і на рівні законодавчому, існує ціла низка підходів щодо визначення переліку таких принципів. Так, відповідно до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» принципами державної підтримки сільського господарства України є прозорість та публічність, прогнозованість та послідовність, справедливість та ефективність, цільове спрямування державної підтримки. Прозорість та публічність державної підтримки забезпечуються шляхом формування, ведення та надання відкритого доступу до державних реєстрів. Прогнозованість та послідовність державної підтримки забезпечуються шляхом створення стабільної законодавчої та нормативно-правової бази з питань стимулювання розвитку агропромислового комплексу. Справедливість державної підтримки сільського господарства України забезпечується шляхом пропорційності

розподілу державної підтримки та обмеження максимального розміру підтримки на одного виробника сільськогосподарської продукції. Ефективність державної підтримки сільського господарства України забезпечується шляхом створення сприятливих умов для здійснення сільськогосподарської діяльності, підвищення якості та конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції з метою мінімізації природно-кліматичних та економічних ризиків сільськогосподарського виробництва та гарантування продовольчої безпеки держави. Цільове спрямування державної підтримки забезпечується пріоритетним наданням державної підтримки малим фермерським господарствам, у тому числі сімейним фермерським господарствам, які мають у власності та/або користуванні не більше 100 га земель сільськогосподарського призначення та річний дохід яких від реалізації продукції не перевищує 5 мільйонів гривень [110].

О.М. Старенька головними принципами управлінської діяльності визначає: принцип системного упорядкування організації контролю. Він зобов'язує відбирати об'єкти таким чином, щоб вони знаходилися у взаємозв'язку і взаємодії. Потрібно мати систему об'єктів в основі якої знаходяться елементи, а на проміжних ступенях і вершині – певні їх сукупності з іншими кількісними та якісними характеристиками; принцип доцільного наближення функції контролю до центрів прийняття управлінських рішень; принцип органічної взаємодії з іншими функціями управління з метою поглиблення інтеграційних процесів. Саме ці принципи на погляд авторки визначають загальну направленість в формуванні організаційної структури, делегуванні повноважень та відповідальності, виборі центрів прийняття рішень і зосередженні функцій [159].

В. В. Черкаска називає наступні принципи, на яких має базуватися система державного регулювання аграрного сектору: сільськогосподарським товаровиробникам необхідно працювати на основі самофінансування, заходи

підтримки з боку держави являються лише додатковими в забезпеченні нормальних економічних умов господарювання; державне регулювання аграрного сектору як єдиного цілого; розробка механізму захисту внутрішнього ринку продовольства від негативного впливу ринку зарубіжних країн; регулюють важелі та інструменти повинні орієнтувати товаро виробників на більш ефективне господарювання, їх необхідно при змінювати строго диференційовано [170].

Ю.В. Негода класифікуючи методологічні принципи трансформації аграрного сектору економіки відносить до них: єдність; інтегративність; дихотомія; варіантність; узгодженість інтересів, які згруповані в рамках таких підходів: синергетичного (гомеостатичність, не лінійність, не замкнутість, нестійкість, динамічна ієрархічність (емерджентність), методологічний монізм), інформаційного (ієрархічність, доступність, інформаційна відкритість, системна інтеграція); інституційного (методологічний холізм та індивідуалізм, еволюційний принцип, принцип рівноваги, історизм, принцип міждисциплінарного підходу, економічний імперіалізм). При цьому автор зазначає, що наведені принципи не є вичерпними, їх перелік можна продовжити [88].

Н.М. Левченко зазначає, що принципи державного регулювання сільського господарства у країнах ЄС витікають з основних цілей спільної аграрної політики: підвищення ефективності сільського господарства на основі технічного прогресу і раціональної організації виробництва; усунення розриву у прибутках сільського і міського населення при забезпеченні справедливого рівня доходів селянам; стабілізація внутрішніх ринків аграрної продукції при забезпеченні населення продовольством за прийнятними цінами; — самозабезпечення населення країн Союзу продукцією сільського господарства власного виробництва [75, с. 7].

В.В. Мушенко виділяє основні принципи правового механізму державної фінансової підтримки сільськогосподарського виробництва в

Україні, серед яких: 1) принцип об'єктивності, який передбачає, що всі складові управлінської системи повинні враховувати реально існуючі закономірності розвитку аграрного сектора. Недотримання цього принципу неминуче призведе до порушень природних законів розвитку аграрної галузі, що може завдати шкоди; 2) принцип законності є одним із основних і полягає в тому, що державна підтримка сільського господарства повинна здійснюватися з дотриманням норм закону в усіх її аспектах; 3) принцип наукової обґрунтованості, котрий означає, що державна підтримка ґрунтується на наукових дослідженнях і застосуванні прогресивних методів, підходів та світового досвіду; 4) принцип керованості та контрольованості передбачає, що державні органи мають реальні механізми впливу та контролю за використанням державної підтримки аграрними підприємствами; 5) принцип соціальної спрямованості ставить соціальні інтереси на перший план, при цьому вони мають переважати над загальнодержавними; 6) принцип додатковості полягає в тому, що нормативне регулювання повинно доповнюватися процесом саморегулювання, що забезпечує природний баланс у галузі; 7) принцип стимулювання, який спрямований на збільшення залежності результатів виробничої діяльності від рівня державної підтримки. Разом з фінансовими заходами слід застосовувати інші форми стимулювання, що забезпечують рівність і диференціацію підтримки для кожного підприємства [87, с. 96-97].

Відповідно до точки зору Л. М. Васільєвої, можна виділити такі принципи, на яких повинна базуватися державна підтримка аграрно сектора: стійкість - зобов'язання держави мають забезпечувати стійкість механізмів державної підтримки сільськогосподарських товаровиробників регіону; рівнодоступність - сільськогосподарські товаровиробники усіх форм власності мають рівні права на отримання державної підтримки з бюджету; обмеження розмірів державної підтримки; адресність - бюджетні кошти надаються без посередньо сільськогосподарському товаровиробнику;

гарантованість - зобов'язання держави з надання коштів за напрямками, затвердженими в державних програмах, повинні неухильно дотримуватися та інше [19, с.86].

Х.А. Григор'єва виділяє такі основні принципи державної підтримки сільського господарства (принципи агропротекційного права): 1) принцип системності державної підтримки полягає в створенні розгалуженої та стабільно функціонуючої системи взаємопов'язаних і узгоджених заходів підтримки; 2) принцип гарантованості державної підтримки означає забезпечення стабільності агропротекційних заходів, їх захист від тимчасових змін та інших факторів, що можуть дестабілізувати ситуацію; 3) принцип диференційованості державної підтримки передбачає варіативність заходів, що спрямовані на різних суб'єктів та галузі сільського господарства, а також на досягнення різних цілей і виконання різних завдань; 4) принцип екологічного пріоритету включає: а) підтримку природоохоронних заходів у сільському господарстві; б) надання додаткової державної підтримки тим аграріям, які впроваджують екологічні практики у свою діяльність; в) оцінку агропротекційних заходів з точки зору їхнього впливу на екологічну складову сільськогосподарської діяльності; 5) принцип прозорості агропротекційних процедур стосується удосконалення всіх процедурних аспектів надання державної підтримки, зокрема: а) формування мінімального пакету документів; б) спрощення процесу подання документів, з поступовим впровадженням електронного документообігу, залученням місцевих органів влади, банків та сільськогосподарських консультативних служб як посередників; в) створення Єдиного агропротекційного реєстру [31, с. 23-24].

В розрізі піднятої у роботі проблематики окрему увагу слід звернути на теоретичні підходи щодо принципів забезпечення продовольчої безпеки. Декларація Світового саміту з продовольчої безпеки Прийнята на Всесвітньому саміті з продовольчої безпеки (Рим, 16–18 листопада 2009

року) встановлює п'яти Римських принципів сталої глобальної продовольчої безпеки: 1) інвестування коштів у реалізацію планів, що приймаються самими країнами, з метою виділення ресурсів належним чином опрацьовані та орієнтовані на конкретні результати плани та партнерські відносини; 2) посилення стратегічної координації на національному, регіональному та глобальному рівнях з метою вдосконалення регулювання, досягнення більш ефективного розподілу ресурсів, недопущення дублювання зусиль та виявлення відповідних заходів; 3) Прагнення до всеосяжного двоєдиного підходу до забезпечення продовольчої безпеки, який включає: по-перше, прямі заходи щодо негайного пом'якшення проблеми голоду на користь тих, хто найбільш вразливий, та, по-друге, середньострокові та довгострокові програми у сфері сталого сільського господарства, продовольчої безпеки, харчування та розвитку сільських районів для усунення корінних причин голоду та бідності, у тому числі на основі послідовної реалізації права на достатнє харчування; 4) забезпечення важливої ролі багатосторонньої системи через неухильне підвищення ефективності, розширення можливостей реагування, посилення координації та нарощування результативності діяльності багатосторонніх установ; 5) забезпечення стійких та суттєвих зобов'язань з боку всіх партнерів з інвестування у сектори сільського господарства, продовольчої безпеки та харчування з виділенням необхідних ресурсів на своєчасній та надійній основі та з орієнтацією на багаторічні плани та програми [33].

Ю.Ю. Пустовіт характеризує принципи адміністративно-правового забезпечення продовольчої безпеки як науково обґрунтовані основні засади, вихідні положення, які визначають особливості виникнення, розвитку та функціонування інституту адміністративно-правового забезпечення продовольчої безпеки, є базою для розвитку науки адміністративного права у складі з інститутами, втілюють у собі цінності, що визначають правосвідомість та правову поведінку суб'єктів адміністративних відносин, а

саме: адміністративно-правового забезпечення продовольчої безпеки [147, с. 151-152].

Ю.Ю. Пустовіт зазначає на необхідності закріпити законодавчими актами наступні принципи адміністративно-правового забезпечення продовольчої безпеки: 1) пріоритет прав і свобод людини і громадянина; 2) принцип самозабезпеченості, що має знаходити свій прояв у здатності держави самостійно забезпечувати своє населення необхідною для підтримання звичайної життєдіяльності кількістю якісних і безпечних продуктів харчування та продовольства, незалежно від зовнішніх поставок цього продовольства, в тому числі, за умови наявності будь-яких внутрішніх чи зовнішніх загроз; 3) гарантування продовольчої незалежності держави. Продовольча незалежність є одним із чинників, що забезпечують суверенітет держави; 4) органічне поєднання і взаємодія імперативності правового захисту загальносупільного інтересу, притаманної публічному праву, з принципами свободи особистості, автономії та непорушності права приватної власності, притаманних приватному праву, при забезпеченні продовольчої безпеки держави; 5) принцип продовольчої доступності для всіх категорій населення України. Даний принцип передбачає як фізичну, так і економічну доступність продовольства; 6) принцип якості та безпечності продовольства; 7) достатність та стабільність запасів продовольства. 8) забезпечення інтересів України у системі міжнародної продовольчої безпеки. Даний принцип передбачає розвиток таких напрямків державної політики у сфері забезпечення продовольчої безпеки, як раціоналізація співвідношення експорту та імпорту сільськогосподарської сировини та продовольства; використання інструментів митно-тарифного регулювання для цілей забезпечення продовольчої безпеки держави, оперативне використання заходів торгового захисту при демпінговому, субсидованому чи стрімко зростаючому імпорті; захист прав та підтримка вітчизняних аграрних товаровиробників, які виробляють продукцію для формування державного

продовольчого резерву; подолання або хоча б скорочення залежності вітчизняного агропромислового комплексу від імпорту машин, обладнання, технологій, інших ресурсів тощо; 9) інформаційне забезпечення стану продовольчої безпеки України [147, с. 150-151]

Г. М. Колісник зазначає, що для системи продовольчої безпеки характерні певні принципи формування. Стрижневим є принцип соціальності, який передбачає цільову спрямованість цієї системи та кожної її складової на задоволення харчових потреб людини. Другим важливим принципом є комплексність, що означає одночасний вплив на всі складові системи. Наступний принцип — системність, який передбачає всебічний підхід до вирішення економічних, соціальних, екологічних та інших аспектів проблеми продовольчої безпеки. Ще один важливий принцип — адекватність у виборі регуляторів, що пов'язано з неоднозначністю їх дії на різних етапах розвитку економічної системи та в умовах зміни кон'юнктури зовнішнього ринків. внутрішнього і зовнішнього ринків. Останній принцип — стійкість системи, тобто обов'язкове дотримання вищевказаних принципів соціальності, комплексності, системності та адекватності незалежно від зміни зовнішнього середовища [67, с. 75]

На погляд Б.В. Ковалюка продовольча безпека має базуватись на принципі потенційної фізичної доступності продуктів харчування. Тобто система повинна виробляти, імпортувати, забезпечувати зберігання і просування до кінцевого клієнта продуктів харчування в обсягах, необхідних для задоволення раціональних (науково-обґрунтованих) потреб всіх соціальних груп населення. Наступним принципом є економічна доступність продуктів харчування. Тобто має бути забезпечена можливість для всіх соціальних груп в економічній доступності споживання в необхідній кількості та збалансованого за асортиментом продуктів харчування, які відповідають прийнятним стандартам якості та поживності. Принцип забезпечення якості продуктів харчування. В країні має забезпечуватись споживання продуктів

високої якості та в кількості, достатній для раціонального харчування по енергетичній цінності та збалансованого за важливими життєво необхідними елементами [66].

Таким чином, наведені вище теоретичні підходи щодо визначення переліку принципів продовольчої безпеки взагалі, а також державної підтримки сільського господарства, зокрема, дають можливість виділити наступне коло принципів, які є актуальними в розрізі піднятої у дисертаційній роботі проблематики:

1) принцип системності, відповідно до якого державна підтримка повинна здійснюватись систематично, послідовно, а також відповідати викликам та потребам певного різновиду сільськогосподарської діяльності;

2) принцип соціальної орієнтації, який передбачає, що ключовою метою державної підтримки має бути не тільки розвиток сільськогосподарської сфери, а й забезпечення доступності продовольчих товарів для всіх верств населення;

3) принцип диференційованості, відповідно до якого підтримки повинна бути адаптована: а) до потреб певного регіону; б) соціально-економічної ситуації; в) рівня потреб населення; г) екологічних умов;

4) принцип цільової орієнтації підтримки, відповідно до якого остання має бути направлена виключно на законодавчо визначені цілі, наприклад: підвищення продуктивності та обсягів виробництва, забезпечення якості продукції та розвиток експортного потенціалу;

5) принципи прозорості та доступності, який передбачає, що допомога має надаватись для всіх категорій сільськогосподарських виробників, а відповідні процедури мають бути прозорими, з чіткими механізмами контролю та звітності;

6) принцип інноваційності, який орієнтований на те, щоб стимулювати впровадження сучасних технологій, наукових розробок і екологічно чистих методів виробництва для підвищення ефективності сільського господарства;

7) принцип інтеграції в європейський та світовий ринки;

8) Принцип субсидіарності, відповідно до якого держава допомагає тим, хто дійсно потребує підтримки, з урахуванням регіональних особливостей та потреб конкретних виробників.

Таким чином, саме наведені вище принципи формують ідей підґрунтя державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки. Як недолік слід зауважити, що вказані засади не віднайшли належного нормативно-правового закріплення, що є суттєвою прогалиною, як на теоретичному, так і практичному рівнях.

1.3. Нормативно-правовий масив державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки

Реалізація державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки є фактично неможливою без побудови належного правового регулювання відповідної сфери. Є. О. Гіда стверджує, що правове регулювання – це здійснювані громадянським суспільством або державою за допомогою правових засобів упорядкування охорона та розвиток суспільних відносин. Науковець наводить такі ознаки правового регулювання: є різновидом соціального регулювання; здійснюється громадянським суспільством або державою; має нормативно-результативний характер – здійснюється за допомогою цілісної системи правових засобів, що забезпечують втілення в життя норм права для досягнення необхідної мети (результату); має організаційний характер – за допомогою правового регулювання відносини між суб'єктами набувають певної правової форми (у нормах права закріплюється міра можливої або належної поведінки); має цілеспрямований характер – спрямоване на задоволення прав, свобод,

законних інтересів суб'єктів права; має конкретний характер – завжди пов'язане з реальними (конкретними) відносинами [164]. Н.М. Онищенко доводить, що правове регулювання – це регламентація суспільних відносин засобами загальнообов'язкових правил поведінки і заснованих на них приписів індивідуального значення, що забезпечується в необхідних випадках державним примусом. Категорія «правове регулювання», наголошує автор, виражає динамічну сутність усієї юридичної надбудови, вона характеризує активно-творчу сторону права, відображає процес перетворення його із можливості на дійсність. Правове регулювання – це особлива регламентація суспільних відносин. Вона являє собою систему різноманітних юридичних засобів: норми права, юридичні факти, правові відносини, встановлення право- та дієздатності осіб і правового статусу громадян, визначення компетенції органів держави, правового становища громадських організацій, юридичних осіб та інших суб'єктів [93].

Ключовим елементом правового регулювання є нормативно-правовий акт. На переконання О.В. Стрельцової, до основних ознак нормативно-правового акта належать такі: а) нормативно-правовий акт є правовим актом, що має характерні риси, зокрема він забезпечує формальну визначеність права, а також є ефективним інструментом для державного гарантування його норм, забезпечуючи системність і загальнообов'язковість правових норм; б) нормативно-правовий акт є результатом правотворчого процесу і приймається тільки уповноваженими суб'єктами правотворчості відповідно до визначеної процедури; в) нормативно-правовий акт видається суб'єктом правотворчості в певних, спеціально передбачених формах, відповідних для цього суб'єкта (наприклад, закон чи підзаконний акт); г) нормативно-правовий акт має юридичну силу, визначену його відносною підпорядкованістю актам з вищою юридичною силою, і займає певне місце в системі законодавства, зокрема в його ієрархії та галузевій структурі; г) нормативно-правовий акт є документом у письмовій формі з власними

реквізитами (тип акту, назва органу, що прийняв акт, дата, номер, дані про посадову особу, яка підписала акт) і структурою (преамбула, пункти, статті, глави, розділи, частини); д) нормативно-правовий акт має певну сферу дії, що охоплює час, простір і коло осіб; е) нормативно-правовий акт підлягає публікації в офіційних друкованих виданнях з метою оприлюднення і доведення його змісту до адресатів [161, с.40-41].

Таким чином, нормативно-правовий масив державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки представляє собою сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, норми яких спрямовано на регулювання та упорядкування суспільних відносин у досліджуваній сфері суспільного життя. Наведене вище визначення підтверджує той факт, що розглядати відповідні нормативні документи найбільш доцільно з огляду на таку їх характеристику, як юридична сила.

Так, в першу чергу слід приділити увагу Конституції України. Конституція — це закон законів, вона не може бути змінена звичайним законом, і внесення змін до неї зумовлює внесення змін до тих законів і підзаконних актів, що діяли на той час. Доктор юридичних наук, професор, справедливо відмічає, що від існуючих у державі численних законів конституція відрізняється тим, що вона є головним джерелом конституційного права, в якому в систематизованій формі закріплені найважливіші правові норми держави і який підноситься над усіма іншими законами через значення норм, правил, що в ній містяться, і особливих гарантій їх реалізації. На відміну від інших галузевих законів конституція регулює надзвичайно широке коло суспільних відносин, які охоплюються терміном «державний устрій» [69, с.55]. Зауважимо, що Основний Закон не містить положень, які безпосередньо забезпечують державну підтримку сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки, втім, окремі його положення прямо впливають на відповідну сферу

спільного життя. До прикладу, слід вказати положення: статтю 41, яка гарантує право власності, включаючи право на землю як ресурс для сільськогосподарського виробництва; статтю 22 - встановлює принципи соціальної справедливості, які передбачають підтримку соціального розвитку сільських громад; Статтю 48, котра гарантує право на охорону здоров'я та належні умови життя, що включають доступ до безпечної та достатньої їжі, що безпосередньо пов'язано з продовольчою безпекою; Стаття 16 Конституції України проголошує, що охорона навколишнього природного середовища є одним з основних завдань держави. Це безпосередньо стосується аграрного виробництва, оскільки сталий розвиток сільського господарства залежить від екологічного балансу [70].

Декларація Світового саміту з продовольчої безпеки передбачає встановлення низки принципових засад, які відображають прагнення країн-учасниць вжити всіх необхідних заходів, потрібних на національному, регіональному та глобальному рівнях та від усіх держав та урядів, щоб негайно покласти край зростанню кількості людей, які страждають від голоду, недоїдання та відсутності продовольчої безпеки, та суттєво зменшити кількість голодуючих [33].

Переходячи до аналізу національного законодавства слід вказати Земельний кодекс України, який регулює земельні відносини – щодо володіння, користування і розпорядження землею ним встановлено вимоги пріоритетності використання земель сільськогосподарського призначення, зокрема те, що землі, придатні для потреб сільського господарства (крім самозалісених земель), повинні надаватися насамперед для таких цілей: 1) ведення сільського господарства; 2) ведення лісового господарства; 3) створення територій та об'єктів природно-заповідного фонду. Встановлено норми безоплатної передачі земельних ділянок громадянам у власність у тому числі: - для ведення фермерського господарства - в розмірі земельної частки (паю), визначеної для членів сільськогосподарських підприємств,

розташованих на території сільської, селищної, міської ради, де знаходиться фермерське господарство. Якщо на території сільської, селищної, міської ради розташовано декілька сільськогосподарських підприємств, розмір земельної частки (паю) визначається як середній по цих підприємствах. У разі відсутності сільськогосподарських підприємств на території відповідної ради розмір земельної частки (паю) визначається як середній по району; - для ведення особистого селянського господарства - не більше 2,0 гектара [52].

Далі слід вказати Водний Кодекс України. Водний кодекс, в комплексі з заходами організаційного, правового, економічного і виховного впливу, сприятиме формуванню водно-екологічного правопорядку і забезпеченню екологічної безпеки населення України, а також більш ефективному, науково обґрунтованому використанню вод та їх охороні від забруднення, засмічення та вичерпання. В умовах нарощування антропогенних навантажень на природне середовище, розвитку суспільного виробництва і зростання матеріальних потреб виникає необхідність розробки і додержання особливих правил користування водними ресурсами, раціонального їх використання та екологічно спрямованого захисту [23].

Далі за юридичною силою слід виділити Закони України, перелік яких є досить широким. Так, до прикладу, Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» регулює відносини між органами виконавчої влади, операторами ринку харчових продуктів та споживачами харчових продуктів і визначає порядок забезпечення безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, що виробляються, перебувають в обігу, ввозяться (пересилаються) на митну територію України та/або вивозяться (пересилаються) з неї. Ним встановлено, що держава здійснює регулювання безпечності та окремих показників якості харчових продуктів шляхом: встановлення санітарних заходів; встановлення вимог до окремих показників якості харчових продуктів; державної реєстрації визначених об'єктів санітарних заходів;

видачі, тимчасового припинення дії, анулювання, переоформлення та поновлення дії експлуатаційного дозволу; інформування та підвищення обізнаності операторів ринку і споживачів щодо безпечності та окремих показників якості харчових продуктів; встановлення вимог щодо стану здоров'я персоналу потужностей; участі у роботі відповідних міжнародних організацій; здійснення державного контролю; притягнення операторів ринку, їх посадових осіб до відповідальності у разі порушення законодавства про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів [131].

Закон України «Про стимулювання розвитку агропромислового комплексу України» визначає основні напрями державної політики пріоритетного розвитку вітчизняного машинобудування для агропромислового комплексу, створює сприятливі економічні умови для збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської техніки та обладнання для харчової і переробної промисловості, визначає шляхи формування ринку та вдосконалення системи забезпечення агропромислового комплексу вітчизняною технікою і обладнанням [140].

Закон України «Про фермерське господарство» визначає правові, економічні та соціальні засади створення та діяльності фермерських господарств як прогресивної форми підприємницької діяльності громадян у галузі сільського господарства України. Закон спрямований на створення умов для реалізації ініціативи громадян щодо виробництва товарної сільськогосподарської продукції, її переробки та реалізації на внутрішньому і зовнішньому ринках, а також для забезпечення раціонального використання і охорони земель фермерських господарств, правового та соціального захисту фермерів України. Законом запроваджено заходи державної підтримки фермерських господарств. Зокрема новоствореним фермерським господарствам у період становлення (перші три роки після його створення), фермерським господарствам, зокрема з відокремленими фермерськими садибами, сімейним фермерським господарствам, фермерським

господарствам, які провадять господарську діяльність та розташовані у гірських населених пунктах, на поліських територіях, визначених в установленому порядку Кабінетом Міністрів України, надається допомога за рахунок коштів державного бюджету, у тому числі через Український державний фонд підтримки фермерських господарств, а також може надаватися за рахунок коштів місцевих бюджетів [144].

Закон України «Про особисте селянське господарство» визначає правові, організаційні, економічні та соціальні засади ведення особистого селянського господарства. Він визначає, що державна підтримка особистих селянських господарств здійснюється відповідно до загальнодержавних і регіональних програм за рахунок державного і місцевих бюджетів у порядку, встановленому законом. Кабінет Міністрів України відповідно до загальнодержавних програм щорічно при підготовці проекту Державного бюджету України передбачає відповідні кошти на підтримку особистих селянських господарств. Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування відповідно до регіональних програм щорічно передбачають кошти в проектах місцевих бюджетів на підтримку особистих селянських господарств. Органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування в межах своїх повноважень сприяють особистим селянським господарствам: в організації у сільській місцевості кредитних спілок, сільськогосподарських кооперативів, у тому числі для надання послуг із заготівлі, зберігання, переробки та збуту сільськогосподарської продукції, спільного використання технічних і транспортних засобів та соціально-побутового обслуговування, забезпечення кормами і молодняком худоби та птиці; в організації діяльності з надання інженерно-технічних, ветеринарних, агрономічних, зоотехнічних та інших послуг, а також послуг із забезпечення сортовим насінням, садівним матеріалом, племінною та продуктивною худобою, гібридами та кросами птиці, сільськогосподарською технікою та обладнанням; у виділенні земельних ділянок єдиним масивом; в отриманні кредитів для будівництва

житла, господарських будівель і споруд, придбання сільськогосподарської техніки та обладнання; в організації у сільській місцевості фахової підготовки та перепідготовки членів особистого селянського господарства [132].

Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України» визначає основи державної політики у бюджетній, кредитній, ціновій, регуляторній та інших сферах державного управління щодо стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції та розвитку аграрного ринку, а також забезпечення продовольчої безпеки населення [110].

Закон України «Про державні резерви» визначає правові, організаційні та фінансово-економічні засади формування, розміщення, зберігання, переміщення, поставки, резервування, освіження, відпуску матеріальних цінностей державних резервів, а також створення та функціонування Єдиного реєстру державних резервів. Норми цього Закону стосуються у тому числі й продовольчої безпеки [109].

Закон України «Про ветеринарну медицину» до основних завдань держави в галузі ветеринарної медицини відноситься: зменшення або усунення ризиків виникнення зоонозів та захворювання населення; охорона території України від проникнення хвороб тварин з території інших держав або карантинних зон; захист тварин та населення від збудників та хвороб тварин шляхом здійснення профілактичних, діагностичних та лікувальних заходів; здійснення заходів унеможливлення перенесення хвороб тварин через товари, засоби догляду за тваринами і супутні об'єкти; встановлення ефективних та дієвих засобів виявлення, локалізації, контролю і за можливості - ліквідації ендемічних хвороб тварин та ліквідації екзотичних хвороб тварин, занесених на територію України; забезпечення надійних та ефективних заходів ліквідації спалахів хвороб тварин з метою зменшення втрат тварин, а в разі зоонозів - зменшення ризику для людей; моніторинг

кормів та води для забезпечення їх придатності для вживання та неможливості перенесення хвороб тварин; забезпечення правильного, належного, ефективного та безпечного застосування ветеринарних препаратів та ін. [104]

Закон України «Про охорону прав на сорти рослин» регулює майнові і особисті немайнові відносини, що виникають у зв'язку з набуттям, здійсненням та захистом прав інтелектуальної власності на сорти рослин [133].

Закон України «Про карантин рослин» визначає правові, організаційні та фінансово-економічні основи карантину рослин, повноваження органів державної влади, їх посадових осіб, права і обов'язки юридичних та фізичних осіб, спрямовані на запобігання занесенню та поширенню відсутніх на території України регульованих шкідливих організмів, і становить частину законодавства України щодо захисту життя та здоров'я рослин [125].

Закон України «Про племінну справу у тваринництві» визначає загальні правові, економічні та організаційні основи племінної справи у тваринництві, спрямовані на поліпшення племінних і продуктивних якостей тварин, підвищення економічної ефективності та конкурентоспроможності галузі. Згідно цього Закону Фінансування розроблення та виконання загальнодержавних програм селекції у тваринництві здійснюється за рахунок коштів Державного бюджету України та інших джерел, не заборонених законодавством. З метою збереження племінних (генетичних) ресурсів поліпшених, наявних, локальних і зникаючих видів і порід центральний орган виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері тваринництва, забезпечує створення за рахунок коштів Державного бюджету України генофондних господарств, генофондних стад, банків сперми та ембріонів і генофондних банків шовкопрядів [135].

Закон України «Про насіння і садивний матеріал» визначає основні засади виробництва та обігу насіння і садивного матеріалу, а також порядок

здійснення державного контролю за ними. Державна підтримка селекції, насінництва та розсадництва здійснюється в межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України на відповідний рік [129].

Закон України «Про молоко та молочні продукти» визначає правові та організаційні основи забезпечення безпечності та якості молока і молочних продуктів для життя та здоров'я населення і довкілля під час їх виробництва, транспортування, переробки, зберігання і реалізації, ввезення на митну територію та вивезення з митної території України. Державна підтримка виробників молока, молочної сировини і молочних продуктів здійснюється виходячи з пріоритетності розвитку молочної галузі агропромислового комплексу, зокрема шляхом фінансування з Державного бюджету України: програм розвитку селекційно-племінної роботи в молочному скотарстві, протиепізоотичних заходів, що мають загальнодержавне значення; дотацій на молоко незбиране екстра вищого, першого та другого ґатунку і вершки незгущені; підтримки виробництва продукції дитячого харчування; надання пільгових короткострокових і довгострокових кредитних ресурсів тощо [128].

Далі в розрізі піднятої у роботі проблематики приділимо увагу підзаконним нормативно-правовим актам. М.В. Кравчук вказує, що «підзаконні нормативно-правові акти – це документи компетентних органів, які видаються на підставі закону, відповідно до нього і для його виконання. Підзаконні акти регламентують лише ті відносини, які вже регулюються за допомогою законів, тому вони не можуть суперечити законам, Конституції, повинні відповідати принципам і вимогам права. Вони повинні мати всі реквізити: назву, хто видав, дату видання, причини, підпис уповноваженої особи і печатку. Підзаконні нормативно-правові акти відіграють важливу роль у регулюванні суспільних відносин, їхня дія спрямована на виконання та конкретизацію вимог законів. Адже законами регулюються найважливіші суспільні відносини. Всі інші суспільні відносини регулюються підзаконними

актами. Це дає можливість оперативніше на законодавчому рівні вирішувати всі нагальні державні проблеми» [73, с. 135-136]. Існування підзаконних нормативних актів у правовій системі зумовлено багаторівневою структурою самих суспільних відносин, що потребують як законодавчого врегулювання, так і вторинного, більш детального і конкретизуючого нормативного регулювання з метою оперативного вирішення питань в окремих сферах життєдіяльності суспільства. Авторський колектив підручника «Загальна теорія держави і права» цілком слушно зауважує, що підзаконні нормативні акти різняться між собою, становлячи складну ієрархічну систему [50, с.286].

Серед відповідних документів слід виділити:

- Рішення Ради національної безпеки і оборони України від 9 грудня 2005 року Про стан агропромислового комплексу та заходи щодо забезпечення продовольчої безпеки України визначає основні напрями державної політики у сфері забезпечення продовольчої безпеки держави: забезпечення належної якості й безпеки продовольчої продукції, що реалізується на внутрішньому ринку, та її цінової доступності для населення України; стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції рослинного і тваринного походження відповідно до потреб населення шляхом підвищення рівня забезпеченості аграрно-промислового комплексу матеріально-технічними ресурсами; даліше реформування аграрної сфери економіки, утвердження ринкових засад функціонування агропромислового комплексу; забезпечення раціонального використання та належної охорони земель сільськогосподарського призначення; розвиток інфраструктури аграрного ринку, зокрема біржової торгівлі продовольчими ресурсами, із залученням до участі в такій торгівлі сільськогосподарських підприємств, фермерських та особистих селянських господарств, врегулювання діяльності оптових продовольчих ринків; підвищення мотивації до продуктивної праці у сільському господарстві, забезпечення розвитку інфраструктури сільських територій та соціальної сфери села; вдосконалення державної підтримки

сільського господарства, забезпечення її спрямування на зростання продуктивності, підвищення конкурентноздатності та технологічного рівня сільськогосподарського виробництва; стимулювання залучення інвестицій в агропромисловий комплекс; забезпечення формування в повному обсязі та ефективності використання державного резерву продовольства [139].

- Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів визначає механізм використання коштів, передбачених Мінагрополітики у державному бюджеті за програмою “Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників”, які спрямовуються суб’єктам господарювання агропромислового комплексу на часткову компенсацію відсоткової ставки за залученими у національній валюті банківськими кредитами [119];

- Указ Президента України «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року» відповідно до якого з метою забезпечення національних інтересів України щодо сталого розвитку економіки, громадянського суспільства і держави для досягнення зростання рівня та якості життя населення, додержання конституційних прав і свобод людини і громадянина встановлено ціль подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства [145];

- Указ Президента України «Питання національних пріоритетів трансформації продовольчих систем в Україні», яким запроваджено такі напрямки державного врегулювання сфери продовольчої безпеки:

- 1) визначення національних пріоритетів трансформації продовольчих систем в Україні на період до 2030 року, у тому числі за такими напрямками, як здорове харчування, дружнє до довкілля виробництво, стійкість до ринкової нестабільності та доступність харчових продуктів для всіх груп населення;
- 2) забезпечення реалізації національних пріоритетів трансформації

продовольчих систем в Україні на період до 2030 року, зокрема, під час розроблення проектів прогнозних і програмних документів та проектів нормативно-правових актів, насамперед у сферах сільського господарства, з питань продовольчої безпеки, безпечності та якості харчових продуктів; 3) запровадження системи моніторингу реалізації національних пріоритетів трансформації продовольчих систем в Україні на період до 2030 року з обов'язковим оприлюдненням результатів такого моніторингу щороку до 1 березня року, який настає за звітним [100].

- Постанову Кабінету Міністрів України «Деякі питання продовольчої безпеки», якою затверджено Методику визначення основних індикаторів продовольчої безпеки [40];

- Розпорядженням Кабінету Міністрів України було затверджено план заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану визначено такі завдання: здійснення моніторингу стану продовольчої безпеки; забезпечення безперебійного виробництва сільськогосподарської продукції та харчових продуктів; задоволення нагальних потреб функціонування держави щодо забезпечення населення територіальних громад в регіонах, на території яких тривають активні бойові дії, продовольчими товарами тривалого зберігання; формування розгалуженої мережі зберігання резервів сировини та продовольчих ресурсів для задоволення стратегічних потреб держави; створення можливостей для самозабезпечення харчовими продуктами територіальних громад та домогосподарств та ін. [114];

- Стратегія продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затверджений операційний план заходів з її реалізації передбачають досягнення наповнення продовольчого ринку шляхом сприяння сталому розвитку виробництва сільськогосподарської продукції та харчових продуктів шляхом виконання таких завдань: розроблення та здійснення заходів підтримки виробників, спрямованих на розвиток галузей

агропромислового комплексу, зокрема виробників органічної продукції, що дасть змогу стимулювати нарощування вітчизняного виробництва, насамперед тих видів продукції, споживання яких населенням країни не забезпечено в достатній кількості; посилення співробітництва з державами - членами ЄС та США, Великою Британією та Канадою, розвиток торговельно-економічної співпраці з країнами Азії (з особливим акцентом на розширенні співробітництва в аграрній сфері з Китайською Народною Республікою), Африки та Латинської Америки, зокрема в рамках проектів, спрямованих на подолання викликів глобальній продовольчій безпеці; відновлення підприємств харчової промисловості на рівні об'єднаних територіальних громад, адміністративно-територіальних одиниць та держави в цілому в рамках виконання програм регіонального розвитку [142].

Підбиваючи підсумок представленого підрозділу дисертаційного дослідження слід узагальнити, що на сьогоднішній день нормативно-правовий масив державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки представлена великою кількістю нормативно-правових актів різної юридичної сили. Так, Конституція України та міжнародні нормативні документи визначають найбільш важливі засади функціонування сільськогосподарського сектору, а також державної політики у галузі забезпечення продовольчої безпеки. В свою чергу законодавчі акти найбільш доцільно поділити на дві групи: 1) документи, які регулюють окремі сфери сільськогосподарської діяльності, а також роботу суб'єктів у відповідній сфері суспільного життя; 2) законодавчі акти, що визначають основи здійснення державної підтримки. Що ж стосується підзаконних нормативно-правових актів, то їх ключове призначення полягає у визначенні процедурних та організаційних засад державної підтримки, а також здійснення звітності у цій сфері. Незважаючи на розгалуженість нормативно-правового матеріалу, слід зазначити, що він за

своєю сутністю та механізмом реалізації є складним, а відтак ускладнює доступ до отримання такої допомоги.

1.4. Система суб'єктів державної підтримки розвитку сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки

Державна підтримка розвитку сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки не реалізується сама по собі, а відтак, вона передбачає здійснення діяльності колом спеціально-уповноважених суб'єктів. Тлумачний словник української мови розглядає поняття «суб'єкта» як: істота, здатна до пізнання навколишнього світу, об'єктивної дійсності й до цілеспрямованої діяльності; особа, група осіб, організація і т. ін., яким належить активна роль у певному процесі, акті; особа або організація як носій певних прав і обов'язків; людина як носій певних фізичних і психічних якостей; людина як об'єкт дослідження; предмет судження [157, с. 814]. У філософії, пише В.Л. Петрушенко, суб'єкт – це вихідне поняття судження, до якого відносяться всі інші його складові, наприклад, предикат. Крім того, наголошує науковець, термін «суб'єкт» можна визначити як людину, як вихідне джерело, епіцентр життєвої та пізнавальної активності – індивідуальної або суспільної. Автор підкреслює, що в різних сферах суспільного життя під досліджуваним поняттям розуміють різні сутності. При цьому в більшості напрямів філософії поняття суб'єкт позначає людину як активне начало соціальних і культурних процесів, пізнання, комунікації [97, с.199; 98].

Поняття суб'єкт активно використовується у багатьох сферах суспільного життя, втім найбільш дослідженим воно є саме з правової точки зору. Так, Л.І. Миськів вказує, що суб'єкт права – це носій передбачених правовими нормами суб'єктивних прав та обов'язків, що має потенційну

можливість участі у правовідносинах, тоді як суб'єкт правовідносин – це реальний учасник правовідносин. Суб'єкти права виступають як особи, що мають правосуб'єктність. Іншими словами, це громадяни, організації, громадські об'єднання, які можуть бути носіями юридичних прав та обов'язків, а відтак, брати участь у правовідносинах. У конкретному випадку суб'єкт права може і не бути учасником правовідносин. Суб'єкт права має потенційну можливість вступати у правовідносини, для чого він наділяється об'єктивним правом відповідною правосуб'єктністю [84]. Під суб'єктом права А.В. Коструба розуміє соціальну реальність (особу), зміст і характер якої не вичерпується виключно фізичними рисами, а може також мати абстрактний образ свого існування. Для суб'єкта права важлива не зовнішня форма. Він завжди розглядається як сукупність ознак, які характеризують таку властивість суб'єкта, за посередництвом якої забезпечується його вплив на результативність правового регулювання суспільних відносин. Наведений підхід надає суб'єкту права можливість в поліваріативних формах свого існування, забезпечити дію механізму правового регулювання (як фізична особа, юридична особа, держава, а також територіальна громада) [72, с. 111].

Т.О. Санжарук вказує, що поняття «суб'єкт права» є загальним і первинним, а поняття «суб'єкт правовідносин» — конкретним і вторинним. Можна зазначити, що трансформація суб'єкта права в учасника правовідносин пов'язана з процесом перетворення можливого в дійсне, перетворенням наявності об'єктивного права в реальну поведінку. В свою чергу на думку автор, суб'єкт правовідносин — це індивідуально визначений суб'єкт права, який реалізував свою правосуб'єктність у частині реалізації конкретних прав і свобод у конкретних правовідносинах, але не будь-який суб'єкт права є суб'єктом того чи іншого конкретного правовідношення [152, с.94].

Таким чином, під суб'єктами державної підтримки розвитку сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки

найбільш доцільно розуміти найбільш доцільно розуміти органи державної влади, які відповідно до норм чинного законодавства наділені спеціальною компетенцією, а також повноваженнями (сукупністю суб'єктивних прав та юридичних обов'язків), що спрямовані на реалізацію заходів правового, економічного, організаційного, управлінського та іншого характеру у досліджуваній сфері суспільного життя.

Виділяючи коло вказаних суб'єктів, перш за все, слід приділити увагу Верховній Раді України (Парламенту). Парламент — це єдиний орган, члени якого обираються безпосередньо народом. Як представницька установа він діє згідно з правилами, які йому належать, а не в силу чийхось вказівок і наказів. Вважається, що прийняті ним ухвали походять від народу. Будучи форумом нації, парламент нібито акумулює в собі увесь той комплекс ідей, в яких народ впізнає себе і знаходить своє відбиття в тому, що його хвилює. Цей орган претендує на вирішальну участь у демократичному керівництві країною, у формуванні волі народу, контролі за виконавчою владою та у визначенні політичного курсу держави [29]. О.М. Ільчук наголошує на тому, що Верховною Радою України прийнято ряд законодавчих актів, які спрямовані на врегулювання відносин між суб'єктами господарювання та державою [59, с. 94]. Згідно ст. 92 Конституції України виключно законами України визначаються: права і свободи людини і громадянина, гарантії цих прав і свобод; основні обов'язки громадянина; засади використання природних ресурсів, виключної (морської) економічної зони, континентального шельфу, освоєння космічного простору, організації та експлуатації енергосистем, транспорту і зв'язку; правовий режим власності; правові засади і гарантії підприємництва; правила конкуренції та норми антимонопольного регулювання; засади зовнішніх зносин, зовнішньоекономічної діяльності, митної справи; правовий режим воєнного і надзвичайного стану, зон надзвичайної екологічної ситуації; система оподаткування, податки і збори; засади створення і функціонування

фінансового, грошового, кредитного та інвестиційного ринків; статус національної валюти, а також статус іноземних валют на території України [70].

Далі в системі досліджуваних суб'єктів слід вказати Президента України, який виступає одним із найважливіших елементів правозахисного механізму, інститутом, що частково формує систему органів правозахисної діяльності. Саме глава держави створює у процесі своєї діяльності відповідні передумови ефективної правозахисної діяльності її системи. Президент як орган державної влади займає специфічне, однак важливе положення серед державного механізму, забезпечуючи конституційний порядок, стабільність та спадкоємність влади, а також вище представництво в міжнародних відносинах. Глава держави у більшості країн світу виступає посередником між законодавчою, виконавчою та судовою гілками влади, досить часто забезпечуючи належний рівень взаємозв'язків між ними, що в умовах сьогодення, розвитку інформаційних відносин та підвищення значення інформаційної взаємодії є надважливим завданням у сфері будь-якого управління, особливо державного [71]. В розрізі представленої у роботі проблематики слід вказати, що Президент створює у межах коштів, передбачених у Державному бюджеті України, для здійснення своїх повноважень консультативні, дорадчі та інші допоміжні органи і служби; підписує закони, прийняті Верховною Радою України; має право вето щодо прийнятих Верховною Радою України законів (крім законів про внесення змін до Конституції України) з наступним поверненням їх на повторний розгляд Верховної Ради України [70].

Ще одним важливим суб'єктом є Кабінет міністрів України. До основних завдань Кабінету Міністрів України належать: 1) забезпечення державного суверенітету та економічної самостійності України, здійснення внутрішньої та зовнішньої політики держави, виконання Конституції та законів України, актів Президента України; 2) вжиття заходів щодо

забезпечення прав і свобод людини та громадянина, створення сприятливих умов для вільного і всебічного розвитку особистості; 3) забезпечення проведення бюджетної, фінансової, цінової, інвестиційної, у тому числі амортизаційної, податкової, структурно-галузевої політики; політики у сферах праці та зайнятості населення, соціального захисту, охорони здоров'я, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування; 4) розроблення і виконання загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, культурного розвитку, охорони довкілля, а також розроблення, затвердження і виконання інших державних цільових програм; 5) забезпечення розвитку і державної підтримки науково-технічного та інноваційного потенціалу держави; 6) забезпечення рівних умов для розвитку всіх форм власності; здійснення управління об'єктами державної власності відповідно до закону; 7) здійснення заходів щодо забезпечення обороноздатності та національної безпеки України, громадського порядку, боротьби із злочинністю, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; 8) організація і забезпечення провадження зовнішньоекономічної діяльності, митної справи; 9) спрямування та координація роботи міністерств, інших органів виконавчої влади, здійснення контролю за їх діяльністю [124].

Кабінет міністрів України: сприяє розвитку підприємництва на засадах рівності перед законом усіх форм власності та соціальній спрямованості національної економіки, здійснює заходи щодо демонополізації та антимонопольного регулювання економіки, розвитку конкуренції та ринкової інфраструктури; забезпечує здійснення державної регуляторної політики у сфері господарської діяльності; визначає обсяги продукції (робіт, послуг) для державних потреб, порядок формування та розміщення державного замовлення на її виробництво, вирішує відповідно до законодавства інші питання щодо задоволення державних потреб у продукції (роботах, послугах); утворює згідно із законом державні резервні фонди фінансових і

матеріально-технічних ресурсів та приймає рішення про їх використання; забезпечує проведення державної аграрної політики та продовольчу безпеку держави; забезпечує проведення державної фінансової та податкової політики, сприяє стабільності грошової одиниці України; забезпечує проведення зовнішньоекономічної політики України, здійснює в межах, визначених законом, регулювання зовнішньоекономічної діяльності; організовує та забезпечує здійснення митної справи та ін. [70] Відповідно до своїх завдань Кабінет міністрів: забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики; політики у сферах праці й зайнятості населення, соціального захисту, освіти, науки і культури, охорони природи, екологічної безпеки і природокористування; розробляє і здійснює загальнодержавні програми економічного, науково-технічного, соціального і культурного розвитку України; забезпечує рівні умови розвитку всіх форм власності; здійснює управління об'єктами державної власності відповідно до закону; розробляє проект закону про Державний бюджет України і забезпечує виконання затвердженого Верховною Радою України Державного бюджету України, подає Верховній Раді України звіт про його виконання; спрямовує і координує роботу міністерств, інших органів виконавчої влади тощо [70]. О.В. Панухник підкреслює той факт, що порядок витрачання бюджетних коштів на підтримку щорічно визначається окремими постановами Кабінету Міністрів України [95, с. 6]. Кабінет Міністрів України: щорічно приймає постанову з питань режиму надання бюджетної дотації та спеціальної бюджетної дотації; за поданням центрального органу виконавчої влади, що забезпечує формування державної аграрної політики, політики у сфері сільського господарства установлює мінімально допустимий рівень цін на продукцію тваринництва, який використовується як база для розрахунку дотацій, а також для розрахунку ціни при закупівлі продукції тваринництва безпосередньо у виробника [110].

Міністерство економіки України є головним органом у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує: формування та реалізує державну політику економічного, розвитку і торгівлі, державну цінову політику; формування та реалізує державну інвестиційну політику, державну інноваційну політику в реальному секторі економіки, державну зовнішньоекономічну політику, державну політику у сфері розвитку підприємництва, державно-приватного партнерства та в інших сферах, зокрема у сфері державного експортного контролю захисту прав споживачів, контролю за цінами, контролю за виготовленням цінних паперів тощо [99]. В межах виконання покладених на нього завдань Кабмін: готує пропозиції щодо визначення пріоритетів і видів підтримки суб'єктів малого і середнього підприємництва; розробляє проекти державних програм розвитку малого і середнього підприємництва, забезпечує їх виконання з урахуванням загальнодержавних пріоритетів та проведення моніторингу виконання; вносить пропозиції щодо визначення основних фінансових, економічних, соціальних та інших показників розвитку малого і середнього підприємництва; формує єдину інформаційну систему для забезпечення реалізації державної політики у сфері розвитку малого і середнього підприємництва; сприяє діяльності громадських об'єднань, що представляють інтереси суб'єктів малого і середнього підприємництва; забезпечує пропагування і популяризацію підприємницької діяльності; забезпечує представництво в міжнародних організаціях, налагоджує співпрацю з органами влади іноземних держав щодо розвитку малого і середнього підприємництва; готує і публікує щороку в засобах масової інформації звіти про стан розвитку малого і середнього підприємництва в Україні та його державну підтримку, проводить оцінку фінансових, економічних, соціальних та інших показників розвитку малого і середнього підприємництва та рівня ефективності державної підтримки; здійснює методологічне забезпечення діяльності органів виконавчої влади, органів

місцевого самоврядування та сприяє розробленню і здійсненню ними заходів щодо розвитку малого і середнього підприємництва, зокрема виконання регіональних та місцевих програм розвитку малого і середнього підприємництва; сприяє формуванню інфраструктури підтримки малого і середнього підприємництва; забезпечує координацію та здійснення контролю за діяльністю Українського фонду підтримки підприємництва; здійснює координацію проведення переговорів між Україною та іншими державами щодо укладення угод про вільну торгівлю, а також підготовки економічних обґрунтувань стосовно таких угод; здійснює контроль за додержанням суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності вимог національного законодавства та положень міжнародних договорів України; готує пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правової бази з питань нетарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності; забезпечує реалізацію єдиної митно-тарифної політики, готує пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правової бази з питань митно-тарифного регулювання; здійснює відповідно до законодавства ліцензування експорту, імпорту товарів та надає інші адміністративні послуги у сфері зовнішньоекономічної діяльності у випадках, визначених національним законодавством, та на виконання положень міжнародних договорів України тощо [99].

Міністерство аграрної політики та продовольства України відповідно до Положення про нього формує та реалізує державну аграрну політику, державну політику у сферах сільського господарства та з питань продовольчої безпеки держави, охорони прав на сорти рослин, тваринництва, рослинництва, розвитку сільських територій, садівництва, виноградарства, виноробства, хмелярства, харчової і переробної промисловості, технічну політику у сфері агропромислового комплексу та машинобудування для агропромислового комплексу, сільського розвитку, розвитку фермерства, сільськогосподарської кооперації, сільськогосподарської дорадчої діяльності, моніторингу та родючості ґрунтів на землях сільськогосподарського

призначення, насінництва та розсадництва. Міністерство: здійснює розрахунок та проводить моніторинг індикаторів продовольчої безпеки; вживає заходів, спрямованих на техніко-технологічне переоснащення сфер агропромислового виробництва, сприяє розвитку машинобудування для агропромислового комплексу, енергозбереження, координації інноваційних проектів; забезпечує державну підтримку суб'єктів господарювання в агропромисловому комплексі, зокрема фермерських господарств, сільськогосподарської кооперації, сільськогосподарської дорадчої діяльності, виробників органічної сільськогосподарської продукції, вносить відомості про виробників сільськогосподарської продукції до Державного аграрного реєстру; готує пропозиції щодо формування та розвитку ринкових механізмів і принципів забезпечення підприємств агропромислового комплексу технічними засобами, обладнанням, зокрема для виробництва біопалива, запасними частинами, пально-мастильними матеріалами та іншими енергоресурсами; здійснює заходи щодо економічного стимулювання виробників харчової продукції, задоволення потреб населення у продуктах харчування та насичення продовольчого ринку харчовими продуктами; розробляє і здійснює заходи щодо розвитку інфраструктури аграрного та продовольчого ринку, зокрема біржового, оптових ринків сільськогосподарської продукції, сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів, кредитних спілок, страхових компаній, виставок, ярмарків тощо [39].

Таким чином, Верховна Рада України, Президент та Кабінет міністрів України (та підпорядковані йому міністерства) – це суб'єкти, які відповідають за нормативно-правове забезпечення підтримки розвитку сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки. Окрім того, саме вони забезпечують формування та реалізацію державної політики у цій сфері.

Окрім зазначеного вище, окремої уваги заслуговують місцеві державні адміністрації та органи місцевого самоврядування. Так, до відання місцевих державних адміністрацій належить вирішення питань: соціально-економічного розвитку відповідних територій; управління майном, приватизації, сприяння розвитку підприємництва та здійснення державної регуляторної політики; промисловості, сільського господарства, будівництва, транспорту і зв'язку; використання землі, природних ресурсів, охорони довкілля; зовнішньоекономічної діяльності; реалізації державної регіональної політики та розвитку міжнародного територіального співробітництва. Місцеві державні адміністрації здійснюють на відповідних територіях державний контроль за: використанням та охороною лісів, надр, води, атмосферного повітря, рослинного і тваринного світу та інших природних ресурсів; додержанням санітарних і ветеринарних правил, збиранням, утилізацією і захороненням промислових, побутових та інших відходів, додержанням правил благоустрою; додержанням правил торгівлі, побутового, транспортного, комунального обслуговування, законодавства про захист прав споживачів та ін. [127]

Місцева державна адміністрація: розробляє проекти програм соціально-економічного розвитку і подає їх на затвердження відповідній раді, забезпечує їх виконання, звітує перед відповідною радою про їх виконання; забезпечує ефективне використання природних, трудових і фінансових ресурсів; складає необхідні для управління соціально-економічним розвитком відповідної території баланси трудових, матеріально-фінансових та інших ресурсів, місцевих будівельних матеріалів, палива; визначає необхідний рівень обслуговування населення відповідно до нормативів мінімальних соціальних потреб; проводить розрахунок коштів та визначає обсяг послуг, необхідних для забезпечення передбаченого законодавством рівня мінімальних соціальних потреб; подає раді висновки щодо доцільності розміщення на відповідній території нових підприємств та інших об'єктів

незалежно від форм власності; розробляє пропозиції щодо фінансово-економічного обґрунтування обсягів продукції, що підлягає продажу для державних потреб за рахунок державного бюджету; на пропозиції органів місцевого самоврядування формує обсяги продукції, що поставляється для місцевих потреб за рахунок коштів бюджетів місцевого самоврядування та інших джерел фінансування; розробляє та вносить пропозиції до проектів державних цільових програм, а також довгострокових прогнозів та проектів індикативних планів розвитку відповідних галузей народного господарства, їх фінансово-економічного забезпечення; забезпечує реалізацію державної політики сприяння розвитку малого бізнесу, подає допомогу підприємцям, які займаються розробкою та впровадженням інноваційних проектів, виробництвом товарів народного споживання, будівельних матеріалів, наданням побутових, комунальних та інших послуг населенню, підготовкою кадрів; сприяє зовнішньоекономічним зв'язкам підприємств, установ та організацій, розташованих на її території, незалежно від форм власності тощо [127].

Військово-цивільні адміністрації здійснюють повноваження із: підготовки та затвердження програм соціально-економічного та культурного розвитку відповідних адміністративно-територіальних одиниць, цільових програм з інших питань місцевого самоврядування; забезпечення збалансованого економічного та соціального розвитку відповідної території, ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів; залучення на договірних засадах підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності до участі у комплексному соціально-економічному розвитку сіл, селищ, міст, координації цієї роботи на відповідній території; розміщення на договірних засадах замовлень на виробництво продукції, виконання робіт (послуг), необхідних для територіальної громади, на підприємствах, в установах та організаціях; складання та затвердження місцевого бюджету, внесення змін до нього;

забезпечення виконання відповідного бюджету; встановлення ставок місцевих податків і зборів відповідно до Податкового кодексу України, якщо відсутнє рішення відповідної ради з цих питань; прийняття рішень щодо надання відповідно до законодавства пільг зі сплати місцевих податків і зборів, якщо відсутнє рішення відповідної ради з цих питань; залучення на договірних засадах коштів підприємств, установ та організацій незалежно від форми власності, розташованих на відповідній території, та коштів населення, а також бюджетних коштів на будівництво, розширення, ремонт і утримання на пайових засадах об'єктів соціальної і виробничої інфраструктури та на заходи щодо охорони навколишнього природного середовища тощо [105].

Відповідно до Закону України «Про місцеве самоврядування» до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать такі власні (самоврядні) та делеговані повноваження: вирішення відповідно до закону питань регулювання земельних відносин; прийняття рішень щодо здійснення виконавчим органом сільської, селищної, міської ради державного контролю за використанням та охороною земель; затвердження ставок земельного податку; підготовка програм соціально-економічного та культурного розвитку сіл, селищ, міст, цільових програм з інших питань самоврядування, подання їх на затвердження ради, організація їх виконання; подання раді звітів про хід і результати виконання цих програм; забезпечення збалансованого економічного та соціального розвитку відповідної території, ефективного використання природних, трудових і фінансових ресурсів; розміщення на договірних засадах замовлень на виробництво продукції, виконання робіт (послуг), необхідних для територіальної громади, на підприємствах, в установах та організаціях; здійснення в установленому порядку фінансування видатків з місцевого бюджету; підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо встановлення ставки земельного податку, розмірів плати за користування природними ресурсами, вилучення (викупу),

а також надання під забудову та для інших потреб земель, що перебувають у власності територіальних громад; визначення в установленому порядку розмірів відшкодувань підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності за забруднення довкілля та інші екологічні збитки; встановлення платежів за користування комунальними та санітарними мережами відповідних населених пунктів; укладення і забезпечення виконання у встановленому законодавством порядку договорів з іноземними партнерами на придбання та реалізацію продукції, виконання робіт і надання послуг; сприяння зовнішньоекономічним зв'язкам підприємств, установ та організацій, розташованих на відповідній території, незалежно від форм власності; сприяння у створенні на основі законодавства спільних з іноземними партнерами підприємств виробничої і соціальної інфраструктури та інших об'єктів; залучення іноземних інвестицій для створення робочих місць тощо [126].

Далі в розрізі представленої у роботі проблематики приділимо увагу приділимо увагу спеціальним суб'єктам. Так, Державна регуляторна служба України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України і який реалізує державну регуляторну політику, політику з питань нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності, ліцензування та дозвільної системи у сфері господарської діяльності та дерегуляції господарської діяльності. Її повноваження спрямовані на дерегуляцію господарської діяльності на засадах економічної доцільності та ефективності дії регуляторних актів, зниження рівня втручання держави у діяльність суб'єктів господарювання та усунення перешкод для розвитку господарської діяльності [38].

З метою консолідації зусиль держави та бізнесу в умовах воєнного стану, збереження та розвитку підприємницького потенціалу, утворено Раду з питань підтримки підприємництва в умовах воєнного стану як консультативно-дорадчий орган при Президентові України. Її основними

завданнями є: системний аналіз ситуації щодо забезпечення в умовах воєнного стану права на підприємницьку діяльність, практики формування та реалізації державної політики щодо додержання гарантій права на підприємництво, напрацювання за результатами такого аналізу та внесення на розгляд Президентів України пропозицій про можливі шляхи та механізми вирішення проблемних питань; розгляд законопроектів з питань підприємництва, напрацювання пропозицій з удосконалення законодавства України щодо провадження діяльності суб'єктів господарювання; сприяння налагодженню ефективної взаємодії держави з суб'єктами господарювання, громадськими об'єднаннями, що представляють їх інтереси, поширенню найкращого міжнародного досвіду [137].

Державна установа «Офіс з просування експорту України» заснована на державній власності, належить до сфери управління Міністерства розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України та є державною неприбутковою установою. Предметом діяльності Установи є: забезпечення функціонування експортного веб-порталу; програмно-технологічна підтримка та розвиток експортного веб-порталу; наповнення та адміністрування експортного веб-порталу; надання інформаційних та експортно-аналітичних послуг для експортерів; експортний консалтинг; дослідження кон'юнктури ринку та виявлення громадської думки; створення та надання в користування суб'єктам господарювання баз даних у сфері експорту; організація навчального процесу та тренінгів для експортерів; участь у підготовці, організації роботи та координації діяльності торговельних місій з просування експорту за межами України; надання пропозицій щодо підготовки, організації роботи та проведення національних експозицій України на всесвітніх та міжнародних виставках і ярмарках; сприяння в участі українських суб'єктів господарювання в міжнародних виставках і ярмарках; співпраця з іноземними торговельними місіями та представництвами на території України; координація в'їзних торговельних

місій на території України; надання пропозицій щодо створення та підтримки єдиного експортного веб-порталу; участь у створенні та просуванні українського бренду експортних товарів і послуг на зовнішні ринки; участь у розробленні та впровадженні заходів з підтримки експорту на регіональному рівні; надання експортерам методичної, організаційної та/або фінансової підтримки та забезпечення, у тому числі надання грантів на конкурсній основі відповідно до законодавства України [113].

Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів (Держпродспоживслужба) є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України та який реалізує державну політику у галузі ветеринарної медицини, сферах безпечності та окремих показників якості харчових продуктів, карантину та захисту рослин, ідентифікації та реєстрації тварин, санітарного законодавства, санітарного та епідемічного благополуччя населення (крім виконання функцій з реалізації державної політики у сфері епідеміологічного нагляду (спостереження) та у сфері гігієни праці та функцій із здійснення дозиметричного контролю робочих місць і доз опромінення працівників), з контролю за цінами, попередження та зменшення вживання тютюнових виробів та їх шкідливого впливу на здоров'я населення, метрологічного нагляду, ринкового нагляду в межах сфери своєї відповідальності, насінництва та розсадництва (в частині сертифікації насіння і садивного матеріалу), реєстрації та обліку машин в агропромисловому комплексі, державного нагляду (контролю) у сфері агропромислового комплексу, державного нагляду (контролю) у сферах охорони прав на сорти рослин, насінництва та розсадництва, державного контролю за додержанням законодавства про захист прав споживачів і рекламу в цій сфері, за якістю зерна та продуктів його переробки, державного нагляду (контролю) за додержанням заходів біологічної і генетичної безпеки щодо сільськогосподарських рослин під час створення, дослідження та

практичного використання генетично модифікованого організму у відкритих системах на підприємствах, в установах та організаціях агропромислового комплексу незалежно від їх підпорядкування і форми власності, здійснення радіаційного контролю за рівнем радіоактивного забруднення сільськогосподарської продукції і продуктів харчування [116].

У підсумку представленого підрозділу наукового дослідження слід відзначити, що на сьогоднішній день система суб'єктів державної підтримки розвитку сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки є досить розгалуженою, а відтак її слід поділити на три великі групи: 1) суб'єкти, до компетенції яких входить створення законодавчої основи, а також формування та реалізацію державної політики у відповідній сфері, зокрема: Верховна Рада, Президент, КМУ та підпорядковані йому міністерства); 2) суб'єкти, що відповідають за формування та реалізацію державної політики на місцевому рівні (місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування); 3) суб'єкти, що безпосередньо реалізують заходи державної підтримки, а також здійснюють державний контроль у цій сфері. Варто зауважити, що така розгалуженість суб'єктів обумовлює виникнення ситуацій, коли їх повноваження дублюються, що призводить до негативних наслідків правового та організаційного характеру, а відтак перешкоджає ефективній реалізації адміністративних процедур реалізації відповідної підтримки у різних напрямках сільськогосподарської діяльності.

Висновки до розділу 1

З'ясовано, що продовольчу безпеку слід охарактеризувати таким станом, за якого всі люди мають постійний, безперервний фізичний та економічний доступ до безпечної та поживної їжі у достатній кількості, яка відповідає

їхнім дієтичним потребам і перевагам для активного та здорового життя. Значущість продовольчої безпеки полягає в її впливі на здоров'я населення, економічну стабільність і національну безпеку держави в цілому. Окрім того, з огляду на зазначене вище, цілком справедливим буде констатувати, що забезпечення продовольчої безпеки означає зменшення голоду, бідності, одночасно сприяючи сталим сільськогосподарським практикам, ефективним системам розподілу продовольства та стійким ланцюгам постачання продовольчих товарів різноманітного характеру. Забезпечення продовольчої безпеки є фактично неможливим без державної активної підтримки та міжнародної співпраці.

Встановлено, що сільське господарство – це галузь економіки, ключовим призначенням якої є виготовлення, переробка та реалізація продукції рослинного і тваринного походження шляхом використання земельних, водних, кліматичних та біологічних ресурсів. Воно відіграє ключову роль у забезпеченні соціальної та економічної стабільності України, оскільки виступає не тільки джерелом необхідних продуктів харчування, а й сферою ведення бізнесу, надання робочих місць, тощо. Саме завдяки експортному потенціалу сільськогосподарської продукції наша країна має можливість забезпечити валютні надходження та покращити торговельний баланс держави.

Узагальнено, що сільське господарство України, як об'єкт адміністративно-правового регулювання, представляє собою особливу сферу виникнення адміністративних правовідносин, яка регулюється за допомогою норм адміністративного права, а також сукупністю визначених ними інституцій та механізмів державного управління, що спрямовані на створення належних умов для функціонування, організації, управління, контролю та подальшого розвитку даної сфери з метою забезпечення продовольчої безпеки держави, сталого та раціонального використання природних ресурсів й соціально-економічного розвитку країни в цілому.

Акцентовано увагу на тому, що значення сільського господарства в контексті забезпечення продовольчої безпеки визначається його ключовою роллю у формуванні внутрішнього ринку продовольства, забезпеченні доступності до якісних та поживних продуктів харчування для населення та гарантуванні економічної стабільності держави. Через адміністративно-правове регулювання держава впливає на розвиток аграрного виробництва, встановлюючи вимоги щодо земельного використання, екологічних стандартів, контролю якості продукції, фінансової політики зокрема щодо забезпечення підтримки фермерських господарств.

Аргументовано, що під принципами державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки найбільш доцільно розуміти розчинену в нормах чинного законодавства систему відправних начал, вихідних ідей, які лежать в основі здійснення досліджуваної діяльності. Саме принципи, як вбачається, створюють не тільки ідейне підґрунтя для державної підтримки у відповідній галузі, а й визначають вектори розвитку сільськогосподарського виробництва, стабільності продовольчого ринку та задоволення потреб населення в безпечній та доступній їжі. До переліку відповідних принципів запропоновано віднести:

1) принцип системності, відповідно до якого державна підтримка повинна здійснюватись систематично, послідовно, а також відповідати викликам та потребам певного різновиду сільськогосподарської діяльності;

2) принцип соціальної орієнтації, який передбачає, що ключовою метою державної підтримки має бути не тільки розвиток сільськогосподарської сфери, а й забезпечення доступності продовольчих товарів для всіх верств населення;

3) принцип диференційованості, відповідно до якого підтримки повинна бути адаптована: а) до потреб певного регіону; б) соціально-економічної ситуації; в) рівня потреб населення; г) екологічних умов;

4) принцип цільової орієнтації підтримки, відповідно до якого остання має бути направлена виключно на законодавчо визначені цілі, наприклад: підвищення продуктивності та обсягів виробництва, забезпечення якості продукції та розвиток експортного потенціалу;

5) принципи прозорості та доступності, який передбачає, що допомога має надаватись для всіх категорій сільськогосподарських виробників, а відповідні процедури мають бути прозорими, з чіткими механізмами контролю та звітності;

6) принцип інноваційності, який орієнтований на те, щоб стимулювати впровадження сучасних технологій, наукових розробок і екологічно чистих методів виробництва для підвищення ефективності сільського господарства;

7) принцип інтеграції в європейський та світовий ринки;

8) принцип субсидіарності, відповідно до якого держава допомагає тим, хто дійсно потребує підтримки, з урахуванням регіональних особливостей та потреб конкретних виробників.

Доведено, що нормативно-правовий масив державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки представляє собою сукупність нормативно-правових актів різної юридичної сили, норми яких спрямовано на регулювання та упорядкування суспільних відносин у досліджуваній сфері суспільного життя.

Констатовано, що на сьогоднішній день нормативно-правовий масив державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки представлена великою кількістю нормативно-правових актів різної юридичної сили. Так, Конституція України та міжнародні нормативні документи визначають найбільш важливі засади функціонування сільськогосподарського сектору, а також державної політики у галузі забезпечення продовольчої безпеки. В свою чергу законодавчі акти найбільш доцільно поділити на дві групи: 1) документи, які регулюють окремі сфери сільськогосподарської діяльності, а також роботу суб'єктів у

відповідній сфері суспільного життя; 2) законодавчі акти, що визначають основи здійснення державної підтримки. Що ж стосується підзаконних нормативних документів, то їх ключове призначення полягає у визначенні процедурних та організаційних засад державної підтримки, а також здійснення звітності у цій сфері. Незважаючи на розгалуженість нормативно-правового матеріалу, зазначено, що він за своєю сутністю та механізмом реалізації є складним, а відтак ускладнює доступ до отримання такої допомоги.

З'ясовано, що під суб'єктами державної підтримки розвитку сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки найбільш доцільно розуміти органи державної влади, які відповідно до норм чинного законодавства наділені спеціальною компетенцією, а також повноваженнями (сукупністю суб'єктивних прав та юридичних обов'язків), що спрямовані на реалізацію заходів правового, економічного, організаційного, управлінського та іншого характеру у досліджуваній сфері суспільного життя.

Відзначено, що на сьогоднішній день система суб'єктів державної підтримки розвитку сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки є досить розгалуженою, а відтак її слід поділити на три великі групи: 1) суб'єкти, до компетенції яких входить створення законодавчої основи, а також формування та реалізацію державної політики у відповідній сфері, зокрема: Верховна Рада, Президент, КМУ та підпорядковані йому міністерства); 2) суб'єкти, що відповідають за формування та реалізацію державної політики на місцевому рівні (місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування); 3) суб'єкти, що безпосередньо реалізують заходи державної підтримки, а також здійснюють державний контроль у цій сфері. Зауважимо, що така розгалуженість суб'єктів обумовлює виникнення ситуацій, коли їх повноваження дублюються, що призводить до негативних наслідків правового та

організаційного характеру, а відтак перешкоджає ефективній реалізації адміністративних процедур реалізації відповідної підтримки у різних напрямках сільськогосподарської діяльності.

РОЗДІЛ 2.

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

2.1. Адміністративні процедури державної підтримки виробників продукції тваринництва як складової продовольчої безпеки

Реалізація державної підтримки сільського господарства як складової продовольчої безпеки передбачає реалізацію низки адміністративних процедур, які в свою чергу різняться в залежності від галузі, зокрема це стосується: виробників продукції тваринництва; виробників окремих видів сільськогосподарської продукції; організації водокористування, тощо. Саме ці три важливі напрями реалізації адміністративних процедури будуть розглянуті нами в розділі 2 представленого дисертаційного дослідження.

За новим тлумачним словником, процедура це – 1) офіційно встановлений чи узвичаєний порядок здійснення, виконання або оформлення чого-небудь; 2) низка яких-небудь дій, хід виконання чого – не будь [90, с. 828]. Взагалі, пише О.О. Мамалуй, «процедура»: це встановлений нормотворцем порядок здійснення суб'єктами права юридично значущих дій, який отримує свою формалізацію в рамках процедурних норм права та має своїм завданням забезпечити алгоритмізацію процедурних за своїм характером суспільних відносин. У межах вищезначеного визначення було відображено як статичну (процедура як нормативна конструкція), так і динамічну (процедура як упорядкований розвиток зовнішньо-об'єктивованих суспільних відносин) сторони правової процедури [80]. С. Осауленко вказує, що процедура – це сукупність послідовно здійснюваних регламентно встановлених дій, за допомогою яких суб'єкти відповідного органу реалізують свої права й обов'язки у визначеному процесі. Будь-яка

процедура є встановленими правилами, які впорядковують та узгоджують той чи інший процес за термінами, змістом відповідної діяльності. Процедура характеризується такими ознаками: наявністю визначеної мети, відповідно до якої вона впроваджується; логічною послідовністю процедурних дій; регламентованістю, законністю, нормативною силою. Завдяки процедурі будь-який процес стає впорядкованим та узгодженим. Процедура завжди відбувається за стадіями, які є завжди відносно самостійними, але пов'язаними між собою загальною метою та спланованим результатом [94, с.168-169]. Д.С. Денисюк вказує, що для поняття «процедури» характерні дві головні ознаки: по-перше, це впорядковані, послідовні дії; по-друге, всі вказані дії спрямовані на досягнення певної мети (оформлення, виконання, здійснення, обговорення будь-якої справи). Якщо ж йдеться про специфічну процедуру у сфері правового регулювання суспільних відносин, тобто про процедуру в її правовому значенні, то послідовні дії, які становлять процедуру, мають бути, по-перше, врегульовані нормами права, а по-друге, спрямовані на досягнення правового результату, що відображається в певних правових наслідках [36, с.83]. Тож, із суто етимологічної точки зору процедура - це встановлений порядок виконання певних дій або сукупність послідовних кроків, які забезпечують досягнення визначеної мети в конкретній сфері діяльності.

В праві вказаний термін розширює свій зміст. Як пише В.В. Дума, правова процедура – це складова частина матеріального права. На відміну від процесів вона регламентується матеріально-правовими нормами, сприяє реалізації матеріального регулятивного правовідношення. Тобто, це є правозастосовча діяльність яка має процедурну форму. Сутність останньої виражено у регламентованому правовому порядку вчинення правозастосовчих дій, що забезпечують належне застосування права. Процедурна форма характеризується наявністю прав учасників правозастосовчого процесу, а також гарантій законності, обґрунтованості та

доцільності застосування норм права [46, с.101]. Д.Г. Манько вказує, що правова процедура – це законодавчо встановлені способи реалізації норм права, що забезпечують досягнення цілей правового регулювання в будь-якій сфері суспільних відносин. Процедурно-процесуальні форми є правовими засобами переведення моделей, установлених юридичними розпорядженнями, з фактичною впорядкованістю суспільних відносин і визначають оптимальний порядок досягнення результатів, «запрограмованих» у нормах матеріального права. Їх встановлюючі правові розпорядження (процедурно-процесуальні норми) регламентують способи реалізації громадянами й організаціями прав, свобод, обов'язків, здійснення державними органами закріплених за ними повноважень, розгляд юридичних справ, виконання прийнятих по них рішень і тим самим забезпечують впровадження в життя норм матеріального права [81, с.63-64].

Ознаками правової процедури, на переконання О.О. Мамалуй, є наступні: 1) правова процедура в межах правового середовища; 2) правова процедура регламентується нормативними приписами; 3) правова процедура структурується за посередництвом правових відносин; 4) правова процедура має забезпечити реалізацію конкретного правового результату; 5) цілісний та структурований характер правової процедури; 6) правова процедура призводить до зміни правової дійсності; 7) правова процедура має як вольовий, так й інтелектуальний характер, оскільки напряму залежить від активних волевиявлень та свідомої діяльності суб'єктів такої процедури; 8) в рамках правових процедур реалізуються права (повноваження), свободи та інтереси учасників суспільних відносин [80]. Інший автор, О.С. Лагода, - правова процедура характеризується такими ознаками: а) це попередньо визначена модель її застосування у реальному житті, через яку досягається необхідний результат; б) юридична сила, тобто норми, що визначають процедурну діяльність, закріплені у законі, як і основні; в) межі регулятивного «впливу» процедурних норм. Процедурні норми не

торкаються змістової (внутрішньої) сторони реалізації основних норм, лише передбачають зовнішній процес їх впровадження; г) синхронність, тобто з виникненням основної норми відразу приймається процедурна. Це забезпечує нерозривність правотворчості та правореалізації, теорії та практики; г) законність - відповідність процедури нормативній моделі, закріпленій у нормативно-правовому акті; е) ознака демократизму правової процедури стосується тільки тих, які є шляхом до реалізації владних відносин [74, с.13].

Отже, під правовою процедурою слід розуміти врегульовану нормами чинного сукупність послідовних взаємопов'язаних дій, що здійснюються спеціально уповноваженими органами з метою досягнення певного, заздалегідь визначеного результату у певній сфері суспільного життя. Правова процедура набуває своєї специфіки в залежності від того, які суспільні відносини в її рамках виникають та нормами якої галузі права вони регулюються. Зокрема, в розрізі піднятої у роботі проблематики, йдеться про процедури адміністративні.

Адміністративна процедура, відмічає А. Селіванов, – це порядок застосування норм матеріального права, а адміністрування податків слід розуміти як правовідносини, які складаються у сфері здійснення уповноваженими державними органами заходів з погашення податкового боргу і передбачають застосування методів владно–примусового характеру до платників податків [153, с.35]. На переконання О.М. Бандурки, адміністративна процедура - це передбачені спеціальним нормативно - правовим актом (кодексом, законом, положенням, інструкцією) послідовні, цілеспрямовані дії органів державної влади або органів місцевого самоврядування щодо: 1) гарантування реалізації прав, свобод і законних інтересів людини і громадянина, 2) виконання повноважень, покладених на органи державної влади, органи місцевого самоврядування або ж 3) завдань держави [2].

Досить розгорнутою є позиція, яку висловили І.В. Бойко, О.Т. Зима, О.М. Соловйова, які дійшли до висновку, що адміністративна процедура - це структурований, нормативно закріплений порядок прийняття адміністративних актів або укладення адміністративно-правових договорів, спрямований на вирішення конкретних справ у сфері публічного управління. Ознаками адміністративної процедури, наголошують вчені, є такі: має правовий характер, оскільки принципи та правила, що визначають адміністративну процедуру, містяться в приписах нормативно-правових актів; вміщує норми, що регламентують як діяльність суб'єкта публічного адміністрування, так і поведінку приватних осіб; спрямована на прийняття адміністративного акта суб'єктом владних управлінських повноважень; застосовується для вирішення конкретної адміністративної справи; має основним призначенням забезпечення ефективної реалізації прав приватних осіб і унеможливлення їх порушення; тягне за собою настання зовнішніх наслідків, тобто застосування процедурних правил породжує права й обов'язки осіб, які знаходяться поза системою публічного адміністрування; має, як правило, безспірний характер, тобто завдяки адміністративній процедурі вирішуються позитивні управлінські справи. Виняток становить процедура розгляду скарг, оскільки при оскарженні рішень, дій чи бездіяльності суб'єктів публічного адміністрування у сторін правовідносин, що регулюються процедурними нормами [11, с.7-8].

І. Бойко відмічає, що адміністративна процедура – це встановлений порядок дій публічної адміністрації під час вирішення питань, що стосуються конкретної особи. Вона охоплює ухвалення рішень, які надають права або накладають обов'язки на осіб, а також може включати їх виконання. Адміністративна процедура впроваджує передові принципи та методи функціонування публічної адміністрації, забезпечуючи реалізацію концепції належного адміністрування. Вона також гарантує захист особи від можливих зловживань з боку органів влади. Використання адміністративної процедури

допомагає запобігати конфліктам, сприяє їх ефективному вирішенню та зменшує навантаження на судову систему. Як інструмент європейської інтеграції, адміністративна процедура наближає Україну до стандартів Європейського Союзу у сфері публічного управління [12, с. 234–235].

Таким чином, під адміністративними процедурами реалізації державної підтримки сільського господарства як складової продовольчої безпеки слід розуміти визначений нормами адміністративного права порядок дій спеціально уповноважених органів державної влади, яка спрямована на надання та розподіл державної допомоги суб'єктам, що здійснюють діяльність у досліджуваній сфері суспільного життя, а також контроль за її цільовим використанням. Дотримання відповідних процедур забезпечує ефективне використання фінансових, матеріально-технічних та інформаційних ресурсів з метою стабілізації та розвитку сільськогосподарського виробництва, підвищення його ефективності, доступності продовольства для населення та зміцнення продовольчої безпеки держави. Зазначене визначення є універсальним та властиве для реалізації адміністративних процедур державної підтримки виробників продукції тваринництва, сільськогосподарської продукції, організації водовикористання, тощо. Разом із тим, для кожної із вказаних сфер характерним є власний набір адміністративних процедур та їх внутрішній зміст.

В рамках даного підрозділу дисертаційного дослідження звернемо увагу на адміністративні процедури державної підтримки виробників продукції тваринництва як складової продовольчої безпеки. Тваринництво, зазначають, - це комплекс взаємопов'язаних галузей сільського господарства. Воно забезпечує населення найбільш цінними продуктами харчування (м'ясо, молоко, яйця), промисловість - сировиною (шкіри, хутро, вовна, пух, перо), а рослинництво - органічними добривами. Тваринництво охоплює ряд підгалузей. основними з яких є скотарство, свинарство, вівчарство,

птахівництво. Крім того, виділяються ще і менш значні і дуже вузькі галузі: кролеводство, рибництво, шовківництво, звірівництво, бджільництво та ін. Різні галузі і підгалузі виконують свої специфічні функції в задоволенні потреб населення, в продуктах харчування, у предметах першої необхідності (одязі і взутті), в забезпеченні промисловості сировиною [55]. Сьогодні, пишуть, О.О. Іжболдіна, О.М. Карамушка, М.О. Сичова, І.І. Шрамко можна зробити висновок про негативні тенденції розвитку тваринництва: зменшення поголів'я, значне зниження продуктивності тваринництва, зниження якості виробленої продукції. Звичайно, така ситуація призводить до низької якості та виробництва продукції ВРХ, що в свою чергу призводить до неякісного споживання їжі. Задовільнити попит на м'ясну продукцію можливо шляхом підтримки впровадження промислового виробництва свинини, проте агропідприємства котрі займаються тваринництвом значною мірою залежать від державної підтримки. Досвід досліджень показує, що масштабна фінансова підтримка з боку держави, як правило, не гарантує успішне виробництво продукції тваринництва. Разом з тим позитивною тенденцією для покращення ситуації в галуззі тваринництва є прийнята Урядом постанова яка вдосконалює процедуру надання державної підтримки в тваринництві та формує механізм повернення коштів [58].

Отже, тваринництво – це самостійна галузь сільського господарства, яка займається розведенням, утриманням і використанням сільськогосподарських тварин для отримання продукції тваринного походження, зокрема м'яса, молока, яєць, вовни, меду тощо. Воно є одним із ключових сегментів аграрного сектору та відіграє критичну роль у формуванні продовольчої безпеки країни, зокрема у забезпеченні населення необхідними продуктами харчування та можливості експорту таких продуктів. Достатній рівень виробництва цієї продукції гарантує стабільність продовольчого ринку, доступність продуктів та підтримку здоров'я нації. Крім того, тваринництво відіграє важливу роль в економічному розвитку,

адже сприяє створенню робочих місць, особливо у сільській місцевості, що забезпечує зайнятість населення та збереження традиційних аграрних укладів.

У зв'язку з триваючою широкомасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України сектор тваринництва зазнав значних руйнівних і деструктивних змін. Ряд підприємств зупинили діяльність, значну кількість виробничих потужностей зруйновано або пошкоджено, ускладнено доступ підприємств до ресурсів і сировини, ринків збуту. За оцінками експертів Київської школи економіки (KSE), станом на 31 грудня 2023 р. загальний обсяг збитків через скорочення поголів'я оцінюється у 254 млн. доларів США без урахування збитків від зменшення обсягу виробництва продуктів тваринництва, спричиненого зменшенням поголів'я. Орієнтовна кількість сільськогосподарських тварин, яку було втрачено внаслідок широкомасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України, становить 238 тис. голів великої рогатої худоби, 544 тис. голів свиней, 131 тис. голів овець та кіз і майже 13 млн. голів птиці [141].

Відповідно до «Концепції Державної цільової економічної програми розвитку тваринництва на період до 2033 року», стратегічним напрямом розвитку галузі повинно бути перетворення тваринництва в інвестиційно привабливий сегмент аграрного сектору, який забезпечує не лише продовольчу безпеку держави, а і сталий розвиток сільських територій [141]. Концепцією Державної цільової економічної програми розвитку тваринництва на період до 2033 року передбачено три можливі варіанти розв'язання проблеми забезпечення стійкої продовольчої безпеки країни за рахунок розвитку галузі тваринництва. Перший варіант характеризується збереженням нестабільного обсягу обігу фінансування аграрного сектору економіки, наданням переваги адміністративним методам регулювання ринку на противагу сучасному ринковому інструментарію, недостатньою акцентованістю аграрної політики стосовно дрібнотоварного сектору,

розвиток якого є передумовою збалансованого соціально-економічного розвитку сільської місцевості [141]. Другим варіантом є пріоритетний розвиток фермерських господарств, частка яких у виробництві продуктів тваринництва у 2023 році становила 3,4 відсотка. Зазначений варіант потребує тривалого часу для будівництва нових фермерських приміщень промислового типу, їх технологічного оснащення, залучення додаткових земельних ресурсів та значних кредитних коштів, що робить його недостатньо результативним [141]. Третій, оптимальний варіант передбачає пріоритетний розвиток сільськогосподарських підприємств, які можуть забезпечити досягнення високої конкурентоспроможності виробництва за рахунок підвищення продуктивності сільськогосподарських тварин і зменшення обсягу виробничих витрат на одиницю продукції з одночасним державним стимулюванням укрупнення та розвитку на кооперативних засадах фермерських і особистих селянських господарств, які можуть бути основними для ремісничої діяльності щодо переробки та органічного виробництва продукції з використанням прямих каналів реалізації продукції [141].

Все зазначене вище вимагає особливого підходу до реалізації адміністративні процедури державної підтримки виробників продукції тваринництва як складової продовольчої безпеки. Так, серед відповідних процедур слід виділити дозвільні. Відповідно до Закону України «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності», документами дозвільного характеру у сфері тваринництва є: дозвіл або сертифікат на ввезення в Україну і вивезення за її межі об'єктів тваринного світу; дозвіл на добування мисливських тварин (ліцензія, відстрільна картка); дозвіл на переселення тварин у нові місця перебування, акліматизацію нових для фауни України видів диких тварин, а також на здійснення заходів щодо схрещування диких тварин; дозвіл на проведення наукових експериментів над тваринами; дозвіл на спеціальне використання об'єктів тваринного світу;

експлуатаційні дозволи для потужностей (об'єктів): з переробки неїстівних продуктів тваринного походження; дозвіл на утримання диких тварин у неволі [134].

Окремо варто вказати адміністративні процедури бюджетної дотації для виробників продукції тваринництва. При чому остання поділяється на загальну та спеціальну. Так, відповідно до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України», об'єктами бюджетної дотації є: велика рогата худоба; свині; вівці; коні; птиця свійська; кролі; молоко незбиране екстра, вищого, першого та другого ґатунків (не піддане будь-якій обробці, переробці чи пакуванню для потреб подальшого продажу); вовна стрижена; кокони тутового шовкопряда; мед натуральний; реєстраційні процедури [110]. В свою чергу Об'єктами спеціальної бюджетної дотації є: худоба велика рогата молочна; худоба велика рогата м'ясна; молодняк великої рогатої худоби різного віку; коні; вівці; свині; кози [110].

Дотація на утримання кіз та овець надається суб'єктам господарювання, які володіють цими тваринами, на безповоротній основі. Виплата здійснюється за кожну ідентифіковану та зареєстровану тварину (кізочку, козематку, ярку, вівцематку), яка є у господарстві станом на 1 січня поточного року, у розмірі 1000 гривень за одну голову. Для отримання дотації власники кіз та овець мають подати необхідні документи до відповідних структурних підрозділів до 1 липня поточного року. Вчасно поданими вважаються ті заявки та документи, які зареєстровані в системі документообігу. Якщо документи подані не в повному обсязі, їх повертають заявнику протягом п'яти робочих днів. Заявки, що надійшли після встановленого строку, не розглядаються. Юридичним особам дотація нараховується відповідно до кількості поголів'я, зазначеної у формі № 24 (річна) та підтвердженої Адміністратором Єдиного державного реєстру тварин. Фізичним особам-підприємцям, зокрема сімейним фермерським господарствам, дотація нараховується на основі даних Єдиного державного

реєстру тварин станом на 1 січня поточного року. До 1 серпня структурні підрозділи формують відомість суб'єктів господарювання, які відповідають критеріям отримання дотації, відповідно до встановленої Мінагрополітики форми, та подають її протягом десяти робочих днів до Міністерства. Після цього Мінагрополітики узагальнює отримані дані, затверджує розподіл бюджетних коштів між структурними підрозділами пропорційно до нарахованих сум дотацій у межах доступного фінансування, повідомляє про прийняте рішення та перераховує кошти [45].

Суб'єкти господарювання, які є фермерськими господарствами, мають право на вибір отримати дотацію за приріст корів або спеціальну бюджетну дотацію за утримання корів усіх напрямів продуктивності за рахунок коштів бюджетної програми 2801580 “Фінансова підтримка сільгосптоваровиробників” за напрямом “Фінансова підтримка розвитку фермерських господарств”. Суб'єктам господарювання, які є фермерськими господарствами та які подадуть заявку для отримання спеціальної бюджетної дотації за утримання корів усіх напрямів продуктивності відповідно до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 7 лютого 2018 р. № 106 (Офіційний вісник України, 2018 р., № 22, ст. 728), дотація за приріст корів не надається. Суб'єкти господарювання подають щороку до 15 січня протягом двох років після одержання бюджетних коштів структурним підрозділам інформацію про наявне поголів'я корів станом на 1 січня поточного року, зокрема прирощеного поголів'я корів власного відтворення, на яке було отримано дотацію за приріст корів. У разі зменшення прирощеного поголів'я корів власного відтворення, на яке було отримано дотацію за приріст корів, станом на 1 січня двох наступних років одержані бюджетні кошти повертаються суб'єктом господарювання, який є юридичною особою та власником корів, до державного бюджету в повному

обсязі в установленому законодавством порядку. У разі вибуття із стада станом на 1 січня двох наступних років окремих прирощених корів, на які було отримано дотацію за приріст корів, з причин, обумовлених набутими карантинними інфекційними хворобами або набутими з вини власника незаразними хворобами, бюджетні кошти, що були виплачені як дотація за приріст корів, повертаються суб'єктом господарювання, який є юридичною особою та власником корів, до державного бюджету [120].

Для отримання дотації за приріст корів суб'єкти господарювання, які є юридичними особами і власниками корів, подають до структурних підрозділів до 1 вересня поточного року такі документи: заявку; довідку про відкриття поточного рахунка, видану банком; копію звіту про виробництво продукції тваринництва, кількість сільськогосподарських тварин і забезпеченість їх кормами (форма № 24 (річна) станом на 1 січня; копію звіту про виробництво продукції тваринництва та кількість сільськогосподарських тварин (форма 24-сг (місячна) за січень - червень поточного року; виданий в установленому порядку витяг з Єдиного державного реєстру тварин про загальну кількість наявних ідентифікованих та зареєстрованих в установленому порядку корів, зокрема корів, що народжені у господарстві суб'єкта господарювання, який є юридичною особою і власником корів, станом на 1 січня та 1 липня поточного року [120]. Вчасно поданими вважаються заявка та документи, які надійшли до структурного підрозділу та зареєстровані в системі документообігу. Документи, подані не в повному обсязі, повертаються структурним підрозділом суб'єктам господарювання, які є юридичними особами і власниками корів, протягом п'яти робочих днів [120].

Для отримання дотації за бджолосім'ї фізичні особи та суб'єкти господарювання, які є власниками бджолосімей, подають за місцезнаходженням пасіки до виконавчого органу відповідної сільської, селищної, міської ради (далі - органи місцевого самоврядування) до 1 жовтня

поточного року такі документи: копію ветеринарно-санітарного паспорта пасіки; копію рішення про державну реєстрацію потужності; копію довідки про відкриття поточного рахунка, виданої банком (суб'єкти господарювання); копію довідки або договору про відкриття рахунка в банку (фізичні особи); копію паспорта громадянина України (фізичні особи); копію документа, що засвідчує реєстрацію у Державному реєстрі фізичних осіб - платників податків (крім фізичних осіб, які через свої релігійні переконання відмовляються від прийняття реєстраційного номера облікової картки платника податків та повідомили про це відповідному контролюючому органу і мають відмітку в паспорті) (фізичні особи); копію звіту про виробництво продукції тваринництва, кількість сільськогосподарських тварин і забезпеченість їх кормами (форма № 24 (річна) на останню звітну дату на момент подання документів (суб'єкти господарювання, які є юридичними особами); довідку, видану органом місцевого самоврядування, про реєстрацію пасіки із зазначенням кількості наявних бджолосімей на останню звітну дату на момент подання документів (фізичні особи та фізичні особи - підприємці, зокрема сімейні фермерські господарства) [120].

Окремо варто вказати процедури отримання субсидій для виробників продукції тваринництва. Міністерство аграрної політики та продовольства України оголошує про початок прийому заявок на бюджетну підтримку для аграріїв. Ця ініціатива спрямована на підтримку виробників сільськогосподарської продукції через надання субсидій на оброблювані угіддя та спеціальних дотацій на утримання худоби. Програма передбачає кілька напрямів підтримки, зокрема субсидії на 1 га оброблюваних угідь та дотації для утримання корів, кіз і овець [162].

Подати заявку можуть учасники, які відповідають таким критеріям:

- 1) виробники сільськогосподарської продукції, які мають у власності та/або користуванні до 120 га земель сільськогосподарського призначення;
- 2) аграрії, які мають у власності від 3 до 100 корів (усіх напрямів

продуктивності); 3) грарії, які утримують маточне поголів'я кіз та/або овець від 5 до 500 голів. Умовами отримання субсидії є: 1) субсидія на оброблювані угіддя: Бюджетна субсидія у розмірі 4 000 грн на 1 га оброблюваних угідь сільськогосподарського призначення; 2) спеціальна бюджетна дотація для утримання корів: Виплата по 7000 грн на кожну голову для аграріїв, які мають у власності від 3 до 100 корів; 3) спеціальна бюджетна дотація для утримання кіз та/або овець: Виплата у розмірі 2 000 грн на одну голову для аграріїв, які утримують маточне поголів'я кіз та/або овець від 5 до 500 голів [162].

Підбиваючи підсумок представленого підрозділу дисертаційного дослідження слід узагальнити, що на сьогоднішній день адміністративні процедури державної підтримки виробників продукції тваринництва врегульовані досить змістовно, однак при цьому вони є дещо бюрократично заплутаними. Зазначене досить часто призводить до того, що суб'єкти тваринного виробництва не мають можливості, зокрема з точки зору юридичного супроводу, отримати відповідну підтримку. Втім, в рамках представленої у роботі проблематики можемо узагальнити, що дотримання вказаних процедур, а також забезпечення їх практичної реалізації в контексті продовольчої безпеки дозволить:

- збільшити обсяги виробництва тваринної продукції, що в свою чергу сприяє зростанню внутрішнього ринку;
- підвищити якість продукції шляхом залучення інвестицій у нові технології, зокрема в частині виготовлення м'яса, молока, яєць, тощо;
- стабілізувати ціни на товари;
- зменшити залежність від імпортової продукції,
- розвивати сільські території, зберегти робочі місця, стимулювати фермерські господарства до розвитку.

А відтак, адміністративні процедури державної підтримки виробників продукції тваринництва забезпечують стабільність виробництва, підвищують

його конкурентоспроможність, сприяють якості продукції та дозволяють ефективно реагувати на виклики, пов'язані з глобальними економічними та екологічними загрозами. Ефективне функціонування таких механізмів є запорукою сталого розвитку агропромислового комплексу та забезпечення потреб населення у високоякісних продуктах тваринного походження.

2.2. Адміністративні процедури державної підтримки виробників окремих видів сільськогосподарської продукції як складової продовольчої безпеки

Окрему увагу в розрізі піднятої у дисертаційній роботі проблематики слід звернути увагу на адміністративні процедури державної підтримки виробників окремих, найбільш важливих, видів сільськогосподарської продукції як складової продовольчої безпеки. Продукція сільського господарства, напевно, взагалі, була одним із перших товарів. На користь цієї гіпотези постає той факт, що така продукція (а точніше - її окремі види) часто і в різних культурах стає еквівалентом обміну, грошима. Так, Дж. Везерфорд зазначає, що ацтеки користувалися зернами, або бобами какао як грошима, в обмін на них можна було купити жертвне м'ясо, їжу, рабів та алкогольні напої на місцевих ринках. Індійці як гроші використовували мигдаль, жителі Гватемали - кукурудзу, античні вавілоняни й асирійці розраховувались ячменем, монголи - брикетами чаю, а для жителів країн південно-східної Азії - Японії, Філіппін, Бірми та інших - за гроші часто служила стандартна мірка рису. Цей перелік можна продовжити: норвежці як гроші використовували вершкове масло, а в середні віки - сушену тріску; жителі Китаю, північної Африки і середземноморського регіону - сіль, яка, хоча й не є продуктом сільського господарства, але застосовується в їжу. Жителі Борнео в ролі грошей користувалися буйволами, древні хети вимірювали вартість у вівцях,

а греки часів Гомера - у биках. Взагалі скрізь, де набула поширення свійська худоба, її часто використовували в ролі грошей [181, с. 17-21; 77].

Відповідно до Податкового кодексу України, сільськогосподарська продукція (сільськогосподарські товари) - продукція/товари, що підпадають під визначення груп 1-24 УКТ ЗЕД, якщо при цьому такі товари (продукція) вирощуються, відгодовуються, виловлюються, збираються, виготовляються, виробляються, переробляються безпосередньо виробником цих товарів (продукції), а також продукти обробки та переробки цих товарів (продукції), якщо вони були придбані або вироблені на власних або орендованих потужностях (площах) для продажу, переробки або внутрішньогосподарського споживання [101].

І.О. Клімова пропонує здійснювати класифікацію ринків сільськогосподарської продукції за горизонтальним принципом. Так, зазначає авторка, перший рівень класифікації ринку сільськогосподарської продукції пропонуємо здійснювати за походженням продукції, а саме: ринки продукції рослинництва; ринки продукції тваринництва; ринки відходів. Другий рівень класифікації – це встановлення переліку видів ринків сільськогосподарської продукції за галузевою ознакою, які є складовими та деталізують ринок продукції рослинництва; ринок продукції тваринництва; ринок відходів. Третій рівень класифікації ринків сільськогосподарської продукції залежно від видів продукції, яка пропонується товаровиробниками є деталізацією підвидів ринків сільськогосподарської продукції з урахуванням галузевої приналежності ринку та специфіки продукції, яка на ньому виготовляється [64].

Таким чином, сільськогосподарська продукція – це сукупність продуктів, отриманих у результаті ведення сільськогосподарської діяльності, яка охоплює вирощування рослин та розведення тварин для задоволення потреб населення у харчових продуктах, сировині для переробної промисловості та інших сфер економіки. До сільськогосподарської продукції

належать зернові, овочеві, фруктові, технічні культури, м'ясо, молоко, яйця, мед та інші товари, що є основою харчування людини та функціонування агропромислового комплексу. Роль сільськогосподарської продукції у забезпеченні продовольчої безпеки є визначальною, оскільки від її достатності, якості та доступності залежить стабільність продовольчих ринків, здоров'я населення та економічний розвиток держави. Вона забезпечує населення необхідними харчовими ресурсами, сприяє формуванню стратегічних запасів, а також є основою для експорту, що зміцнює економічну стійкість країни.

Зауважимо, що в науковій літературі питання видів, а також переліку адміністративних процедур державної підтримки виробників окремих видів сільськогосподарської продукції майже не висвітлювались. В першу чергу виділимо процедури дозвільні. Відповідно до Постанови Національного банку України «Про затвердження Положення про передавання запасів готівки на зберігання до уповноважених банків» від 07.12.2016 №408 дозвіл – це документ Національного банку, підписаний уповноваженою особою Національного банку, який надає право уповноваженому банку на підкріплення, вивезення та збільшення, зменшення готівки до (із) запасів готівки на зберіганні [117]. О.В. Зайчук та Н.М. Оніщенко зазначають, що дозволи - це важливий елемент правового регулювання, які забезпечують соціальну свободу та активність людини. Вони набувають юридичного характеру з моменту їх закріплення в уповноважуючих нормах у вигляді суб'єктивних прав та реалізуються у формі використання, що визначає добровільний характер, їх залежність від бажання суб'єкта, якому належить суб'єктивне право [163, с.132]. Г.Ю. Калашніков вказує, що дозвіл може тлумачитися у широкому та вузькому розумінні. У широкому розумінні дозвіл являє собою надане державою виключне право на вчинення якоїсь конкретної діяльності. У більш вузькому сенсі дозвіл – це виданий офіційними державними органами документ встановленої форми та зразку,

яким посвідчується наявність права у відповідного суб'єкта на провадження якоїсь діяльності. Звідси, дозвільні процедури у сфері будівельної діяльності визначено як сукупність врегульованих законодавством операцій, які провадяться уповноваженими органами державної влади щодо надання відповідному суб'єкту офіційного документу встановленого зразка, дозволу (ліцензії), яким посвідчується право такого суб'єкта займатись визначеним видом діяльності або здійснювати окремі роботи. Досліджено визначений законодавством порядок реалізації дозвільних процедур у сфері будівельної діяльності [62, с.8].

Я.Г. Воронін під дозвільними процедурами пропонує розуміти – групу однорідних адміністративних процедур норм і породжені ними послідовно здійснювані уповноваженими органами (їх посадовими особами) процедурні дії щодо розгляду індивідуальної адміністративної справи за заявою фізичної або юридичної особи та прийняття індивідуального адміністративного акту у вигляді дозвільного документа або рішення про відмову у його видачі та його виконанні [24, с.98]. Під дозвільними процедурами В. Галуцько розуміє встановлений чинним законодавством порядок діяльності суб'єктів публічного адміністрування, за результатами якої надаються дозволи на провадження певних видів діяльності та здійснення юридично значущих дій. Ключовими цілями дозвільних процедур є: забезпечення безпеки громадян та інтересів держави; надання можливостей для реалізації певних прав особи, передусім у сфері економічної діяльності; унормування контролю за діяльністю, щодо якої суб'єктом публічного адміністрування надано дозвіл. Ознаками дозвільних процедур є такі: це послідовні дії суб'єктів публічного адміністрування; множинність суб'єктів, які правомочні надавати дозволи; множинність видів дозволів (ліцензія, сертифікат, спеціальний дозвіл, рішення, погодження тощо) [3, с. 202–203]. А.О. Снежко вказує, що дозвільні процедури — це встановлений нормами чинного законодавства послідовний процес, у межах якого спеціально уповноважені органи державної влади (в

особі їх уповноважених осіб) розглядають заяву (звернення) суб'єкта (фізичної або юридичної особи) для надання дозволу на здійснення певної діяльності. Вони спрямовані на перевірку відповідності заявника встановленим вимогам та умовам, забезпечення контролю за дотриманням ним правових норм у певній сфері, а також запобігання ризикам, які можуть виникнути внаслідок виконання відповідної діяльності. Дотримання дозвільних процедур гарантує законність та відповідність діяльності суб'єкта вимогам чинного законодавства та державної політики, забезпечуючи при цьому прозорість, безпеку та відповідальність в процесі здійснення певних видів діяльності [158, с.115].

Дозвільні процедури в контексті державної підтримки виробників окремих видів сільськогосподарської продукції є важливим елементом регулювання аграрного сектору. Вони охоплюють комплекс адміністративних заходів, спрямованих на забезпечення відповідності виробництва встановленим стандартам, екологічним вимогам та критеріям ефективного використання державних ресурсів. Сутність цих процедур полягає у встановленні чітких правил отримання дозволів, ліцензій, сертифікатів та інших офіційних документів, які надають виробникам можливість користуватися державними програмами підтримки, такими як фінансові дотації, субсидії чи пільгове кредитування.

Характеризуючи дозвільні процедури у досліджуваній сфері суспільного життя слід виділити Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності». Відповідно до вказаного нормативно-правового акту, дозвільна (погоджувальна) процедура - сукупність дій, що здійснюються адміністраторами та дозвільними органами під час проведення погодження (розгляду), оформлення, надання висновків тощо, які передують отриманню документа дозвільного характеру [111]. Порядок видачі, проведення дозвільної (погоджувальної) процедури, переоформлення та припинення дії документів дозвільного характеру, що законами України

віднесено до повноважень органів місцевого самоврядування, встановлюється їхніми рішеннями відповідно до Закону України «Про адміністративну процедуру» та цього Закону, а у випадках, передбачених законом, - на підставі типових порядків, затверджених Кабінетом Міністрів України. Строк видачі документів дозвільного характеру становить 10 робочих днів, якщо інше не встановлено законом. Документи дозвільного характеру видаються безоплатно на необмежений строк, якщо інше не встановлено законом. Представницький орган місцевого самоврядування розглядає та приймає на пленарних засіданнях рішення щодо видачі, переоформлення, припинення дії або відмови у видачі документів дозвільного характеру протягом 30 календарних днів з дня одержання від суб'єкта господарювання відповідної заяви. У разі неможливості прийняття представницьким органом місцевого самоврядування рішення щодо видачі, переоформлення, припинення дії або відмови у видачі документів дозвільного характеру протягом 30 календарних днів рішення приймається на першому засіданні після закінчення зазначеного строку. У такому разі орган місцевого самоврядування повідомляє в письмовій формі суб'єкта господарювання про причини, що унеможливають вирішення справи у визначений строк, не пізніше ніж за три робочі дні до завершення строку [111].

Слід також вказати, що Закон України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» закріплюється, що «порядок видачі, проведення дозвільної (погоджувальної) процедури, переоформлення та припинення дії документів дозвільного характеру центральними органами виконавчої влади, їх територіальними органами встановлюється Кабінетом Міністрів України за поданням відповідного дозвільного органу, погодженим з уповноваженим органом, з урахуванням порядку адміністративного провадження, встановленого Законом України «Про адміністративну процедуру», якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на

обов'язковість якого надана Верховною Радою України» [111]. Порядок видачі, проведення дозвільної (погоджувальної) процедури, переоформлення та припинення дії документів дозвільного характеру, що законами України віднесено до повноважень органів місцевого самоврядування, встановлюється їхніми рішеннями відповідно до Закону України "Про адміністративну процедуру" та цього Закону, а у випадках, передбачених законом, - на підставі типових порядків, затверджених Кабінетом Міністрів України. Строк видачі документів дозвільного характеру становить 10 робочих днів, якщо інше не встановлено законом. Документи дозвільного характеру видаються безоплатно на необмежений строк, якщо інше не встановлено законом. Представницький орган місцевого самоврядування розглядає та приймає на пленарних засіданнях рішення щодо видачі, переоформлення, припинення дії або відмови у видачі документів дозвільного характеру протягом 30 календарних днів з дня одержання від суб'єкта господарювання відповідної заяви [111].

Відсутність у сільгосппідприємства дозвільних документів, отримання яких передбачене законодавством, може потягти за собою дисциплінарну, адміністративну, цивільну і кримінальну відповідальність. Так, посадових осіб СГ можуть притягти до адміністративної відповідальності на підставі ст. 164 КУпАП за провадження госпдіяльності: без повідомлення про початок її провадження, якщо обов'язковість подання такого повідомлення встановлена законом; документа дозвільного характеру, якщо його отримання передбачене законом (крім випадків застосування принципу мовчазної згоди). За таке порушення накладається штраф у розмірі від 1 000 до 2 000 НМДГ (від 17 000 до 34 000 грн) з конфіскацією виготовленої продукції, знарядь виробництва, сировини і грошей, отриманих у результаті здійснення цього адміністративного правопорушення, або без такої. За повторне скоєння вищезгаданих правопорушень особою, яку протягом року було піддано адмінстягненню за таке саме правопорушення, або вчинення дій, пов'язаних

з отриманням доходу у великих розмірах (1 000 НМДГ і більше, тобто 17 000 грн і більше), застосовується штраф у розмірі від 2 000 до 5 000 НМДГ (тобто від 34 000 до 85 000 грн) з конфіскацією виготовленої продукції, знарядь виробництва, сировини і грошей, отриманих у результаті скоєння цього адмінправопорушення [174].

Отже, така регламентованість дозвільних процедур сприяє підвищенню прозорості механізмів державної підтримки, запобігає нецільовому використанню бюджетних коштів і створює умови для справедливої конкуренції серед виробників. Важливим аспектом цих процедур є контроль за якістю та безпечністю продукції, що передбачає отримання сертифікатів відповідності, проходження санітарно-ветеринарних експертиз та дотримання фітосанітарних вимог. Виробники, які прагнуть скористатися державною підтримкою, зобов'язані довести відповідність своїх технологічних процесів сучасним аграрним стандартам, що стимулює розвиток інновацій та підвищення ефективності виробництва.

Далі в розрізі піднятої у роботі проблематики слід вказати процедури, пов'язані із наданням державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам, які використовують меліоровані землі, та організаціям водокористувачів [121]. Бюджетні кошти спрямовуються для надання державної підтримки у вигляді бюджетної дотації сільськогосподарським товаровиробникам, які використовують меліоровані землі та провадять сільськогосподарську діяльність із застосуванням гідротехнічної меліорації (далі - товаровиробники), для підвищення ефективності сільського господарства в умовах змін клімату, стимулювання збільшення площ меліорованих земель та збільшення валового виробництва сільськогосподарської продукції, а також організаціям водокористувачів для відновлення переданих їм у власність непрацюючих насосних станцій та/або насосних станцій, показники продуктивності яких є нижчими за визначений Кабінетом Міністрів України рівень [121].

Відповідно до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» Сільськогосподарський товаровиробник, основною діяльністю якого є постачання сільськогосподарських товарів/послуг, вироблених ним на власних або орендованих основних засобах, причому питома вага вартості сільськогосподарських товарів/послуг становить не менше 75 відсотків вартості всіх товарів/послуг, поставлених ним протягом попередніх 12 послідовних звітних податкових періодів сукупно (далі - сільськогосподарський товаровиробник), який здійснює види діяльності, визначені пунктом 16-1.3 цієї статті, має право на бюджетну дотацію для розвитку сільськогосподарських товаровиробників та стимулювання виробництва сільськогосподарської продукції (далі - бюджетна дотація) після його внесення податковим органом до Реєстру отримувачів бюджетної дотації [110]. Ця норма діє з урахуванням того, що: а) для новоутвореного сільськогосподарського товаровиробника, зареєстрованого як суб'єкт господарювання, який провадить господарську діяльність менш як 12 календарних місяців, питома вага сільськогосподарських товарів/послуг розраховується за результатами кожного окремого звітного періоду; б) з метою розрахунку питомої ваги сільськогосподарських товарів/послуг до складу основної діяльності сільськогосподарського товаровиробника не включаються оподатковувані операції з постачання основних засобів, що перебували у складі його основних засобів не менше 12 послідовних звітних періодів сукупно, якщо такі операції не були постійними і не становили окремої підприємницької діяльності; в) сільськогосподарський товаровиробник, внесений до Реєстру отримувачів бюджетної дотації, щомісячно подає податковому органу додаток до податкової декларації з податку на додану вартість, передбачений пунктом 51 підрозділу 2 розділу XX "Перехідні положення" Податкового кодексу України (далі - додаток до податкової декларації) [110].

Відповідно до «Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам, які використовують меліоровані землі, та організаціям водокористувачів», бюджетна дотація надається товаровиробникам за проведення відповідно до затвердженої в установленому порядку проектної документації робіт з реконструкції та/або нового будівництва меліоративних систем, що прийняті в експлуатацію у період з 1 листопада попереднього року до 31 жовтня поточного року, без урахування вартості дощувальних машин. Для отримання бюджетної дотації товаровиробники подають до 31 жовтня поточного року програмними засобами ведення Реєстру такі документи: заявку на отримання бюджетної дотації; довідку про відкриття поточного рахунка, видану банком; відомості з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, що підтверджують право власності та/або користування земельною ділянкою, актуальні на дату подання заявки; типову форму № ОЗ-1 “Акт приймання-передачі (внутрішнього переміщення) основних засобів” (для об’єктів, прийнятих в експлуатацію в поточному році, зокрема обладнання) - для часткового відшкодування вартості будівництва об’єктів; типову форму № ОЗ-2 “Акт приймання-здачі відремонтованих, реконструйованих та модернізованих об’єктів” - для часткового відшкодування вартості реконструкції об’єктів; засвідчену підписом керівника суб’єкта господарювання копію паспорта проекту та копію кошторисної частини проектної документації; сканований оригінал паперового документа або електронний документ письмового зобов’язання повернути до державного бюджету в місячний строк бюджетні кошти в разі встановлення контролюючими органами факту їх незаконного одержання та/або нецільового використання [121].

Бюджетна дотація, яка надається товаровиробникам, є важливим інструментом державної підтримки у сфері сільського господарства, спрямованим на стимулювання виробництва окремих видів

сільськогосподарської продукції та забезпечення їх конкурентоспроможності. Її основне значення полягає у створенні сприятливих фінансових умов для виробників, що дозволяє їм зменшити витрати на виробничий процес, компенсувати ризики, пов'язані з коливаннями ринкових цін, несприятливими погодними умовами або іншими факторами, що впливають на ефективність аграрної діяльності. Дотації допомагають товаровиробникам впроваджувати сучасні технології, покращувати якість продукції та дотримуватися екологічних стандартів, оскільки частина бюджетних коштів спрямовується на модернізацію виробничих потужностей, впровадження інноваційних методів ведення господарства та підвищення врожайності. Крім того, державна підтримка у вигляді дотацій сприяє стабільному розвитку аграрного сектору, запобігає зменшенню посівних площ і сприяє підтримці зайнятості в сільській місцевості, що позитивно впливає на соціально-економічну ситуацію в країні.

Далі в розрізі представленої у роботі проблематики слід вказати «Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств». І.І. Конєва вказує, що державна фінансова підтримка розвитку агропромислового комплексу здійснюється за наступними формами: непряма державна підтримка (надання податкових пільг); пряма державна підтримка (бюджетні асигнування, бюджетні позики). Підтримка держави здійснюється у різноманітних напрямках, але завжди має загальнонаціональний характер: пряма бюджетна підтримка сільськогосподарських товаровиробників у вигляді субсидій, дотацій, компенсацій, де кошти спрямовувалися суміжним галузям і; підтримка короткострокового грошового кредитування сезонних витрат товаровиробників АПК на пільгових умовах; державна підтримка забезпечення підприємств й організацій агропромислового комплексу машинобудівною продукцією на базі довгострокової оренди (лізингу); спеціалізована державна підтримка з окремих напрямів: розвиток

фермерства, створення сезонних запасів запасних частин, централізованих фондів насіння й ветеринарних препаратів; державне безповоротне фінансування капітальних вкладень в АПК, а також інвестицій у межах централізованих у децентралізованих цільових програм; безповоротне фінансування інвестицій у межах цільових програм, що проводяться на конкурсній основі, а також надання державних гарантій щодо залучених інвестиційних кредитів; фінансування розвитку системи аграрної освіти й науки [68].

Відповідно до «Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств», фінансова підтримка надається: фермерському господарству, яке має чистий дохід (виручку) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній рік до 20000000 гривень, у власності та/або користуванні якого перебувають землі сільськогосподарського призначення; зареєстрованому в поточному році фермерському господарству, у власності та/або користуванні якого перебувають землі сільськогосподарського призначення, незалежно від обсягу чистого доходу (виручки) [122].

Новоствореним фермерським господарствам у період їх становлення (перші три роки після створення) виділяється бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь (1 гектар) один раз виключно для провадження сільськогосподарської діяльності у розмірі 5000 гривень на 1 гектар, але не більше 100000 гривень на одне фермерське господарство. Для отримання бюджетної субсидії новостворені фермерські господарства подають регіональним відділенням Укрдержфонду заявку та такі документи: копію статуту фермерського господарства (для юридичної особи) або копію договору (декларації) про створення сімейного фермерського господарства (для фермерських господарств, що створені без набуття статусу юридичної особи відповідно до статті 8-1 Закону України “Про фермерське

господарство”); копію фінансового документа, що підтверджує наявність чистого доходу (виручки) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній рік (для фермерського господарства), а фермерські господарства, які зареєстровані в поточному році, - копію фінансового звіту або податкову декларацію платника податку за останній звітний період; одну із таких відомостей з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, що підтверджують право власності та/або користування земельною ділянкою, актуальну на дату подання заявки [122].

Далі слід вказати процедури кредитування суб'єктів виробництва сільськогосподарської продукції. Як вказує А.М. Білоченко, ефективне функціонування сільськогосподарських підприємств передбачає реалізацію цілого комплексу заходів по їх ресурсному забезпеченню для можливості проведення операційної діяльності. При цьому сезонність виробництва, яка характерна для аграрних виробників, в тому числі – і у тваринництві, справляє суттєвий вплив на ритмічність потоків матеріальних та фінансових ресурсів, що необхідні для забезпечення належного рівня виробничої результативності аграрних підприємств. Саме тому, для формування нормального та безперервного виробничого процесу на сільськогосподарських підприємствах існує потреба збалансування ритмічності надходження оборотних коштів, за рахунок яких підтримується діяльність суб'єктів господарювання поза сезоном збуту основної частки готової продукції. В такому аспекті особливого значення набуває кредитування аграрних підприємств з боку банківського сектору або гарантування таких кредитів за рахунок державних цільових програм підтримки сільського господарства [10]. Усвідомлення важливості аграрного сектора економіки в сучасній економіці призвело до формування в різних країнах спеціалізованих систем кредитування сільського господарства, що різняться від систем кредитування інших галузей економіки, а також до створення міжнародних організацій, діяльність яких спрямована на

вдосконалення кредитування аграрного виробництва. Сьогодні практично всі сільськогосподарські підприємства незалежно від форми власності та способу виробництва у практиці господарської діяльності користуються кредитами. Це зумовлено обмеженістю фінансових ресурсів, що знаходяться в розпорядженні суб'єктів господарювання, а також неможливістю покривати поточні капітальні витрати в повному обсязі власними коштами. Кредитні ресурси виступають джерелом поповнення господарського капіталу, а своєчасне їх залучення дає змогу страхувати ризики гальмування або повної зупинки процесу виробництва через нестачу власних коштів. Практично жодна галузь економіки не обходиться без залучення кредитів, до того ж працювати ефективно тільки на власних коштах не тільки складно, а й недоцільно [171, с.5]

Сільгоспкредит — це цільова позика на розвиток агробізнесу або тваринництва. Ці напрямки підприємницької діяльності важливі для економіки нашої держави. Тому вони увійшли до розширеної програми «Доступні кредити 5-7-9%». Відповідно до її умов під час дії воєнного стану та місяць по тому можна оформити позику для сільгоспбізнесу під 0%. Після цього кредитна ставка збільшиться до 5%. Такий низький відсоток забезпечують урядові компенсації. ПриватБанк бере участь програмі «Доступні кредити 5-7-9%». Ми маємо низку пільгових пропозицій для підтримки бізнесу, в тому числі для критично важливого малого. І серед них є спеціальні програми фінансування аграріїв: 1) кредит на придбання основних засобів, зокрема техніки для сільського господарства; 2) кредитна лінія «Агросезон» — позика для фінансування витрат відповідно до сільськогосподарських циклів [155].

Так, кредитна лінія «Агросезон» допомагає закрити потреби при фінансуванні різних стадій сільськогосподарського циклу. Згідно з умовами позики можна отримати від 2 до 50 млн грн під 0% річних. Крім того, половину суми кредиту покриває державна гарантія. Послугою «Агросезон»

можна скористатися для: закупівлі міндобрив і насіння під час посівної; забезпечення необхідними засобами для захисту рослин; оплати ремонту сільгосптехніки, обладнання або приміщень; придбання запчастин, будівельних матеріалів, палива, мастила тощо. Графік використання і погашення такої позики підлаштований до етапів сільгосп циклу. Також його можна додатково коригувати, відповідно до потреб господарства. А в разі необхідності — погасити достроково без додаткових комісій. Ще одна перевага «Агросезону» — державне гарантування. Завдяки цьому застава потрібна лише під 50% суми кредиту [155].

Не можна не вказати процедури, пов'язані із порядком надання мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу. Мікрогранти надаються для покриття таких напрямів витрат: придбання меблів, обладнання, транспортних засобів (які будуть використовуватися в комерційних та виробничих цілях), необхідних для провадження господарської діяльності, які не підлягають відчуженню до виконання умов договору про надання мікрогранту на створення або розвиток власного бізнесу (крім випадків відчуження внаслідок звернення стягнення на нього уповноваженим банком відповідно до договору застави); закупівля ліцензійного програмного забезпечення, свійських тварин та птиці, багаторічних насаджень, саджанців, посівного матеріалу, сировини, матеріалів, товарів та послуг, пов'язаних з реалізацією бізнес-плану (такі витрати повинні становити сумарно не більше 50 відсотків розміру мікрогранту); послуги маркетингу та реклами (такі витрати повинні становити не більше 10 відсотків розміру мікрогранту); орендна плата за користування нежитловим приміщенням, земельною ділянкою, які будуть використовуватися в комерційних та виробничих цілях (такі витрати повинні становити не більше 25 відсотків розміру мікрогранту); орендна плата за обладнання (такі витрати повинні становити не більше 10 відсотків розміру мікрогранту); лізинг обладнання, крім автомобілів, мотоциклів та інших

транспортних засобів особистого користування (такі витрати повинні становити не більше 50 відсотків загального розміру мікрогранту); використання у підприємницькій діяльності прав інших суб'єктів господарювання (комерційна концесія) [103]. Заява формується засобами Порталу Дія у довільній формі, придатній для сприйняття її змісту, відповідно до відомостей, визначених пунктами 10 і 11 цього Порядку. Формування заяви закінчується накладенням електронного підпису, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису. У заяві обов'язково зазначається уповноважений банк на вибір отримувача. Мінекономіки на підставі подання для виплати мікрогрантів за рахунок джерел, передбачених абзацом сьомим (у межах обсягу бюджетних асигнувань за відповідним напрямом) пункту 1 цього Порядку, подає в Казначейство подання та платіжну інструкцію на перерахування коштів у сумі, зазначеній у поданні, для надання мікрогранту з рахунків Мінекономіки на спеціальний рахунок, відкритий в уповноваженому банку відповідно до договору про взаємодію, для подальшого перерахування коштів уповноваженим банком на рахунок отримувача, відкритий в уповноваженому банку для забезпечення супроводу видаткових операцій отримувача (далі - рахунок отримувача) [103].

Останніми слід вказати процедури пов'язані із наданням грантів, зокрема на для створення або розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства. Надання грантів отримувачам здійснюється Мінекономіки через системно важливі уповноважені банки (далі - уповноважені банки), перелік яких затверджений Національним банком, відповідно до договору про співробітництво між Мінагрополітики, Мінекономіки та уповноваженим банком (далі - договір про співробітництво). Для отримання гранту отримувач подає заяву, яка формується отримувачем особисто або у відділенні уповноваженого банку засобами Єдиного державного вебпорталу електронних послуг (далі - Портал Дія) після проходження ним ідентифікації

та автентифікації з використанням інтегрованої системи електронної ідентифікації, електронного підпису, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису, та/або інших засобів ідентифікації, які дають змогу однозначно встановлювати особу заявника [102]. Під час формування заяви засобами Порталу Дія з Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб - підприємців та громадських формувань отримуються відомості про суб'єкта господарювання та фізичну особу - підприємця. Відповідальність за недостовірність відомостей, що містяться в поданих документах, несе отримувач. Після формування заяви засобами Порталу Дія та накладення електронного підпису чи печатки, що базується на кваліфікованому сертифікаті електронного підпису чи печатки отримувача, заява блокується для редагування та разом з проектом висадки насаджень передається до Мінагрополітики та у формі переліку відомостей - до уповноваженого банку відповідно до договору про інформаційну взаємодію, укладеного між Мінцифри, технічним адміністратором Порталу Дія, Мінагрополітики та уповноваженим банком, яким регулюються питання щодо механізму та каналів інформаційного обміну [102]. Оплата витрат, пов'язаних з реалізацією проекту висадки насаджень, проводиться уповноваженим банком на підставі рахунків-фактури (рахунок, квитанція, накладна тощо) та договору, укладеного між отримувачем і постачальником (продавцем) матеріалів та обладнання. Такий договір обов'язково повинен містити положення щодо сплати штрафних санкцій постачальником (продавцем) за порушення ним строків постачання матеріалів та обладнання [102].

У підсумку представленого підрозділу дисертаційного дослідження слід узагальнити, що адміністративні процедури державної підтримки у досліджуваній сфері суспільного життя відіграють ключову роль у регулюванні аграрного сектору та забезпеченні продовольчої безпеки, проте вони нерідко супроводжуються значними труднощами. Однією з основних

проблем є надмірна бюрократизація процесів, що ускладнює доступ товаровиробників до фінансових ресурсів. Вимоги щодо збору численних документів, затяжні терміни розгляду заявок і складні механізми отримання дотацій або пільг часто призводять до того, що малі та середні фермерські господарства не можуть повною мірою скористатися державною підтримкою. Ще однією проблемою є непрозорість розподілу коштів, що спричиняє неефективне використання бюджетних ресурсів. Окрім того, недосконалість механізмів узгодження державної підтримки з реальними потребами сільськогосподарських підприємств призводить до дисбалансу у виробництві окремих видів продукції. Нерідко фінансова допомога спрямовується на галузі, що мають менший вплив на продовольчу безпеку, тоді як критично важливі напрями, наприклад, виробництво зернових або овочевих культур, залишаються без належної підтримки.

2.3. Адміністративні процедури державної підтримки організації водокористування як складової продовольчої безпеки

Розвиток науково-технічного прогресу, перехід економіки України на інноваційний шлях та ускладнення виробничих процесів в аграрному секторі, призвели до зростання значення водних ресурсів. Це стосується забезпечення населених пунктів якісною питною водою, водопостачання виробничих та соціально-побутових об'єктів, збереження поверхневих і підземних водних джерел, а також відновлення водних ресурсів. Одним із найбільших споживачів води залишається аграрне виробництво. Оптимізація водокористування для задоволення поточних і майбутніх потреб сільськогосподарських підприємств стала надзвичайно актуальною, з одного боку, через значні обсяги використання водних ресурсів, а з іншого — через високі капіталовкладення у їхнє відновлення та захист. Це питання особливо

важливе для регіонів, де водні ресурси відіграють ключову роль в економічному розвитку. Гостра необхідність їх комплексного дослідження та оцінки з метою розробки ефективного еколого-економічного та управлінського механізму використання води зумовлена напруженим водогосподарським балансом, дефіцитом прісної води належної якості, а також функціонуванням галузей народного господарства, що інтенсивно споживають воду, зокрема зрошуваного землеробства [96]. Базою раціонального водокористування виступає система економічних оцінок, об'єктивне визначення яких є важливим завданням економіки водокористування — міждисциплінарної науки, сфера діяльності якої спрямована на регулювання взаємовідносин між соціально-економічним розвитком суспільства і використанням водних ресурсів. Основним завданням економіки водокористування як науки є: дослідження економічних закономірностей використання суспільством обмежених водних ресурсів з метою задоволення своїх потреб; розробка методів оцінки водних ресурсів з метою включення в економічні розрахунки їх вартості; створення економічних механізмів управління раціональним використанням вод'яних ресурсів і їх охорони; визначення перспектив розвитку виробництва з урахуванням екологічних факторів; прогноз змін стану водних ресурсів; комплексне використання водних ресурсів [48, с. 13].

У вересні 2015 року всі 193 члени Організації Об'єднаних Націй ухвалили план досягнення спільного кращого майбутнього. Наступні 15 років спільні зусилля спрямовано на подолання крайньої бідності, боротьбу з нерівністю і несправедливістю та на захист нашої планети. У центрі «Порядку денного 2030» є 17 Цілей сталого розвитку (ЦСР), що чітко означають світ, якого ми прагнемо для всіх націй без винятків. Нові Глобальні цілі є результатом процесу, що був інклюзивнішим, ніж будь-коли: уряди залучили бізнеси, громадянське суспільство та місцян. Усі ми маємо спільне бачення того, куди має рухатись світ. Реалізація цих амбіцій

потребує безпрецедентних зусиль усіх секторів суспільства – і бізнес має відіграти надзвичайно важливу роль у цьому процесі [156].

Однією із важливих цілей сталого розвитку є «Чиста вода та належні санітарні умови». В рамках даного напрямку планується вирішити наступні завдання: 1) до 2030 року забезпечити загальний і рівноправний доступ до безпечної і недорогої питної води для всіх; 2) до 2030 року забезпечити загальний і рівноправний доступ до належних санітарно-гігієнічних засобів і покласти край відкритій дефекації, приділяючи особливу увагу потребам жінок і дівчаток, а також осіб, які перебувають в уразливому становищі; 3) до 2030 року підвищити якість води за допомогою зменшення забруднення, ліквідації скидання відходів і зведення до мінімуму викидів небезпечних хімічних речовин та матеріалів, скорочення вдвічі частки неочищених стічних вод і значного збільшення масштабів рециркуляції та безпечного повторного використання стічних вод у всьому світі; 4) до 2030 року істотно підвищити ефективність водокористування в усіх секторах та забезпечити стійкий забір і подачу прісної води для вирішення проблеми нестачі води та значного скорочення кількості осіб, які страждають від нестачі води; 5) до 2030 року забезпечити комплексне управління водними ресурсами на всіх рівнях, в тому числі за необхідності – на основі транскордонного співробітництва; 6) до 2020 року забезпечити охорону і відновлення пов'язаних з водою екосистем, у тому числі гір, лісів, водно-болотних угідь, річок, водоносних шарів і озер; 7) до 2030 року розширити міжнародне співробітництво і підтримку в справі зміцнення потенціалу розвиткових країн щодо здійснення діяльності та програм у галузі водопостачання й санітарії, включаючи збір поверхневого стоку, опріснення води, підвищення ефективності водокористування, очистку стічних вод і застосування технологій рециркуляції та повторного використання; 8) підтримувати і

зміцнювати участь місцевих громад у поліпшенні водного господарства та санітарії [156].

Господарсько-економічну частину водогосподарського комплексу (далі-ВГК) регіону складають види сільськогосподарського водокористування – зрошуване землеробство, водно-комунальне господарство, підприємства та інші об'єкти та їх показники: водозабезпеченість, водоемність, плата за воду, вартість основних фондів, прибутки та збитки. До економічних інструментів слід також віднести обґрунтування ставок на подачу та відведення води, плату за вилучення водних ресурсів понад встановлені норми, пільгове кредитування заходів з будівництва, реконструкції і модернізації зрошувальних систем, ставки екологічного податку за скиди забруднюючих речовин безпосередньо у водні об'єкти [96]. Спеціальне водокористування - це забір води з водних об'єктів із застосуванням споруд або технічних пристроїв, використання води та скидання забруднюючих речовин у водні об'єкти, включаючи забір води та скидання забруднюючих речовин із зворотними водами із застосуванням каналів (ст. 48 ВК України). Не належать до спеціального водокористування: пропуск води через гідровузли (крім гідроенергетичних); подача (перекачування) води водокористувачам у маловодні регіони; усунення шкідливої дії вод (підтоплення, засолення, заболочення); використання підземних вод для вилучення корисних компонентів; вилучення води з надр разом з видобуванням корисних копалин; виконання будівельних, днопоглиблювальних і вибухових робіт; видобування корисних копалин і водних ресурсів; прокладання трубопроводів і кабелів; проведення бурових, геологорозвідувальних робіт; інші роботи, які виконуються без забору води та скидання зворотних вод [47, с.73]. Цільовим призначенням спеціального водокористування є задоволення потреб населення, господарсько-побутове, лікувально-оздоровче, сільськогосподарське, промислове, транспортне, енергетичне,

рибогосподарське та інше державне і громадське використання вод [47, с.73].

В розрізі піднятої у підрозділі проблематики слід з'ясувати: що взагалі представляють собою водокористувачі. Організація створюється для ефективного проведення гідротехнічної меліорації на земельних ділянках сільськогосподарського призначення, що включені до території обслуговування організації. Організація не має права здійснювати виробництво продукції, надавати послуги та виконувати роботи, не пов'язані із забезпеченням гідротехнічної меліорації, крім випадків виробництва та реалізації побічної продукції під час провадження основної діяльності організації, доходи від реалізації якої використовуються виключно для фінансування статутної діяльності організації [130]. А відтак, вона є неприбутковою організацією і не має на меті одержання прибутку для його розподілу між членами. Організація відповідає за своїми зобов'язаннями власними коштами та іншим майном, крім майна, визначеного статтею 21 цього Закону, від свого імені набуває майнові та немайнові права і обов'язки, може виступати учасником судового процесу. Організація не несе відповідальності за зобов'язаннями своїх членів, а члени не несуть відповідальності за зобов'язаннями організації, якщо інше не передбачено договором між організацією та членом організації [130].

Отже, водокористувачі – це особливі суб'єкти господарської діяльності або фізичні особи, які здійснюють забір, використання, відведення або охорону водних ресурсів для різних потреб, зокрема у сфері сільського господарства, промисловості та житлово-комунального господарства. В аграрному секторі водокористувачами є фермерські господарства, аграрні підприємства, іригаційні системи та інші організації, що забезпечують водопостачання для вирощування сільськогосподарських культур. Організації водокористування відіграють важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки, оскільки вони відповідають за

раціональне використання водних ресурсів, їх збереження та ефективний розподіл між різними галузями економіки. У сільському господарстві стабільне водопостачання є ключовим фактором для забезпечення високих урожаїв, особливо в регіонах з посушливим кліматом або нерівномірним розподілом опадів. Завдяки належному управлінню водними ресурсами можливо зменшити негативний вплив кліматичних змін, підвищити продуктивність сільськогосподарського виробництва та гарантувати стабільне забезпечення населення продовольством.

З огляду на зазначене вище, державна підтримка організацій водокористування відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки, оскільки стабільне та ефективне використання водних ресурсів є основою для сталого розвитку аграрного сектору. Сільське господарство, особливо зрошуване землеробство, значною мірою залежить від доступності та якості води, а раціональне водокористування дозволяє підвищити врожайність, знизити ризики посухи та забезпечити стабільне виробництво продовольства.

Окрему увагу слід приділити дозвільним процедурам у сфері водовикористання. Дозвіл на спеціальне водокористування видається територіальними органами Держводагентства, а у разі використання води водних об'єктів у зоні відчуження та зоні безумовного (обов'язкового) відселення території, що зазнала радіоактивного забруднення внаслідок Чорнобильської катастрофи, - Держводагентством (далі - дозвільні органи). Видача (відмова у видачі) та анулювання дозволу на спеціальне водокористування здійснюються відповідно до Закону України «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності». Дозволи видаються на підставі заяви з0567-18 водокористувача, в якій зазначаються: найменування органу, що видає дозвіл; дані водокористувача (фізичної або юридичної особи); мета отримання дозволу або реквізити дозволу, який анулюється; місце здійснення спеціального водокористування (назва

басейну річки, водного об'єкта і його місцезнаходження); згода на оброблення персональних даних; підпис замовника [118].

Держводагентство з метою організації своєї діяльності: 1) забезпечує у межах повноважень, передбачених законом, здійснення заходів щодо запобігання корупції і контроль за їх реалізацією в апараті Держводагентства та на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери його управління; 2) здійснює добір кадрів в апарат Держводагентства та на керівні посади в його територіальні органи, на підприємства, в установи та організації, що належать до сфери його управління, організовує роботу з підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців і працівників апарату Держводагентства; 3) організовує планово-фінансову роботу в апараті Держводагентства, його територіальних органах, на підприємствах, в установах та організаціях, що належать до сфери його управління, здійснює контроль за використанням фінансових і матеріальних ресурсів, забезпечує організацію та вдосконалення бухгалтерського обліку в установленому законодавством порядку; 4) організовує ведення діловодства та архівне зберігання документів в апараті Держводагентства відповідно до встановлених правил; 5) забезпечує у межах повноважень, передбачених законом, виконання завдань з мобілізаційної підготовки та мобілізаційної готовності держави; 6) бере участь у справах, діє в судах України від імені та в інтересах Держводагентства, забезпечує в установленому порядку самопредставництво Держводагентства в судах та інших органах через осіб, уповноважених діяти від його імені, у тому числі через посадових (службових) осіб юридичної служби Держводагентства або інших уповноважених осіб, а також забезпечує представництво інтересів Держводагентства в судах та інших органах через представників [115].

Дозвіл на спеціальне водокористування оформлюється лише якщо добовий обсяг забору перевищує 5м³/добу. Виключенням є видобуток підземних вод з метою розливу по пляшках. В такому випадку необхідно оформлювати дозвіл на СВК на будь-який обсяг підземних вод, що видобуваються. У випадку, якщо необхідність використання води відпала, дозвіл водокористувач може анулювати звернувшись до територіальної філії з відповідною заявою про анулювання. Також у випадку порушень орган що видав дозвіл на спецводокористування може звернутись до суду щодо анулювання дозволу на СВК. Щоб отримати дозвіл на спеціальне водокористування за умови, що використана вода скидується у водні об'єкти необхідно розрахувати та додати до заяви на отримання дозволу на спецводокористування нормативи гранично допустимого скидання (ГДС) у водні об'єкти забруднюючих речовин, які повертаються у довкілля разом зі зворотними водами. Ці кроки необхідні для контролю за дотриманням фонові якості води та норм якості води у контрольних створах (пункти, в межах водних об'єктів, що розташовуються нижче від місця скидання зворотних, в т.ч. підземних вод). Вода, що за власними характеристиками береться за основу при розрахунках як прийнятну, вважається фовою якістю. При визначенні спроможності (можливості) приймати забруднюючі речовини беруться до уваги можливість розбавлення і змішування, а також здатність самоочистки у водному об'єкті домішок [44].

Важливе значення мають процедури створення організацій водокористувачів. Засновниками та членами організації можуть бути особи, які мають дозвіл на спеціальне водокористування, якщо необхідність отримання такого дозволу водокористувачем передбачена законом, та є: 1) власниками земельних ділянок сільськогосподарського призначення, які не передані в користування та на яких здійснюється водокористування для потреб гідротехнічної меліорації або існує технічна

можливість здійснення водокористування для потреб гідротехнічної меліорації; 2) користувачами земельних ділянок сільськогосподарського призначення на праві оренди, суборенди, емфітевзису, постійного користування (далі - користувачі земельних ділянок), на яких здійснюється водокористування для потреб гідротехнічної меліорації або існує технічна можливість здійснення водокористування для потреб гідротехнічної меліорації [130].

Зауважимо, що в Законі України «Про державну підтримку сільського господарства України», державні підтримці організацій водокористування приділяється досить поверхнева увага. Зокрема, у стаття 16-3 згаданого вище Закону вказується, що «Про державну підтримку сільського господарства України» Бюджетна дотація для відновлення переданих у власність організацій водокористувачів насосних станцій. Організація водокористувачів, якій передана у власність непрацююча насосна станція або насосна станція, показники продуктивності якої є нижчими за визначений Кабінетом Міністрів України рівень, має право на бюджетну дотацію для відновлення насосної станції, якщо видатки на такі дотації передбачені Законом України про Державний бюджет України на відповідний рік. Розподіл коштів, передбачених у державному бюджеті для надання дотації для відновлення переданих у власність організаціям водокористувачів насосних станцій, здійснюється у порядку, встановленому Кабінетом Міністрів України [110].

Для отримання бюджетної дотації організація водокористувачів подає до 31 жовтня поточного року програмними засобами ведення Реєстру або у паперовій формі такі документи: заявку на отримання бюджетної дотації; довідку про відкриття поточного рахунка, видану банком; відомості з Державного реєстру речових прав на нерухоме майно, що підтверджують право власності та/або користування земельною ділянкою, актуальні на дату подання заявки; типову форму № ОЗ-2 “Акт

приймання-здачі відремонтованих, реконструйованих та модернізованих об'єктів" для часткового відшкодування вартості реконструкції об'єктів; засвідчену підписом керівника організації водокористувачів копію паспорта проєкта та копію кошторисної частини проєктної документації; сканований оригінал паперового документа або електронний документ письмового зобов'язання повернути до державного бюджету в місячний строк бюджетні кошти в разі встановлення контролюючими органами факту їх незаконного одержання та/або нецільового використання [121].

Окрему увагу варто звернути на контрольно-наглядові процедури, пов'язані із державною підтримкою організацій водокористування. О.Ф. Андрійко вказує, що контроль може бути охарактеризований як форма чи вид діяльності, як принцип, як функція. На її думку, функція контролю у державному управлінні полягає в аналізі та порівнянні фактичного стану в тій чи іншій галузі з вимогами, які поставлені перед ними, відхиленнями у виконанні поставлених завдань та причинах цих відхилень, а також оцінкою діяльності й доцільності саме такого шляху [5]. В.М. Гаращук вказує, що контроль - це сукупність різних за формою дій, що здійснюються суб'єктами контролю за поведінкою людей (власною поведінкою), відносинами, які виникають у суспільстві, або для встановлення будь-яких наукових та інших пізнавальних цілей при дослідженні об'єктів матеріального світу. Під час здійснення контролю суб'єкт контролю здійснює перевірку і облік того, як контрольований об'єкт виконує покладені на нього завдання та реалізує свої функції. Контроль використовується для перевірки відповідальності діяльності учасників суспільних відносин встановленим приписам, у межах і межах яких вони мають діяти і є одним із найважливіших елементів державного управління та основним засобом забезпечення законності й дисципліни в ньому [27]. На думку Ю.П. Битяка, контроль – це складова частина (елемент) управління, що забезпечує систематичну перевірку виконання

Конституції, законів України, інших нормативних актів, додержання дисципліни і правопорядку і полягає у втручанні контролюючих органів в оперативну діяльність підконтрольних органів, даванні їм обов'язкових для виконання вказівок, припиненні, зміні чи скасуванні актів управління, вжитті заходів примусу щодо підконтрольних органів [1, с. 223-224].

Д.В. Лученко доводить, що нагляд полягає в постійному, систематичному спостереженні спеціальними державними органами за діяльністю непідпорядкованих їм органів та осіб з метою виявлення порушень законності. Головне в нагляді – це спостереження, яке обмежується лише питаннями законності. Наглядові органи не оцінюють дії піднаглядних суб'єктів з точки зору доцільності і не можуть давати будь-яких указівок або приписів, що коригують їх діяльність, тобто втручатися в повсякденну роботу піднаглядних суб'єктів. Метою нагляду є забезпечення дотримання законів посадовими особами, органами виконавчої влади, представницькими органами, політичними партіями та іншими об'єднаннями громадян, підприємствами, установами, організаціями. При цьому одним із найважливіших напрямів наглядової діяльності є охорона і захист гарантованих Конституцією, законами України і міжнародними правовими актами соціально-економічних, політичних та особистих прав і свобод людини і громадянина [78, с. 149]. В. Ю. Кобринський стверджує, що нагляд – це діяльність державних органів зі спостереження за функціонуванням відповідного підконтрольного об'єкта з метою: отримання повної, об'єктивної та достовірної інформації про стан справ на ньому; застосування заходів щодо виявлення, попередження і припинення правопорушень (із правом прямого втручання в оперативну діяльність об'єкта контролю); надання допомоги підконтрольній структурі в поновленні законності і дисципліни; вжиття заходів щодо притягнення до відповідальності винних осіб. У демократичному суспільстві він є однією з найважливіших функцій

державного управління. Метою державного контролю є не тільки та не стільки виявлення недоліків, скільки їх своєчасне попередження та виправлення у роботі підконтрольного об'єкта, поновлення законності та дисципліни [65, с. 46].

Г.Ю. Калашніков вказує, що контрольні процедури – це набір адміністративних заходів та операцій, який направлено на перевірку дотримання суб'єктами провадження будівельної діяльності всіх передбачених норм і стандартів у даній сфері, а також притягнення порушників таких норм і стандартів до відповідальності. В свою чергу, нагляд – це управлінська діяльність направлена не на суб'єктів реалізації будівництва, а уповноважені державні органи в галузі будівельної діяльності. Наглядові процедури полягають у перевірці правильності та законності рішень подібних суб'єктів владних повноважень, а також можливість, у разі необхідності, здійснювати відміну їх неправомірних рішень [62].

Таким чином, контрольно-наглядові процедури у сфері водокористування є важливим елементом державної політики, спрямованої на забезпечення раціонального використання водних ресурсів, охорону довкілля та підтримку стабільного функціонування аграрного сектору. Вони включають комплекс заходів, спрямованих на дотримання водокористувачами законодавчих норм, екологічних стандартів та ефективне управління водними ресурсами. Одним із ключових аспектів контрольно-наглядових процедур є моніторинг якості та кількості водних ресурсів, що використовується в сільському господарстві. Це дозволяє оцінювати рівень забруднення, втрат води та ефективність її розподілу серед споживачів. Завдяки державному контролю можна вчасно виявляти порушення, такі як несанкціонований забір води, забруднення водою агрохімікатами чи неефективне використання зрошувальних систем. Значення цих процедур у контексті продовольчої безпеки полягає в тому,

що вони допомагають забезпечити стабільне водопостачання для аграрного сектору, запобігти виснаженню водних ресурсів і зберегти якість ґрунтів. Без належного контролю водокористування може призвести до екологічних криз, що негативно вплинуть на врожайність та загальний рівень продовольчого забезпечення країни. Крім того, державні наглядові органи відіграють важливу роль у забезпеченні прозорості та справедливого розподілу водних ресурсів, що сприяє ефективній роботі сільськогосподарських підприємств та підтримці їхньої конкурентоспроможності. Запровадження сучасних методів моніторингу, зокрема цифрових систем контролю за споживанням води та дистанційного нагляду за станом водних об'єктів, дозволяє підвищити ефективність цих процедур та мінімізувати корупційні ризики.

Отже, контрольно-наглядові процедури є необхідною умовою для сталого розвитку аграрного сектору та збереження водних ресурсів, що безпосередньо впливає на продовольчу безпеку країни. Вони забезпечують баланс між економічними інтересами водокористувачів і потребами екологічного збереження, сприяючи довгостроковій стійкості продовольчої системи.

Таким чином, проведений вище аналіз дає змогу дійти до висновку, що значення адміністративних процедур державної підтримки організацій водокористування як складової продовольчої безпеки полягає у наступному: по-перше, забезпечують умови для стабільного водопостачання, що в свою чергу гарантує безперервне виробництво сільськогосподарської продукції навіть за умов кліматичних змін; по-друге, оптимізує водокористування, тобто забезпечує зменшенню витрат води, що дозволяє зберегти дані ресурси та уникнути кризових ситуацій, що можуть впливати на врожайність та якість продукції; по-третє, створити умови екологічного балансу, за якого запровадження екологічно безпечних методів водокористування сприяє довготривалому збереженню

продуктивності земель; по-четверте, підвищує економічну ефективність, оскільки державна підтримка допомагає агровиробникам знижувати витрати на водозабезпечення, що покращує їхню конкурентоспроможність та стійкість на ринку.

Висновки до розділу 2

Аргументовано, що під правовою процедурою слід розуміти врегульовану нормами чинного сукупність послідовних взаємопов'язаних дій, що здійснюються спеціально уповноваженими органами з метою досягнення певного, заздалегідь визначеного результату у певній сфері суспільного життя. Правова процедура набуває своєї специфіки в залежності від того, які суспільні відносини в її рамках виникають та нормами якої галузі права вони регулюються.

З'ясовано, що під адміністративними процедурами реалізації державної підтримки сільського господарства як складової продовольчої безпеки слід розуміти визначений нормами адміністративного права порядок дій спеціально уповноважених органів державної влади, яка спрямована на надання та розподіл державної допомоги суб'єктам, що здійснюють діяльність у досліджуваній сфері суспільного життя, а також контроль за її цільовим використанням. Дотримання відповідних процедур забезпечує ефективне використання фінансових, матеріально-технічних та інформаційних ресурсів з метою стабілізації та розвитку сільськогосподарського виробництва, підвищення його ефективності, доступності продовольства для населення та зміцнення продовольчої безпеки держави.

Доведено, що тваринництво – це самостійна галузь сільського господарства, яка займається розведенням, утриманням і використанням

сільськогосподарських тварин для отримання продукції тваринного походження, зокрема м'яса, молока, яєць, вовни, меду тощо. Воно є одним із ключових сегментів аграрного сектору та відіграє критичну роль у формуванні продовольчої безпеки країни, зокрема у забезпеченні населення необхідними продуктами харчування та можливості експорту таких продуктів. Достатній рівень виробництва цієї продукції гарантує стабільність продовольчого ринку, доступність продуктів та підтримку здоров'я нації. Крім того, тваринництво відіграє важливу роль в економічному розвитку, адже сприяє створенню робочих місць, особливо у сільській місцевості, що забезпечує зайнятість населення та збереження традиційних аграрних укладів.

Обґрунтовано, що на сьогоднішній день адміністративні процедури державної підтримки виробників продукції тваринництва врегульовані досить змістовно, однак при цьому вони є дещо бюрократично заплутаними. Зазначене досить часто призводить до того, що суб'єкти тваринного виробництва не мають можливості, зокрема з точки зору юридичного супроводу, отримати відповідну підтримку. Втім, в рамках представленої у узагальнено, що дотримання вказаних процедур, а також забезпечення їх практичної реалізації в контексті продовольчої безпеки дозволить: збільшити обсяги виробництва тваринної продукції, що в свою чергу сприяє зростанню внутрішнього ринку; підвищити якість продукції шляхом залучення інвестицій у нові технології, зокрема в частині виготовлення м'яса, молока, яєць, тощо; стабілізувати ціни на товари; зменшити залежність від імпортової продукції, розвивати сільські території, зберегти робочі місця, стимулювати фермерські господарства до розвитку. А відтак, адміністративні процедури державної підтримки виробників продукції тваринництва забезпечують стабільність виробництва, підвищують його конкурентоспроможність, сприяють якості продукції та дозволяють ефективно реагувати на виклики, пов'язані з глобальними

економічними та екологічними загрозами. Ефективне функціонування таких механізмів є запорукою сталого розвитку агропромислового комплексу та забезпечення потреб населення у високоякісних продуктах тваринного походження.

Зазначено, що сільськогосподарська продукція – це сукупність продуктів, отриманих у результаті ведення сільськогосподарської діяльності, яка охоплює вирощування рослин та розведення тварин для задоволення потреб населення у харчових продуктах, сировині для переробної промисловості та інших сфер економіки. До сільськогосподарської продукції належать зернові, овочеві, фруктові, технічні культури, м'ясо, молоко, яйця, мед та інші товари, що є основою харчування людини та функціонування агропромислового комплексу. Роль сільськогосподарської продукції у забезпеченні продовольчої безпеки є визначальною, оскільки від її достатності, якості та доступності залежить стабільність продовольчих ринків, здоров'я населення та економічний розвиток держави. Вона забезпечує населення необхідними харчовими ресурсами, сприяє формуванню стратегічних запасів, а також є основою для експорту, що зміцнює економічну стійкість країни.

Акцентовано увагу на тому, що дозвільні процедури в контексті державної підтримки виробників окремих видів сільськогосподарської продукції є важливим елементом регулювання аграрного сектору. Вони охоплюють комплекс адміністративних заходів, спрямованих на забезпечення відповідності виробництва встановленим стандартам, екологічним вимогам та критеріям ефективного використання державних ресурсів. Сутність цих процедур полягає у встановленні чітких правил отримання дозволів, ліцензій, сертифікатів та інших офіційних документів, які надають виробникам можливість користуватися державними програмами підтримки, такими як фінансові дотації, субсидії чи пільгове кредитування;

Наголошено, що бюджетна дотація, яка надається товаровиробникам, є важливим інструментом державної підтримки у сфері сільського господарства, адже вона спрямована на стимулювання виробництва окремих видів сільськогосподарської продукції та забезпечення їх конкурентоспроможності. Її основне значення полягає у створенні сприятливих фінансових умов для виробників, що дозволяє їм зменшити витрати на виробничий процес, компенсувати ризики, пов'язані з коливаннями ринкових цін, несприятливими погодними умовами або іншими факторами, що впливають на ефективність аграрної діяльності. Дотації допомагають товаровиробникам впроваджувати сучасні технології, покращувати якість продукції та дотримуватися екологічних стандартів, оскільки частина бюджетних коштів спрямовується на модернізацію виробничих потужностей, впровадження інноваційних методів ведення господарства та підвищення врожайності. Крім того, державна підтримка у вигляді дотацій сприяє стабільному розвитку аграрного сектору, запобігає зменшенню посівних площ і сприяє підтримці зайнятості в сільській місцевості, що позитивно впливає на соціально-економічну ситуацію в країні.

Узагальнено, що адміністративні процедури державної підтримки у досліджуваній сфері суспільного життя відіграють ключову роль у регулюванні аграрного сектору та забезпеченні продовольчої безпеки, проте вони нерідко супроводжуються значними труднощами. Однією з основних проблем є надмірна бюрократизація процесів, що ускладнює доступ товаровиробників до фінансових ресурсів. Вимоги щодо збору численних документів, затяжні терміни розгляду заявок і складні механізми отримання дотацій або пільг часто призводять до того, що малі та середні фермерські господарства не можуть повною мірою скористатися державною підтримкою. Ще однією проблемою є непрозорість розподілу коштів, що спричиняє неефективне використання бюджетних ресурсів.

Окрім того, недосконалість механізмів узгодження державної підтримки з реальними потребами сільськогосподарських підприємств призводить до дисбалансу у виробництві окремих видів продукції. Нерідко фінансова допомога спрямовується на галузі, що мають менший вплив на продовольчу безпеку, тоді як критично важливі напрями, наприклад, виробництво зернових або овочевих культур, залишаються без належної підтримки.

Акцентовано увагу на тому, що водокористувачі – це особливі суб'єкти господарської діяльності або фізичні особи, які здійснюють забір, використання, відведення або охорону водних ресурсів для різних потреб, зокрема у сфері сільського господарства, промисловості та житлово-комунального господарства. В аграрному секторі водокористувачами є фермерські господарства, аграрні підприємства, іригаційні системи та інші організації, що забезпечують водопостачання для вирощування сільськогосподарських культур. Організації водокористування відіграють важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки, оскільки вони відповідають за раціональне використання водних ресурсів, їх збереження та ефективний розподіл між різними галузями економіки. У сільському господарстві стабільне водопостачання є ключовим фактором для забезпечення високих урожаїв, особливо в регіонах з посушливим кліматом або нерівномірним розподілом опадів. Завдяки належному управлінню водними ресурсами можливо зменшити негативний вплив кліматичних змін, підвищити продуктивність сільськогосподарського виробництва та гарантувати стабільне забезпечення населення продовольством. З огляду на зазначене вище, державна підтримка організацій водокористування відіграє важливу роль у забезпеченні продовольчої безпеки, оскільки стабільне та ефективне використання водних ресурсів є основою для сталого розвитку аграрного сектору. Сільське господарство, особливо зрошуване землеробство, значною мірою

залежить від доступності та якості води, а раціональне водокористування дозволяє підвищити врожайність, знизити ризики посухи та забезпечити стабільне виробництво продовольства.

Аргументовано, що контрольно-наглядові процедури у сфері водокористування є важливим елементом державної політики, спрямованої на забезпечення раціонального використання водних ресурсів, охорону довкілля та підтримку стабільного функціонування аграрного сектору. Вони включають комплекс заходів, спрямованих на дотримання водокористувачами законодавчих норм, екологічних стандартів та ефективне управління водними ресурсами. Одним із ключових аспектів контрольно-наглядових процедур є моніторинг якості та кількості водних ресурсів, що використовується в сільському господарстві. Це дозволяє оцінювати рівень забруднення, втрат води та ефективність її розподілу серед споживачів. Завдяки державному контролю можна вчасно виявляти порушення, такі як несанкціонований забір води, забруднення водою агрохімікатами чи неефективне використання зрошувальних систем. Значення цих процедур у контексті продовольчої безпеки полягає в тому, що вони допомагають забезпечити стабільне водопостачання для аграрного сектору, запобігти виснаженню водних ресурсів і зберегти якість ґрунтів. Без належного контролю водокористування може призвести до екологічних криз, що негативно вплинуть на врожайність та загальний рівень продовольчого забезпечення країни. Крім того, державні наглядові органи відіграють важливу роль у забезпеченні прозорості та справедливого розподілу водних ресурсів, що сприяє ефективній роботі сільськогосподарських підприємств та підтримці їхньої конкурентоспроможності. Запровадження сучасних методів моніторингу, зокрема цифрових систем контролю за споживанням води та дистанційного нагляду за станом водних об'єктів, дозволяє підвищити ефективність цих процедур та мінімізувати корупційні ризики.

Зроблено висновок про те, що значення адміністративних процедур державної підтримки організацій водокористування як складової продовольчої безпеки полягає у наступному: по-перше, забезпечують умови для стабільного водопостачання, що в свою чергу гарантує безперервне виробництво сільськогосподарської продукції навіть за умов кліматичних змін; по-друге, оптимізує водокористування, тобто забезпечує зменшенню витрат води, що дозволяє зберегти дані ресурси та уникнути кризових ситуацій, що можуть впливати на врожайність та якість продукції; по-третє, створити умови екологічного балансу, за якого запровадження екологічно безпечних методів водокористування сприяє довготривалому збереженню продуктивності земель; по-четверте, підвищує економічну ефективність, оскільки державна підтримка допомагає агровиробникам знижувати витрати на водозабезпечення, що покращує їхню конкурентоспроможність та стійкість на ринку.

РОЗДІЛ 3.

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА ЯК СКЛАДОВОЇ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

3.1. Державно-правові гарантії підтримки сільського господарства України в умовах дії правового режиму воєнного стану

Повномасштабна військова агресія збоку російської федерації зумовила необхідність перегляду системи підтримки сільського господарства України в умовах дії правового режиму воєнного стану, що відобразилось на гарантіях здійснення такої діяльності. І.В. Фурман підкреслює той факт, що для вдалого розвитку й існування у системі ринкових відносин агропромисловий комплекс потребує результативної державної підтримки, яка має здійснюватися з урахуванням вже досягнутого рівня продуктивності суб'єктів господарювання, бурхливих змін умов ринку, а також інноваційного розвитку, створюючи сучасні джерела економічного зростання. Тому, насамперед, держава повинна забезпечити гарантії рівноправних умов господарювання для всіх учасників, створення сприятливого інвестиційного клімату, бюджетну підтримку сільськогосподарським підприємствам, які її особливо потребують, а також доступність оновлення основних фондів, що проявляється у підтримці вітчизняного виробника. Основними векторами підвищення ефективності державної бюджетної підтримки сільського господарства є визначення пріоритетних стратегічних спрямувань та індикаторів розвитку. Державна підтримка має надаватись з найбільшою ефективністю, сприяти розвитку виробництва, окремих форм господарювання й сільських територій [169, с.322].

Воєнний стан, відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану», представляє собою «особливий правовий режим, що вводить в Україні або в окремих її місцевостях у разі збройної агресії чи загрози нападу, небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності та передбачає надання відповідним органам державної влади, військовому командуванню, військовим адміністраціям та органам місцевого самоврядування повноважень, необхідних для відвернення загрози, відсічі збройної агресії та забезпечення національної безпеки, усунення загрози небезпеки державній незалежності України, її територіальній цілісності, а також тимчасове, зумовлене загрозою, обмеження конституційних прав і свобод людини і громадянина та прав і законних інтересів юридичних осіб із зазначенням строку дії цих обмежень» [136].

Російське вторгнення принесло аграрному виробництву і сільським територіям величезні руйнування та проблеми. Крім того, війна не зупинила, а лише посилила боротьбу за ресурси та державну підтримку між великим агробізнесом та селянськими фермерськими господарствами, постійно піднімаючи на порядок дня питання про майбутнє українського сільського господарства. Поки Україна визначає свій шлях до відновлення та подальшого розвитку економіки країни, приєднуйтесь до нас у вивченні складної мережі проблем, що торкаються українського сільського господарства і майбутнього глобальної продовольчої безпеки у світі [167]. У звіті «Швидка оцінка збитків та потреб», підготовленому урядом України, Європейською комісією та Світовим банком у вересні 2022 року, зазначається, що внаслідок воєнних дій скорочення загальної посівної площі становить 20% порівняно з 2021 роком, і 15% сільськогосподарських основних фондів вже було пошкоджено після перших трьох місяців війни. За прогнозами, урожай зернових та олійних культур у 2022 році знизиться на 40% у річному обчисленні. Водночас за дослідженням КШЕ «Огляд збитків та втрат в АПК» прямі збитки для аграрної галузі складають 6.6 млрд. дол.

США на листопад 2022. Сума непрямих збитків станом на листопад 2022 року – склала 34.25 млрд. дол. США, головним чином за рахунок зниження внутрішніх цін через порушення експорту (3.1 млрд дол. США), врахування втрат озимих у 2023 році (3.0 млрд дол. США), зростання втрат через зниження виробництва продукції рослинництва у 2022 році (4.7 млрд дол. США) тощо. Результати соціологічного дослідження стану малих фермерів з усіх регіонів України: Майже половина (46%) опитаних фермерів сьогодні зосереджена на стабілізації показників діяльності на поточному їх рівні, крім того 19,75% зосередженні на виході до рівня самоокупності. Водночас 26,5% націлено на зростання поточного напрямку діяльності. Що стосується негативної сторони, то 6,25% опитаних заявили, що зараз вони або згортаються свою діяльність, або консервують активи, щоб не нести збитки. Такі показники є схожими для всіх регіонів України [25].

Війна росії проти України виявила вразливість як національних, так і глобальних продовольчих систем до антропогенних (вплив збройних конфліктів), економічних (зростання світових цін на продовольство) та природних факторів (збільшення наслідків неврожаїв через порушення глобальних поставок). Україна і Росія разом складають близько 30% світового експорту пшениці, 15% кукурудзи та близько 80% торгівлі соняшnikовою продукцією. За прогнозами Продовольчої і сільськогосподарської організації ООН (FAO), війна може призвести до зростання світових цін на продовольство на понад 20%. Перебої з постачаннями з Чорноморського регіону вже викликали історичне підвищення Індексу зернових та олійних культур, що відображає зміну експортних цін на ці культури. Окрім того, війна спричинить скорочення продовольчого забезпечення в багатьох країнах Близького Сходу та Північної Африки, що імпортують понад 90% свого продовольства, основними постачальниками яких є Росія та Україна. Експерти Світового банку та ЄБРР зазначають, що серед найбільш уразливих можуть бути Туреччина, Єгипет,

Індія, Таїланд, Грузія, Вірменія, ПАР, Ліван і навіть Шрі-Ланка. Близько третини українських полів стали непридатними для посіву через бойові дії. У результаті, тривала війна може спричинити серйозні економічні потрясіння, що впливатимуть на ліквідність агровиробників, зростання світового попиту на сільськогосподарську продукцію, скорочення продовольчого забезпечення в багатьох країнах, підвищення продовольчих цін і прискорення інфляції. Україна залишається важливим нетто-експортером сільськогосподарської продукції, і для швидкого відновлення економіки підтримка агросектору через національні механізми була б важливою для досягнення значних результатів. У зв'язку з цими обставинами, фахівці FAO вже запропонували План Швидкого Реагування на суму 115 млн доларів, що включає ряд заходів для підтримки українського аграрного сектору до кінця 2022 року [26].

Таким чином, зазначене вище дає змогу дійти до висновку, що правовий режим воєнного стану негативно позначився на всьому сільськогосподарському секторі України, а відтак на стані продовольчої безпеки, зокрема:

- по-перше, відбувався перерозподіл державних ресурсів, адже пріоритети державної підтримки також було змінено, адже більша частина державного бюджету була спрямована на фінансування армії, оборонних потреб та відновлення інфраструктури;
- по-друге, ускладнення доступу до земель та її ресурсів. Воєнні дії зробили обробку окремих земель просто не придатними до обробки. Крім того, порушення транспортної інфраструктури ускладнило постачання ресурсів (насіння, добрива, техніка) до фермерів;
- по-третє, у відповідь на виклики воєнного стану держава запровадила спрощені механізми надання фінансової підтримки аграріям, щоб забезпечити стабільність продовольчої безпеки;
- по-четверте, для підтримки сільського господарства в умовах воєнного стану були внесені тимчасові зміни в аграрне законодавство,

зокрема це стосувалося спрощення процедур, пов'язаних із використанням землі та іншими ресурсами;

- по-п'яте, війна змусила українського законодавця підвищити увагу до забезпечення продовольчої безпеки, адже Україна, яка традиційно є була одним з найбільших експортерів сільськогосподарської продукції, мала зберігати стабільний рівень виробництва продовольства, навіть в умовах війни;

- по-шосте, відбувалась мобілізація сільськогосподарських потужностей. У Деякі фермери були залучені до виконання стратегічних завдань, таких як вирощування певних культур, які є важливими для забезпечення армії чи населення продуктами харчування.

Все зазначене вплинуло на систему державно-правових гарантій підтримки сільського господарства України в умовах дії правового режиму воєнного стану. Так, поняття «гарантії» (франц. *Garantie* – забезпечення, порука) охоплює всю сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, спрямованих на практичну реалізацію прав і свобод, на усунення можливих перешкод їх повного або належного здійснення. Держава, яка закріплює права та свободи особи в законодавстві, бере на себе певні зобов'язання зі створення сприятливих умов для ефективного забезпечення останніх [82, с. 219]. На думку О.В. Добріюгло поняттям гарантії охоплюється вся сукупність об'єктивних і суб'єктивних чинників, що спрямовані на реалізацію прав і свобод громадян, на усунення можливих причин і перешкод їх неповного або неналежного здійснення і захист прав від фактів порушень, що є, на жаль, непоодинокими в наші дні. Ці чинники дуже різноманітні. Стосовно процесу реалізації прав і свобод, то вони виступають як умови, засоби, способи, прийоми та методи правильного його здійснення [43, с. 170].

В.О. Міхальов всі гарантії прав людини поділяє на загальні (загально-соціальні) та спеціальні (юридичні). Загальні гарантії це система

ідеологічних, економічних, політичних, духовних та інших відносин, умов, факторів, що задекларовані в основному законі, без яких вимоги особистості до суспільства носили би суто формальний характер. Спеціальні (юридичні) гарантії – це встановлені державою із наданням їм формальної (юридичної) обов’язковості принципи і норми, які забезпечують здійснення зазначених прав і свобод шляхом належної регламентації порядку їх здійснення, а також їх охорони і захисту [85, с. 288]. В.В. Новіцький «юридичні гарантії прав людини» трактує наступним чином: це системно-структурний конгломерат таких юридико-правових інструментаріїв охорони, захисту законних прав, свобод та інтересів від протиправного посягання, а також відновлення попереднього становища людини у разі їх порушення, невизнання, опротестування, як: судово-юрисдикційні, соціально-економічні, інституційні, суспільно-громадські, політико-дипломатичні можливості, фактори, засоби, метою яких є забезпечення захищеності кожній людині та ствердження правопорядку в державі [92, с. 206].

В правовій літературі інституційні гарантії забезпечення конституційних прав і свобод людини та громадянина розглядають не як статично наявні умови та засоби забезпечення прав і свобод людини й громадянина, а як динамічні обов’язки держави, її органів і посадових осіб постійно створювати сприятливі умови та надавати ефективні засоби їх реалізації [18, с. 43]. С.В. Нефьодов зазначає, що державна гарантія є видом публічного зобов’язання, яке пов’язано з публічним боргом і публічними витратами (коли держава софінансує окремі сегменти чи суб’єктів). В основі публічної гарантії лежить публічна мета, що визначає першість публічно-правового аспекту щодо надання публічної гарантії [89, с. 98].

О.О. Дмитрик та К.О. Токарева виділяють низку особливостей державних гарантій: 1) це вид зобов’язання; 2) сторонами за зобов’язаннями є гарант, кредитор (особа, що видала кредит) та позичальник (особа, що отримала кредит, виконання зобов’язань гарантується гарантом); 3) гарант

несе відповідальність (повну або часткову) перед кредитором за виконання позичальником зобов'язань за укладеним ним договором позики (кредиту) [42, с. 54]. На думку В.О. Бойко до спеціальних гарантій відносить правові (юридичні) гарантії законності, які являють собою специфічні юридичні засоби та внутрішні юридичні механізми, що є реальним втіленням законності в правовій сфері. До юридичних гарантій законності: повноту й ефективність юридичних норм; високий рівень контролю та нагляду за реалізацією законності; якісну діяльність компетентних органів влади із забезпечення законності; вдосконалення і покращення юридичної практики; ефективність заходів юридичної відповідальності. Спеціальні юридичні гарантії автор класифікує на такі групи: а) загально-правові гарантії (розвиненість правової системи в цілому; повнота та несуперечність законодавства; наявність розвинутої юридичної техніки та юридичної процедури; певний рівень правової культури суспільства); б) організаційно-правові гарантії (діяльність законодавчої, виконавчої, судової влади та Президента як гаранта Конституції України, а також органів спеціального призначення як гаранта ефективності законів та створення умов для їх реалізації та захисту); в) процесуальні гарантії (наявність ефективних засобів державного примусу; презумпція невинуватості; рівність правового статусу; невідчужуваність прав та обов'язків суб'єктів; нормативно визначений принцип невідворотності покарання за порушення Закону) [13, с. 239]. В.О. Радінська та С.В. Нефьодов державні/місцеві гарантії визначають як вид публічних умовних боргових зобов'язань гаранта перед кредитором (бенефіціаром) з повного або часткового виконання платежів на його користь за умов невиконання (третьою особою, зобов'язання за якою бере на себе гарант) боргових зобов'язань за одержаними позиками/кредитами щодо повернення грошових коштів за рахунок коштів відповідних бюджетів [148, с.59]. О.П. Денєга зазначає, що систему гарантій держави становлять: 1. Соціально-економічні гарантії – сукупність економічних та

соціальних засобів, які забезпечують умови для задоволення потреб певних суб'єктів. 2. Політичні гарантії – сукупність засобів, які гарантують можливість особи брати участь у політичному житті держави, і своєю діяльністю сприяти захисту своїх інтересів: 1) гарантія об'єднання у політичні партії та громадські організації; 2) гарантія участі в управлінні державними справами, у всеукраїнському та місцевих референдумах, вільно обирати і бути обраними до органів державної влади та органів місцевого самоврядування. 3. Організаційні гарантії – сукупність інституційних та правових засобів: 1) гарантія утворення центральних органів виконавчої влади для реалізації державної політики у певній сфері; 2) гарантія нормативно-правової регламентації [34, с. 7].

Таким чином, державно-правові гарантії підтримки сільського господарства України в умовах дії правового режиму воєнного стану – це сукупність правових, економічних, організаційних заходів, інструментів та засобів, які в своїй діяльності використовують спеціально уповноважені органи державної влади з метою забезпечення стабільного, безперебійного та ефективного функціонування агропромислового комплексу країни, що в кінцеву рахунку сприяє її продовольчій безпеці.

Серед відповідних гарантій, перш за все, слід вказати гарантії правові. Так, Кабінетом Міністрів України було внесено зміни до низки нормативно-правових актах щодо надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва. Згідно яких встановлено, що кредити, за якими може бути надана державна підтримка, надаються на такі інвестиційні цілі: придбання та/або модернізацію основних засобів суб'єктом підприємництва, за винятком придбання транспортних засобів (крім тих, що будуть використовуватися в комерційних та виробничих цілях); придбання нежитлової нерухомості та/або земельних ділянок з метою провадження суб'єктом підприємництва господарської діяльності без права передачі такої нерухомості в платне або безоплатне користування третім особам; здійснення

будівництва, реконструкції, ремонту у нежитлових приміщеннях, в яких суб'єкт підприємництва провадить основну господарську діяльність, які на праві власності або користування належать суб'єкту підприємництва. У межах цілей, та з метою підтримки важливих для економіки України сфер підприємницької діяльності державна підтримка надається суб'єктам підприємництва за кредитами, зокрема, що надаються на такі пріоритетні напрями: 1) фінансування суб'єктів підприємництва - сільськогосподарських товаровиробників для провадження сільськогосподарської діяльності; 2) підтримка суб'єктів підприємництва, що провадять діяльність з виробництва, переробки сільськогосподарської продукції та її реалізації [106].

Постановою Кабінету Міністрів «Про регулювання цін на окремі види продовольчих товарів та забезпечення стабільної роботи виробників продовольства в умовах воєнного стану» встановлено на період воєнного стану та трьох місяців після його припинення чи скасування: граничний рівень торговельної надбавки (націнки) на продовольчі товари вітчизняного виробництва, крім товарів, маркованих як органічна продукція: борошно пшеничне вищого сорту, молоко пастеризоване жирністю 2,5 відсотка (у плівці), хліб житньо-пшеничний, яйця курячі категорії С1, птиця (тушки курячі, четвертини тушки курячої), батон та олія соняшникова рафінована, в розмірі не більш як 10 відсотків з урахуванням рекламних, маркетингових послуг, послуг з підготовки, обробки, пакування, інших послуг, пов'язаних з реалізацією відповідних товарів кінцевому споживачу; максимальний строк здійснення розрахунків за поставлені товари вітчизняного виробництва, крім товарів, маркованих як органічна продукція, а саме: крупа гречана, цукор-пісок, макаронні вироби (вермішель з борошна пшеничного вищого сорту), масло вершкове жирністю 72,5 відсотка, вода мінеральна негазована та товари, визначені абзацом другим цього пункту, не пізніше ніж через десять календарних днів з дня виставлення постачальником таких товарів рахунка для оплати за поставлену продукцію [138].

На період дії воєнного чи надзвичайного стану в Україні на територіях, де тимчасово не здійснюють свої повноваження відповідні сільські, селищні, міські ради, рішення про встановлення місцевих податків та/або зборів та/або надання податкових пільг зі сплати місцевих податків та/або зборів мають право приймати відповідні військові адміністрації та військово-цивільні адміністрації у порядку, передбаченому Податковим Кодексом для сільських, селищних, міських рад. Не сплачується податок за земельні ділянки, непридатні для використання у зв'язку з потенційною загрозою їх забруднення вибухонебезпечними предметами, у випадку прийняття сільськими, селищними, міськими радами, військовими адміністраціями та військово-цивільними адміністраціями рішень про встановлення податкових пільг зі сплати місцевих податків та/або зборів [107].

Далі варто виділити гарантії економічні, які відображають у кредитуванні аграріїв, фінансовій підтримці, тощо. Л. Жураковська перераховуючи заходи державної підтримки зазначає, що сільгосптоваровиробникам на період дії воєнного стану передбачено надання кредитів у рамках Державної програми «Доступні кредити 5-7-9 %», зокрема: розширено програму на середні підприємства з річним доходом до 50 млн євро (раніше було 20 млн євро) та на великі підприємства з річним доходом понад 50 млн євро незалежно від кількості працівників; збільшено максимальну суму кредиту для всіх суб'єктів підприємництва з 50 млн грн до 60 млн грн з урахуванням групи пов'язаних компаній; встановлено 0 % річних процентної ставки; встановлено цілі кредитування: інвестиційний кредит на придбання с.-г. техніки, кредит на поповнення обігових коштів для придбання насіння, добрив та пально-мастильних матеріалів; визначено строк кредиту – 6 місяців; визначено термін подання заявки на участь у програмі – до 31.05.2022; встановлено розмір кредитної гарантії – 80 % від суми кредиту суб'єкта мікро-, малого та середнього підприємництва (окрім суб'єктів великого підприємництва) [49].

Д. Тітов та В. Олексієнко акцентують увагу на тому, що в умовах воєнного стану аграрний сектор України потребує різноманітних фінансових ресурсів для підтримки своєї діяльності. До основних джерел фінансування відносяться: – Державний бюджет. Уряд України виділяє кошти на підтримку аграрного сектору, надаючи субсидії та впроваджуючи програми підтримки фермерів. Проте, через переорієнтацію бюджету на оборонні потреби, обсяги державної підтримки можуть бути обмеженими. – Міжнародна допомога. Гранти та кредити від міжнародних організацій і країн-партнерів відіграють важливу роль у фінансовому забезпеченні аграрного сектору. Це включає фінансову підтримку від таких установ, як Світовий банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, а також Європейський Союз. – Приватні інвестиції. Залучення приватного капіталу є важливим джерелом фінансування для аграрного сектору. Інвестори можуть бути зацікавлені в розвитку аграрного бізнесу в Україні, особливо при наявності сприятливих умов для інвестицій. – Кредитні програми. Банки та інші фінансові установи надають кредити аграрним підприємствам. Це може бути як короткострокове, так і довгострокове фінансування, спрямоване на покриття операційних витрат або реалізацію інвестиційних проєктів. – Аграрні облігації. Випуск облігацій дозволяє аграрним підприємствам залучати кошти на розвиток та модернізацію. Державні гарантії можуть підвищити привабливість цих облігацій для інвесторів. – Аграрне страхування. Страхові програми захищають аграрні підприємства від ризиків, пов'язаних з військовими діями та іншими непередбачуваними подіями. Це дозволяє знизити фінансові ризики і забезпечити стабільність виробництва [165].

Стратегією розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025-2027 роках зазначено, що для гарантування отримання державної допомоги тим, хто її найбільше потребує, у багатьох країнах,

включаючи ЄС, введені обмеження розміру допомоги. У 2020 році Україна удосконалила положення законодавчих актів щодо державної підтримки сільського господарства, зокрема стосовно забезпечення більшої справедливості державної підтримки за рахунок її пропорційності розподілу та обмеження максимального розміру, що може отримати виробник з урахуванням пов'язаних осіб бенефіціара. Розміри підтримки для одного виробника сільськогосподарської продукції потребують наближення до стандартів держав - членів ЄС та інших розвинутих країн для зменшення різниці в доходах між великими та малими виробниками. В рамках реалізації спільної аграрної політики ЄС вищий розмір підтримки на одного одержувача визначено за інвестиційними програмами, програмами поліпшення стану навколишнього природного середовища, лісів тощо. Важливо забезпечити прозорість і покращити процедури визначення взаємовідносин між різними суб'єктами господарювання та особами, які подають заявки на отримання допомоги, щоб уникнути субсидування пов'язаних осіб. Це включає відстеження кінцевих бенефіціарних власників і розподіл платежів між ними [143].

Порядок використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам, які використовують меліоровані землі, та організаціям водокористувачів встановлює, що бюджетні кошти спрямовуються для надання державної підтримки у вигляді бюджетної дотації сільськогосподарським товаровиробникам, які використовують меліоровані землі та провадять сільськогосподарську діяльність із застосуванням гідротехнічної меліорації, для підвищення ефективності сільського господарства в умовах змін клімату, стимулювання збільшення площ меліорованих земель та збільшення валового виробництва сільськогосподарської продукції, а також організаціям водокористувачів для відновлення переданих їм у власність непрацюючих насосних станцій та/або насосних станцій, показники продуктивності яких є

нижчими за визначений Кабінетом Міністрів України рівень. Бюджетні кошти спрямовуються на державну підтримку у вигляді бюджетної дотації: 1) товаровиробникам для реконструкції існуючих та/або будівництва нових меліоративних систем з використанням зрошення дощуванням або краплинного зрошення; 2) організаціям водокористувачів для відновлення насосних станцій [108].

Порядок надання одноразової грошової допомоги постраждалому населенню внаслідок підризу Російською Федерацією греблі Каховської гідроелектростанції за втрачений врожай визначав механізм надання одноразової грошової допомоги постраждалому населенню Миколаївської та Херсонської областей внаслідок підризу Російською Федерацією греблі Каховської гідроелектростанції за втрачений врожай овочів. Отримувачами допомоги є населення — фізичні особи, які мають у власності земельну ділянку для ведення особистого селянського господарства та/або для будівництва і обслуговування житлового будинку, господарських будівель і споруд, та/або земельну ділянку для індивідуального садівництва, що постраждали внаслідок підризу Російською Федерацією греблі Каховської гідроелектростанції [123].

Таким чином, економічні гарантії підтримки сільського господарства України в умовах правового режиму воєнного стану відіграють ключову роль у забезпеченні стабільності аграрного сектору та продовольчої безпеки. Однією з основних складових цих гарантій є фінансова підтримка аграріїв через різні механізми кредитування. Важливим економічним інструментом підтримки є компенсація витрат на виробництво та страхування посівів. Уряд запроваджує механізми часткового відшкодування вартості агропродукції, що дозволяє виробникам частково компенсувати збитки від зростання цін на паливо, добрива та насіння. Суттєве значення має підтримка експорту агропродукції. Оскільки війна призвела до блокування українських портів, що ускладнило традиційний експорт зернових та олійних культур, держава

спільно з міжнародними партнерами реалізує альтернативні маршрути постачання, зокрема «зерновий коридор», експорт через дунайські порти, залізничні та автомобільні перевезення до європейських країн. Це сприяє збереженню валютних надходжень, що критично важливо для функціонування економіки України.

Поряд із нормативно-правовими та економічними слід вказати гарантії політичні. Політичні гарантії, пише В.М. Шкабаро, являють собою політико-правовий режим нашої держави: система державної влади, заснована на принципах поділу влади, розмежування предметів ведення і повноважень між органами державної влади та органами місцевого самоврядування; народовладдя, здійснюване на основі політичного й ідеологічного різноманіття безпосередньо народом, а також через органи державної влади й органи місцевого самоврядування; існування власних органів міської влади, які не входять у систему органів державної влади; самостійність і незалежність міського самоврядування в межах своїх повноважень; повнота і гарантованість основних прав і свобод людини і громадянина тощо [173, с.171]. Тож, політичні гарантії підтримки сільського господарства України в умовах дії правового режиму воєнного стану полягають у тому, що державна політика має бути спрямована на збереження безперебійного функціонування агропромислового комплексу шляхом ухвалення стратегічних рішень та нормативно-правових актів, які адаптують аграрну сферу до реалій воєнного часу. Окрім того, в умовах війни держава активно взаємодіє з міжнародними партнерами, залучаючи дипломатичні важелі для забезпечення безпечного експорту сільськогосподарської продукції, що має вирішальне значення для збереження економічної спроможності агросектору. Уряд має забезпечувати стабільність рішень щодо регулювання сільськогосподарської діяльності, підтримує виробників через зниження бюрократичних бар'єрів, спрощення доступу до державних та міжнародних

програм допомоги, а також шляхом запровадження податкових і кредитних пільг.

Окрему групу гарантій складають соціальні. В даному контексті слід відмітити, що з початку повномасштабного вторгнення було передбачено бронювання військовозобов'язаних аграріїв. Для своєчасного проведення комплексу весняно-літніх польових робіт аграрні підприємства та виробники продовольства мали подавати Мінагрополітики України списки критично важливих працівників, яким було надано відстрочку до 6 місяців від призову на військову службу під час мобілізації та на воєнний час [37]. Однак ця норма втратила чинність на основі Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання реалізації положень Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» щодо бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час» [41].

Підбиваючи підсумок представленого підрозділу дисертаційного дослідження слід узагальнити, що ключовими проблемами, які заважають реалізації державно-правових гарантій підтримки сільського господарства України в умовах дії правового режиму воєнного стану є наступні: 1) нестабільність правового середовища, а також відсутність достатнього рівня правової свідомості та культури у сільгоспвиробників, що не дає їм швидко адаптуватись до змін; 2) обмеженість фінансових ресурсів держави, що виявилось у скороченні сум державних дотацій; 3) складність залучення іноземних інвесторів; 4) значні логістичні труднощі, як національного, так і міжнародного характеру, зокрема блокування чорноморських портів, дефіцит пального та перебої в роботі залізничного транспорту; 5) кадровий дефіцит, обумовлений мобілізацією працівників аграрного сектору; 6) дефіцит добрив, насіння, засобів захисту рослин через руйнування виробничих потужностей та зростання цін; 7) бюрократичні перешкоди, високий рівень корупції; тощо.

3.2. Розвиток адміністративного законодавства в частині удосконалення адміністративно-правового інструментарію державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки

Проведений у попередніх підрозділах дисертаційного дослідження аналіз дає змогу говорити про те, що на сьогоднішній день у зазначеній сфері залишається низка проблем, зокрема правового характеру, що обумовлено наявністю прогалин у адміністративному законодавстві. Разом із тим, окрім недоліків у законодавстві, недосконалість державної підтримки у досліджуваній сфері обумовлена наступними чинниками: 1) повномасштабна військова агресія, яка вплинула на всі сфери суспільного життя, а також призвели до руйнування критично важливої інфраструктури; 2) нестабільність та непослідовність державної політики в сфері забезпечення продовольчої безпеки та сільського господарства; 3) недостатнє фінансове забезпечення, відсутність ефективних державних програм кредитування, високі кредитні ставки; 4) високий рівень корупції та неефективність адміністрування; 5) застаріла матеріально-технічна база, проблеми логістики тощо; 6) відсутність стимулювання екологічно сталих методів ведення господарства; 7) неможливість експорту продукції через заблоковані порти та обмежений доступ до ринків. Окрім того, важливою проблемою є зростання цін на продовольчі товари. І зазначене є характерним в тому числі й для світових держав. Статистична інформація на кінець 2024 - початку 2025 року, показує, що інфляція перевищує 5% у 73,7% країн з низьким рівнем доходу (на 1,5 відсоткових пункти більше з моменту останнього оновлення 14 січня 2025 року), 52,2% країн із рівнем доходу нижче середнього (на 8,7 відсоткових пункту вище), 38% країни з доходом вище середнього (без змін) і 5,6% країн з високим рівнем доходу (на 1,8 процентного пункту нижче). У реальному вираженні інфляція цін на продукти харчування

перевищила загальну інфляцію в 56% із 164 країн, за якими є дані. Після нашого оновлення за січень 2025 року індекси цін на сільськогосподарську продукцію та експортні ціни зросли, закрившись на 3% та 6% відповідно. На тому ж рівні закрився індекс цін на зернові. Ціни на кукурудзу та пшеницю піднялися на 3% та 5% відповідно. З іншого боку, ціни на рис впали на 10% нижче. У порівнянні з минулим роком ціни на кукурудзу вищі на 10%, а ціни на пшеницю та рис нижчі на 6% і 19%. Порівняно з січнем 2020 року ціни на кукурудзу вищі на 27%, ціни на пшеницю – на 2%, а ціни на рис – на 14% [175]. Тож, всі зазначені фактори призводять до загального зниження рівня продовольчої безпеки не тільки в Україні, а й у всьому світі, в тому числі й провідних світових державах.

Зауважимо, що відсутність продовольчої безпеки має далекосяжні наслідки, які впливають на окремих людей, громади та суспільства на багатьох рівнях. Ці наслідки охоплюють здоров'я, економіку та соціальну сферу, створюючи цикл бідності та голоду, який може бути важко розірвати. Основними наслідками відсутності продовольчої безпеки є наступні:

1) вплив на здоров'я. Відсутність продовольчої безпеки призводить до недоїдання, особливо серед уразливих груп, таких як діти, люди похилого віку та вагітні жінки. Відсутність доступу до достатньої поживної їжі може призвести до затримки росту, ослаблення імунної системи та підвищеної сприйнятливості до захворювань. Недоїдання в ранньому дитинстві часто призводить до когнітивних порушень, затримки розвитку та хронічних проблем зі здоров'ям у подальшому житті. У дорослих відсутність продовольчої безпеки пов'язана з поганим психічним здоров'ям, у тому числі з тривогою, депресією та стресом, а також з більш високими показниками захворювань, таких як ожиріння, діабет і серцеві захворювання через залежність від дешевої їжі з низьким вмістом поживних речовин;

2) економічні наслідки. Відсутність продовольчої безпеки підриває економічну продуктивність, адже люди, які недоїдають, часто страждають

від зниження енергії та працездатності, що знижує ефективність праці та потенціал отримання прибутку. У регіонах, де продовольча безпека широко поширена, це призводить до уповільнення економічного зростання та зростання бідності. Крім того, витрати на охорону здоров'я зростають через лікування захворювань, пов'язаних з їжею, створюючи додаткове навантаження на і без того крихку економіку;

3) соціальні та політичні наслідки. Відсутність продовольчої безпеки може призвести до соціальних заворушень і конфліктів. Дефіцит їжі та голод історично були каталізаторами політичної нестабільності, оскільки вони підривають довіру до урядів та інституцій. Громади, які стикаються з хронічною продовольчою безпекою, також частіше відчувають соціальні розбіжності, оскільки зростає конкуренція за обмежені ресурси.

4) збільшення міграційних процесів. Важка продовольча безпека може спричинити масову міграцію, оскільки люди переїжджають у пошуках кращих можливостей і доступу до їжі. Це переміщення може призвести до перенаселення міських районів або таборів біженців, створюючи додатковий тиск на місцеві ресурси та інфраструктуру. Це також може погіршити міжнародні відносини, оскільки сусідні країни стикаються з потоком переміщених осіб, які шукають їжі та безпеки.

5) бідність поколінь. Відсутність продовольчої безпеки увічнює цикл бідності через покоління. Дітям, які погано харчуються, часто важко навчатися в школі, що обмежує їхні майбутні можливості для навчання та працевлаштування. Це створює зворотний зв'язок, коли бідність призводить до голоду, а голод посилює бідність, впливаючи на цілі покоління та ускладнюючи громадам вихід із кола позбавлення.

6) у деяких випадках відсутність продовольчої безпеки може призвести до нестійких методів ведення сільського господарства, таких як надмірна експлуатація земельних і водних ресурсів, вирубка лісів і деградація ґрунту. Через відчайдушну потребу виробляти продовольство погіршення

навколишнього середовища погіршується, що ще більше знижує продуктивність сільського господарства та загострює відсутність продовольчої безпеки в довгостроковій перспективі. Наслідки відсутності продовольчої безпеки виходять далеко за рамки голоду, впливаючи на здоров'я, економічну стабільність, соціальну згуртованість і навколишнє середовище. Вирішення проблеми продовольчої безпеки має важливе значення для розриву циклу бідності та недоїдання та забезпечення більш здорових і стабільних суспільств [178].

Уряди та міжнародні організації, такі як багатосторонні банки розвитку або фінансові установи розвитку, вже давно присвятили себе пошуку глобальних продовольчих рішень. Всесвітня продовольча програма (ВПП) відіграє вирішальну роль у досягненні цих цілей, надаючи продовольчу допомогу, підтримуючи стійке сільське господарство та усуваючи основні причини голоду в усьому світі. Інші ключові гравці, такі як Світовий банк, ФАО ООН або Міжнародний фонд сільськогосподарського розвитку, сприяють наданню глобальних продовольчих рішень, таких як швидке фінансування для регіонів із гострою продовольчою безпекою, підвищення продуктивності або покращення харчування, зміцнення продовольчих систем або розробка систем раннього попередження, як-от система раннього попередження про гостру продовольчу безпеку FEWS NET. Існує чітке глобальне зобов'язання вирішувати проблему відсутності продовольчої безпеки за допомогою різноманітних програм допомоги, схем розвитку галузі або стратегій підвищення стійкості. Однак на шляху до підвищення продовольчої безпеки в усьому світі залишається кілька проблем. Наприклад, наявність, доступність і адекватність даних про фінансові потоки є поганими, що ускладнює точну оцінку стану фінансових зусиль для глобальних продовольчих рішень. Згідно з оцінками World Food Security Outlook, вартість базової системи соціального захисту, яка покриває 25% добової

потреби в калоріях для тих, хто відчуває гостру продовольчу нестачу, з цього моменту до 2030 року становитиме близько 90 мільярдів доларів [177].

Україна ж підтримуючи проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1 глобальні цілі сталого розвитку до 2030 року та результати їх адаптації з урахуванням специфіки розвитку України, викладені у Національній доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна», забезпечувати дотримання Цілей сталого розвитку України на період до 2030 року: «1) подолання бідності; 2) подолання голоду, досягнення продовольчої безпеки, поліпшення харчування і сприяння сталому розвитку сільського господарства; 3) забезпечення здорового способу життя та сприяння благополуччю для всіх у будь-якому віці; 4) забезпечення всеохоплюючої і справедливої якісної освіти та заохочення можливості навчання впродовж усього життя для всіх; 5) забезпечення гендерної рівності, розширення прав і можливостей усіх жінок та дівчат; 6) забезпечення доступності та сталого управління водними ресурсами та санітарією» [145]; тощо. А відтак, наявність такої цілі свідчить про те, що законодавець усвідомлює важливість забезпечення продовольчої та ролі, яку сільське господарство відіграє у даному напрямку.

На реалізацію «Цілей сталого розвитку на період до 2030 року» було затверджено «Стратегію продовольчої безпеки України на період до 2027 року», яка розроблена з метою створення стійкої до загроз системи, яка дасть змогу забезпечити всі групи населення країни безпечними та якісними харчовими продуктами з урахуванням нормативів фізіологічної потреби організму людини в продуктах харчування виходячи з їх хімічного складу та енергетичної цінності за рахунок власного виробництва та необхідного імпорту, що сприятиме формуванню фізично та інтелектуально розвиненої людини [142].

Основними проблемами функціонування агропромислового комплексу, які виникли через збройну агресію, є: «часткове або повне руйнування

об'єктів критичної інфраструктури, сільськогосподарських господарств та виробництв продуктів харчування; зменшення кількості виробленого продовольства на діючих підприємствах; руйнування логістичних ланцюгів; відсутність програм державної підтримки, спрямованих на відновлення зруйнованих виробництв продовольчих товарів, трансформації продовольчих систем відповідно до вимог ЄС, податкового та митного стимулювання; наявність критично великої кількості потенційно небезпечних через замінування або хімічно забруднених важкими металами земель сільськогосподарського призначення, яка, за оцінкою експертів Світового банку, становить 30 відсотків; руйнування системи зрошення південних регіонів площею близько 500000 гектарів, а також руйнування інфраструктури (підтоплення елеваторів і портових терміналів), втрата водних біоресурсів у Дніпрі через підлив Каховської гідроелектростанції» [142].

В розрізі представленої у роботі проблематики слід виділити дві ключові стратегічні цілі «Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року»:

- стратегічна ціль 1. Наповнення продовольчого ринку шляхом сприяння сталому розвитку виробництва сільськогосподарської продукції та харчових продуктів. Досягнення цілі передбачається шляхом виконання таких завдань: «розроблення та здійснення заходів підтримки виробників, спрямованих на розвиток галузей агропромислового комплексу, зокрема виробників органічної продукції, що дасть змогу стимулювати нарощування вітчизняного виробництва, насамперед тих видів продукції, споживання яких населенням країни не забезпечено в достатній кількості; посилення співробітництва з державами - членами ЄС та США, Великою Британією та Канадою, розвиток торговельно-економічної співпраці з країнами Азії (з особливим акцентом на розширенні співробітництва в аграрній сфері з Китайською Народною Республікою), Африки та Латинської Америки,

зокрема в рамках проектів, спрямованих на подолання викликів глобальній продовольчій безпеці; відновлення підприємств харчової промисловості на рівні об'єднаних територіальних громад, адміністративно-територіальних одиниць та держави в цілому в рамках виконання програм регіонального розвитку» [142].

- Стратегічна ціль 2. Забезпечення економічної доступності продовольства для усіх груп населення України. «Досягнення цілі передбачається шляхом виконання завдання із запровадження механізмів реалізації ефективного регулювання ринків сільськогосподарської продукції та харчових продуктів. Результативним показником досягнення стратегічної цілі є те, що за комплексного забезпечення здійснення заходів з наповнення внутрішнього ринку та підвищення його конкурентоспроможності частка витрат на харчування в сукупних споживчих витратах домогосподарств може становити 50 відсотків (2021 рік - 52,6 відсотка) з подальшим (13-24 та 25-36 місяців після припинення чи скасування воєнного стану) зниженням на 5 та 10 відсоткових пунктів» [142].

Таким чином, «Стратегія продовольчої безпеки України на період до 2027 року» є досить перспективною з точки зору вирішення проблеми продовольчої безпеки, адже вона містить ряд цікавих положень, пропозицій та рекомендацій. В додаток до вказаного нормативно-правового акту було прийнято «Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року». В даному стратегічному документі досить багато увагу було приділено саме питанню продовольчої безпеки. Україна дотримуватиметься цілей ЄС щодо зменшення впливу продовольчої системи на навколишнє природне середовище та клімат, посилення її стійкості, забезпечення продовольчої безпеки в умовах змін клімату та втрати біорізноманіття, а також здійснить перехід “від ферми до столу” з використанням нових можливостей, що передбачає: забезпечення продовольчої безпеки, належного харчування та громадського здоров'я

(доступу до достатньої кількості поживних харчових продуктів, вироблених з дотриманням високих стандартів безпечності та якості рослин, здоров'я тварин, з одночасним задоволенням харчових потреб та переваг); забезпечення доступності харчових продуктів з одночасним забезпеченням більш справедливих економічних прибутків у продовольчій системі (харчові продукти, що вироблені з урахуванням принципу сталого використання природних ресурсів, стають більш доступними, сприяючи конкурентоспроможності та чесній торгівлі, створюючи нові можливості для бізнесу, забезпечуючи цілісність продовольчого ринку, охорону здоров'я та безпеку праці); забезпечення позитивного впливу на навколишнє природне середовище продовольчої системи, що охоплює виробництво, транспортування, розподіл, маркетинг та споживання харчових продуктів (збереження та відновлення ресурсів землі, прісної води та моря, від яких залежить продовольча система; сприяння пом'якшенню наслідків змін клімату та адаптації до його наслідків; захист якості рослин і здоров'я тварин; відновлення біорізноманіття) [143].

Забезпечення продовольчої безпеки, покращення харчування та сприяння сталому розвитку сільського господарства, забезпечення стійкості до ринкової нестабільності та доступності харчових продуктів для всіх груп населення є стратегічною метою. З метою ефективного використання потенціалу аграрного сектору України для гарантування продовольчої безпеки на світовому ринку продовольства пріоритетним стратегічним завданням державної політики залишаються диверсифікація логістичної інфраструктури, розширення альтернативних маршрутів експорту сільськогосподарської продукції та продовольства, відновлення роботи та розвиток портової галузі (збільшення вантажообігу в морських портах, підвищення ефективності використання наявних потужностей та збалансований розвиток нових морських портів із достатньою пропускнуою спроможністю наземної інфраструктури, покращення сервісу в морських

портах, забезпечення оптимальної логістики та мінімізації вартості послуг) [143].

В додаток до вказаних документів в умовах сьогодення було прийнято «План заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану», який в умовах сьогодення передбачає: 1) здійснення моніторингу стану продовольчої безпеки; 2) Забезпечення безперебійного виробництва сільськогосподарської продукції та харчових продуктів; 3) Задоволення нагальних потреб функціонування держави щодо забезпечення населення територіальних громад в регіонах, на території яких тривають активні бойові дії, продовольчими товарами тривалого зберігання; 4) Формування розгалуженої мережі зберігання резервів сировини та продовольчих ресурсів для задоволення стратегічних потреб держави; 5) Створення можливостей для самозабезпечення харчовими продуктами територіальних громад та домогосподарств; 6) забезпечення повноцінного функціонування підприємств агропромислового комплексу, зокрема шляхом задоволення потреби в імпортних складових; 7) регулювання наповнення внутрішнього ринку продукцією власного виробництва та забезпечення експортного попиту [114].

Тож, аналіз зазначених вище стратегічних нормативних документів підтверджує той факт, що законодавець досить багато уваги приділяє проблемі продовольчої безпеки, виділяючи та підкреслюючи важливе місце у даному контексті сільське господарство. З огляду на це, ми не бачимо необхідності розробляти нові Стратегії чи Концепції, важливо внести зміни у чинне законодавство, а також забезпечити практичну реалізацію запланованих заходів.

Першочерговим кроком, який, як вбачається необхідно зробити Україні, разом із всією світовою спільнотою, слід підписати Міжнародну угоду про світову продовольчу безпеку, до якої повинна приєднатись максимальна кількість країн. Варто погодитись із позицією І.В. Ігнатенка,

який дійшов до висновку, що ця угода має передбачати права та обов'язки для держав-учасниць та відповідні умови, зокрема: 1) держава-учасниця угоди зобов'язується сприяти досягненню світової продовольчої безпеки шляхом підтримки сталого розвитку сільського господарства, підвищення продуктивності сільськогосподарської діяльності та забезпечення доступу до продовольства; 2) держава-учасниця зобов'язується утримуватися від блокування морських портів та інших транспортних маршрутів для обміну продовольством чи продуктами харчування. Блокування таких маршрутів може бути розглянуте як серйозне порушення угоди і веде до відповідних санкцій та відповідальності не тільки перед країною, яку блокують, але й перед іншими країнами, яким такими діями заподіяно збитків; 3) деякі держави, експорт продукції якої є найбільшим і їх роль у забезпеченні продовольчої безпеки є вагомою, можуть взяти на себе роль гарантів цієї угоди, що передбачає активну підтримку її реалізації та вжиття заходів щодо вирішення можливих конфліктів або проблем, пов'язаних із забезпеченням продовольчої безпеки; 4) держава-учасниця угоди має право відступити від положень цієї угоди у випадку збройного конфлікту та/або надзвичайного стану; 5) угода має передбачати механізми відповідальності за порушення її положень, включаючи можливі санкції та процедури врегулювання спорів між державами-учасницями [57].

Таким чином, укладення Міжнародної угоди про світову продовольчу безпеку може значно посилити державну підтримку сільського господарства України, сприяючи підвищенню рівня продовольчої безпеки та забезпеченню стабільного розвитку всього аграрного сектору. Така угода, як вбачається, відкриє доступ до міжнародних фінансових ресурсів, що дозволить залучати міжнародні гранти, кредити та інвестиції від провідних міжнародних організацій, таких як: Світовий банк, МВФ, ООН тощо. Це, у свою чергу, сприятиме модернізації агросектору, впровадженню новітніх технологій та покращенню інфраструктури сільського господарства. Окрім фінансової

підтримки, така міжнародна угода дозволить Україні отримати технічну допомогу та експертну підтримку від світових лідерів у сфері сільського господарства. Це включає консультації щодо ефективного використання ресурсів, запровадження екологічно сталих методів ведення господарства та адаптацію аграрного виробництва до політичних, соціальних, безпекових, кліматичних змін, тощо. Участь у такій угоді також сприятиме гармонізації українського законодавства з міжнародними стандартами, що полегшить процес експорту агропродукції та розширить доступ до світових ринків.

Окрім того, в рамках розвитку адміністративного законодавства в частині удосконалення адміністративно-правового інструментарію державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки, вбачається необхідно доопрацювати три ключові законодавчі акти, які регулюють суспільні відносини у досліджуваній сфері суспільного життя, зокрема:

1) Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», розширити положеннями щодо: посилення відповідальності виробників за порушення стандартів якості та безпечності продукції; розширення повноважень контролюючих органів, зокрема в частині проведення позапланових перевірок; оновлення стандартів контролю безпечності харчових продуктів відповідно до норм ЄС; тощо;

2) до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» додати норми, що спрямовані на: розширення гарантій підтримки малих фермерських господарств; розвиток механізмів агрострахування, що особливо актуальним є в умовах воєнного стану; запровадження прозорої системи розподілу субсидій через цифрові платформи; створення стабілізаційного фонду; тощо;

3) в Закон України «Про державні резерви» додати положення щодо: оновлення інфраструктури державних резервів; посилення контролю за

розподілом резервів; створення державно-приватних партнерств для управління резервами.

Опрацьовуючи напрями розвитку адміністративного законодавства в частині удосконалення адміністративно-правового інструментарію державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки не можна не звернути увагу на організаційних, технічний та інші аспекти даного питання. Так, перш за все, слід вказати, що сьогодні технології відіграють вирішальну роль у покращенні продовольчої безпеки шляхом підвищення продуктивності сільського господарства, зменшення харчових відходів і підвищення ефективності розподілу їжі. Це дозволяє фермерам виробляти більше продуктів харчування, використовуючи менше ресурсів, що в свою чергу допомагає впоратися з такими проблемами, як зміна клімату, збої в ланцюжках поставок і неефективна сільськогосподарська практика. Серед технологічних чинників слід виділити:

1) Точне землеробство. Останнє використовує передові технології, такі як GPS, дрони, датчики та аналіз даних, щоб оптимізувати процеси землеробства. Фермери можуть відстежувати стан ґрунту, використання води та зростання врожаю в режимі реального часу, що дозволяє їм приймати рішення на основі даних, які підвищують урожайність, зменшують відходи та ефективніше використовують ресурси. Наприклад, датчики можуть ідентифікувати ділянки, які потребують води або добрива, забезпечуючи, щоб ці вхідні дані застосовувалися там, де це найбільше необхідно;

2) генетично модифіковані культури. Сучасна біотехнологія дозволяє вченим розробляти генетично модифіковані (ГМ) культури, стійкі до шкідників, хвороб і екстремальних погодних умов. Ці культури можуть процвітати в складних умовах і давати вищі врожаї, вирішуючи проблему нестачі їжі в регіонах, схильних до посухи або поганої якості ґрунту. Крім

того, ГМ-культури можуть бути збагачені основними поживними речовинами, допомагаючи боротися з недоїданням;

3) розумні системи поливу, які допомагають економити воду, життєво важливий ресурс у сільському господарстві, доставляючи потрібну кількість води в потрібний час. Автоматизовані системи, які часто керуються датчиками та прогнозами погоди, запобігають надмірному зрошенню та мінімізують витрати води, роблячи сільське господарство більш стійким. Це особливо важливо в регіонах з дефіцитом води, де сільське господарство конкурує з міськими потребами;

4) блокчейн у ланцюгах поставок. Технологія блокчейн покращує прозорість і відстежуваність у ланцюгах постачання харчових продуктів. Реєструючи кожен крок від ферми до столу в децентралізованій книзі, це допомагає зменшити шахрайство з продуктами харчування, гарантує безпеку харчових продуктів і мінімізує втрати під час транспортування. Споживачі та роздрібні торговці можуть відстежувати походження харчових продуктів, а фермери можуть отримувати справедливі ціни на свої продукти, покращуючи як якість харчових продуктів, так і економічну безпеку;

5) Штучний інтелект і машинне навчання можуть аналізувати величезні обсяги сільськогосподарських даних, щоб прогнозувати врожайність, виявляти хвороби та прогнозувати погодні умови. Ці технології можуть скеровувати фермерів у посіві правильних культур у потрібний час, запобігаючи втратам від несприятливих погодних умов або нашествия шкідників. ШІ також можна використовувати для керування мережами розподілу їжі, зменшення неефективності та покращення доступу до їжі;

6) покращення технологій консервування харчових продуктів. Сучасні технології збереження харчових продуктів, такі як вакуумне ущільнення, сублімаційне сушіння та технології охолодження, допомагають подовжити термін зберігання швидкопсувних харчових продуктів. Це зменшує харчові

відходи та гарантує, що їжа доступна цілий рік, навіть у регіонах, де сезонні культури є основним джерелом живлення;

7) розвиток цифрових платформ для доступу до ринку. Цифрові платформи дають дрібним фермерам доступ до ширших ринків, зв'язуючи їх безпосередньо зі споживачами, торговцями та постачальниками. Мобільні додатки та платформи електронної комерції дозволяють фермерам продавати свою продукцію, не покладаючись на посередників, покращуючи їхні доходи та доступ до фінансових ресурсів, що сприяє більшій продовольчій безпеці в сільській місцевості.

8) Робототехніка та автоматизація. Автоматизація в сільському господарстві завдяки роботизації зменшує витрати на робочу силу та вирішує проблему нестачі робочої сили. Роботи можуть ефективніше виконувати такі завдання, як посів, збір урожаю та пакування їжі, що дозволяє фермам збільшувати виробництво без значного збільшення витрат. Це допомагає забезпечити стабільне постачання їжі та зменшує ризик дефіциту через обмеження людської праці. Використовуючи технології, ми можемо подолати багато проблем, які загрожують глобальній продовольчій безпеці. Інновації в сільському господарстві, управлінні ланцюгом постачання продовольства та збереженні не тільки покращують доступність їжі, але й сприяють стійкості, зменшують відходи та покращують доступ до поживної їжі. Постійні інвестиції в технологічні рішення будуть необхідними для прогностування зростаючого населення світу [178].

Далі, на що слід звернути увагу, це посилення роботи та забезпечення підтримки соціально вразливих верств населення. В даному контексті важливо працювати разом із особами, які приймають рішення, і посилювати попит на зміни з боку промисловості та споживачів. Таким чином можна запровадити політику, інновації та економічні заходи, які допоможуть зменшити гостроту продовольчої безпеки. Підтримка має бути адаптованою та цілеспрямованою, наприклад, з культурних, соціально-економічних чи

кліматичних причин. Хорошим прикладом цілеспрямованого підходу є програма EIT Water Scarcity, яка вирішує місцеві проблеми, пов'язані з водою та продовольством у Південній Європі, сприяючи інноваціям, підприємництву, освіті та комунікації за допомогою спеціального обміну знаннями та підтримки бізнесу. Це включає в себе пошук рішень у регіонах з дефіцитом води, які зменшують витрати води, підвищують ефективність використання води та її повторне використання, а також підвищують стійкість до зміни клімату. Дивлячись крізь призму продовольчої безпеки, програма також досліджує, як підвищити стійкість сільськогосподарських культур до посухи та повеней, щоб збільшити постачання продовольства для місцевих громад, які відчувають нестачу їжі в умовах дефіциту води та екстремальних погодних явищ [176].

Варто скористуватись досвідом США, який передбачає зменшення харчових відходів. За даними Міністерства сільського господарства США, від 30 до 40% харчових продуктів у країні викидається. У всьому світі ця цифра наближається до приблизно 30%, чого було б достатньо, щоб нагодувати 2 мільярди людей, ефективно усунувши голод. Однак для скорочення та усунення харчових відходів потрібно пройти довгий шлях. Їжа витрачається на різних етапах виробництва. Незалежно від того, як продукти витрачаються, будь то через псування під час транспортування, викидання через естетичні дефекти чи викидання після закінчення терміну придатності, астрономічна кількість їжі в США йде у відходи. Одним з рішень є підвищення прозорості та ясності безпеки харчових продуктів шляхом запровадження узгоджених правил маркування. Розбіжності між термінами придатності, термінами придатності та термінами придатності часто викликають плутанину у покупців і призводять до того, що продукти викидаються раніше, ніж потрібно. Відповідно до Міністерства сільського господарства США, більшість харчових продуктів є безпечними та корисними, доки не буде виявлено ознак псування, за умови, що з ними

правильно поводитись. Крім того, слід запровадити політику, яка захищатиме національних роздрібних продавців бакалійних товарів від рідкісних зобов'язань, які не покриваються Законом Білла Емерсона про пожертвування їжі доброго самаритянина, щоб вони могли жертвувати надлишки та непродані товари благодійним організаціям і місцевим продовольчим банкам, значно зменшуючи голод у громадах [182].

Таким чином, відсутність продовольчої безпеки впливає на мільярди людей у всьому світі, позбавляючи їх основного права на доступ до поживної їжі, а в окремих випадках призводячи до жахливих наслідків для окремих людей та суспільства. Війна в Україні негативно впливає на продовольчу безпеку та функціонування сільського господарства не тільки в нашій країні, але й у всій Європі, призводячи до зростання рівня інфляції, а відтак і зростання вартості товарів та послуг. Все це створює проблеми на коротко- та середньострокову перспективу. Проте багатообіцяючі зусилля, які докладають окремі особи, організації та уряди для боротьби з продовольчою безпекою, зростають. А відтак, неможливо переоцінити важливість спільної роботи всіх держав щодо подолання цієї кризи.

Тож, підбиваючи підсумок представленого підрозділу дисертаційного дослідження слід узагальнити, що на сьогоднішній день питання державної підтримки сільського господарства в контексті забезпечення продовольчої безпеки є одним із ключових не тільки для України, а й для переважної більшості країн світу. Вирішення існуючих проблем вимагає використання комплексного підходу, який передбачає:

- по-перше, Україні, разом із всією світовою спільнотою, слід підписати Міжнародну угоду про світову продовольчу безпеку, до якої повинна приєднатись максимальна кількість країн;
- по-друге, внести зміни та доповнення до Законів України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»; «Про державну підтримку сільського господарства України»; «Про державні

резерви», зокрема в частині посилення гарантій діяльності суб'єктів сільського господарства, а також підвищення рівня фінансового забезпечення, покращення програм їх кредитування, тощо;

- по-третє, вирішити ряд організаційних, технічних, фінансових та інших аспектів, в рамках чого вбачається необхідним: 1) підвищити продуктивність сільського господарства шляхом впровадження нових технологій, інструментів та засобів; 2) проводити активну роботу із соціально вразливими групами населення, що забезпечить зміну попиту; 3) розвиток аграрної освіти, підвищення престижності даної професії; 4) подальше розширення електронних платформ для надання адміністративних послуг, таких як реєстрація земельних ділянок, отримання дозвільної документації, подача звітності, тощо.

Висновки до розділу 3

Зроблено висновок про те, що правовий режим воєнного стану негативно позначився на всьому сільськогосподарському секторі України, а відтак на стані продовольчої безпеки, зокрема: по-перше, відбувався перерозподіл державних ресурсів, адже пріоритети державної підтримки також було змінено, адже більша частина державного бюджету була спрямована на фінансування армії, оборонних потреб та відновлення інфраструктури; по-друге, ускладнення доступу до земель та її ресурсів. Воєнні дії зробили обробку окремих земель просто не придатними до обробки. Крім того, порушення транспортної інфраструктури ускладнило постачання ресурсів (насіння, добрива, техніка) до фермерів; по-третє, у відповідь на виклики воєнного стану держава запровадила спрощені механізми надання фінансової підтримки аграріям, щоб забезпечити стабільність продовольчої безпеки; по-четверте, для підтримки сільського

господарства в умовах воєнного стану були внесені тимчасові зміни в аграрне законодавство, зокрема це стосувалося спрощення процедур, пов'язаних із використанням землі та іншими ресурсами; по-п'яте, війна змусила українського законодавця підвищити увагу до забезпечення продовольчої безпеки, адже Україна, яка традиційно є була одним з найбільших експортерів сільськогосподарської продукції, мала зберігати стабільний рівень виробництва продовольства, навіть в умовах війни; ошосте, відбувалась мобілізація сільськогосподарських потужностей. У Деякі фермери були залучені до виконання стратегічних завдань, таких як вирощування певних культур, які є важливими для забезпечення армії чи населення продуктами харчування.

З'ясовано, що державно-правові гарантії підтримки сільського господарства України в умовах дії правового режиму воєнного стану – це сукупність правових, економічних, організаційних заходів, інструментів та засобів, які в своїй діяльності використовують спеціально уповноважені органи державної влади з метою забезпечення стабільного, безперебійного та ефективного функціонування агропромислового комплексу країни, що в кінцеву рахунку сприяє її продовольчій безпеці.

Зазначено, що політичні гарантії підтримки сільського господарства України в умовах дії правового режиму воєнного стану полягають у тому, що державна політика має бути спрямована на збереження безперебійного функціонування агропромислового комплексу шляхом ухвалення стратегічних рішень та нормативно-правових актів, які адаптують аграрну сферу до реалій воєнного часу. Окрім того, в умовах війни держава активно взаємодіє з міжнародними партнерами, залучаючи дипломатичні важелі для забезпечення безпечного експорту сільськогосподарської продукції, що має вирішальне значення для збереження економічної спроможності агросектору.

Наголошено, що ключовими проблемами, які заважають реалізації державно-правових гарантій підтримки сільського господарства України в

умовах дії правового режиму воєнного стану є наступні: 1) нестабільність правового середовища, а також відсутність достатнього рівня правової свідомості та культури у сільгоспвиробників, що не дає їм швидко адаптуватись до змін; 2) обмеженість фінансових ресурсів держави, що виявилось у скороченні сум державних дотацій; 3) складність залучення іноземних інвесторів; 4) значні логістичні труднощі, як національного, так і міжнародного характеру, зокрема блокування чорноморських портів, дефіцит пального та перебої в роботі залізничного транспорту; 5) кадровий дефіцит, обумовлений мобілізацією працівників аграрного сектору; 6) дефіцит добрив, насіння, засобів захисту рослин через руйнування виробничих потужностей та зростання цін; 7) бюрократичні перешкоди, високий рівень корупції; тощо

Акцентовано увагу на тому, що недосконалість державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки обумовлена наступними чинниками: 1) повномасштабна військова агресія, яка вплинула на всі сфери суспільного життя, а також призвели до руйнування критично важливої інфраструктури; 2) нестабільність та непослідовність державної політики в сфері забезпечення продовольчої безпеки та сільського господарства; 3) недостатнє фінансове забезпечення, відсутність ефективних державних програм кредитування, високі кредитні ставки; 4) високий рівень корупції та неефективність адміністрування; 5) застаріла матеріально-технічна база, проблеми логістики тощо; 6) відсутність стимулювання екологічно сталих методів ведення господарства; 7) неможливість експорту продукції через заблоковані порти та обмежений доступ до ринків.

Аргументовано, що укладення Міжнародної угоди про світову продовольчу безпеку може значно посилити державну підтримку сільського господарства України, сприяючи підвищенню рівня продовольчої безпеки та забезпеченню стабільного розвитку всього аграрного сектору. Така угода, як вбачається, відкриє доступ до міжнародних фінансових ресурсів, що

дозволить залучати міжнародні гранти, кредити та інвестиції від провідних міжнародних організацій, таких як: Світовий банк, МВФ, ООН тощо. Це, у свою чергу, сприятиме модернізації агросектору, впровадженню новітніх технологій та покращенню інфраструктури сільського господарства. Окрім фінансової підтримки, така міжнародна угода дозволить Україні отримати технічну допомогу та експертну підтримку від світових лідерів у сфері сільського господарства. Це включає консультації щодо ефективного використання ресурсів, запровадження екологічно сталих методів ведення господарства та адаптацію аграрного виробництва до політичних, соціальних, безпекових, кліматичних змін, тощо. Участь у такій угоді також сприятиме гармонізації українського законодавства з міжнародними стандартами, що полегшить процес експорту агропродукції та розширить доступ до світових ринків.

З'ясовано, що в рамках розвитку адміністративного законодавства в частині удосконалення адміністративно-правового інструментарію державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки, вбачається необхідно доопрацювати три ключові законодавчі акти, які регулюють суспільні відносини у досліджуваній сфері суспільного життя, зокрема:

1) Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», розширити положеннями щодо: посилення відповідальності виробників за порушення стандартів якості та безпечності продукції; розширення повноважень контролюючих органів, зокрема в частині проведення позапланових перевірок; оновлення стандартів контролю безпечності харчових продуктів відповідно до норм ЄС; тощо;

2) до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» додати норми, що спрямовані на: розширення гарантій підтримки малих фермерських господарств; розвиток механізмів агрострахування, що особливо актуальним є в умовах воєнного стану;

запровадження прозорої системи розподілу субсидій через цифрові платформи; створення стабілізаційного фонду; тощо;

3) в Закон України «Про державні резерви» додати положення щодо: оновлення інфраструктури державних резервів; посилення контролю за розподілом резервів; створення державно-приватних партнерств для управління резервами.

Наголошено, що відсутність продовольчої безпеки впливає на мільярди людей у всьому світі, позбавляючи їх основного права на доступ до поживної їжі, а в окремих випадках призводячи до жахливих наслідків для окремих людей та суспільства. Війна в Україні негативно впливає на продовольчу безпеку та функціонування сільського господарства не тільки в нашій країні, але й у всій Європі, призводячи до зростання рівня інфляції, а відтак і зростання вартості товарів та послуг. Все це створює проблеми на коротко- та середньострокову перспективу. Проте багатообіцяючі зусилля, які докладають окремі особи, організації та уряди для боротьби з продовольчою безпекою, зростають. А відтак, неможливо переоцінити важливість спільної роботи всіх держав щодо подолання цієї кризи.

Доведено, що на сьогоднішній день питання державної підтримки сільського господарства в контексті забезпечення продовольчої безпеки є одним із ключових не тільки для України, а й для переважної більшості країн світу. Вирішення існуючих проблем вимагає використання комплексного підходу, який передбачає: по-перше, Україні, разом із всією світовою спільнотою, слід підписати Міжнародну угоду про світову продовольчу безпеку, до якої повинна приєднатись максимальна кількість країн; по-друге, внести зміни та доповнення до Законів України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»; «Про державну підтримку сільського господарства України»; «Про державні резерви», зокрема в частині посилення гарантій діяльності суб'єктів сільського господарства, а також підвищення рівня фінансового забезпечення,

покращення програм їх кредитування, тощо; по-третє, вирішити ряд організаційних, технічних, фінансових та інших аспектів, в рамках чого вбачається необхідним: 1) підвищити продуктивність сільського господарства шляхом впровадження нових технологій, інструментів та засобів; 2) проводити активну роботу із соціально вразливими групами населення, що забезпечить зміну попиту; 3) розвиток аграрної освіти, підвищення престижності даної професії; 4) подальше розширення електронних платформ для надання адміністративних послуг, таких як реєстрація земельних ділянок, отримання дозвільної документації, подача звітності, тощо.

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає в тому, щоб з'ясувати сутність і розкрити особливості адміністративно-правових засад державної підтримки сільського господарства як складової продовольчої безпеки, на основі чого розробити пропозиції та рекомендації, спрямовані на вдосконалення адміністративного законодавства в цій сфері з урахуванням сучасних викликів і загроз. У результаті дослідження сформульовано низку нових наукових висновків, основні з них такі:

1. Визначено поняття «сільське господарство України як об'єкт адміністративно-правового регулювання», яким запропоновано розуміти особливу сферу виникнення адміністративних правовідносин, яка регулюється за допомогою норм адміністративного права, а також сукупністю визначених ними інституцій і механізмів державного управління, що спрямовані на створення належних умов функціонування, організації, управління, контролю та подальшого розвитку цієї сфери з метою забезпечення продовольчої безпеки держави, сталого й раціонального використання природних ресурсів і соціально-економічного розвитку країни загалом. Акцентовано увагу на тому, що значення сільського господарства в контексті забезпечення продовольчої безпеки визначається його ключовою роллю у формуванні внутрішнього ринку продовольства, забезпеченні доступності якісних і поживних продуктів харчування для населення та гарантуванні економічної стабільності держави. Встановлено, що через адміністративно-правове регулювання держава впливає на розвиток аграрного виробництва, встановлюючи вимоги щодо земельного використання, екологічних стандартів, контролю якості продукції, фінансової політики, зокрема щодо забезпечення підтримки фермерських господарств.

2. Аргументовано, що принципами державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки найбільш доцільно розуміти розчинену в нормах чинного законодавства систему вихідних начал, ідей, які слугують основою здійснення досліджуваної діяльності. Саме принципи створюють не лише ідейне підґрунтя для державної підтримки у відповідній галузі, а й визначають вектори розвитку сільськогосподарського виробництва, стабільність продовольчого ринку та задоволення потреб населення в безпечній і доступній їжі. У цьому контексті виокремлено такі принципи: системності; соціальної орієнтації; диференційованості; цільової орієнтації підтримки; прозорості й доступності; інноваційності; інтеграції в європейський та світовий ринки; субсидіарності.

3. Констатовано, що на сьогодні нормативно-правовий масив державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки представлений значною кількістю нормативно-правових актів різної юридичної сили. Так, Конституція України та міжнародні нормативно-правові акти визначають найбільш важливі засади функціонування сільськогосподарського сектору, а також державної політики в галузі забезпечення продовольчої безпеки. Водночас законодавчі акти запропоновано поділити на дві групи: 1) закони, які регулюють окремі сфери сільськогосподарської діяльності, а також роботу суб'єктів у відповідній сфері суспільного життя; 2) закони, які визначають основи здійснення державної підтримки. Що стосується підзаконних нормативно-правових актів наголошено, що їх ключове призначення полягає у визначенні процедурних та організаційних засад державної підтримки, а також здійсненні звітності в цій сфері. Крім розгалуженості нормативно-правового масиву, він за своєю сутністю та механізмом реалізації є складним, що ускладнює доступ до отримання такої допомоги.

4. З'ясовано, що на сьогодні система суб'єктів державної підтримки розвитку сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки є досить розгалуженою, у зв'язку з чим її слід поділити на три великі групи: 1) суб'єкти, до компетенції яких входить створення законодавчої основи, а також формування та реалізація державної політики у відповідній сфері, зокрема: Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України та підпорядковані йому міністерства; 2) суб'єкти, які відповідають за формування та реалізацію державної політики на місцевому рівні (місцеві державні адміністрації, органи місцевого самоврядування); 3) суб'єкти, які безпосередньо реалізують заходи державної підтримки, а також здійснюють державний контроль у цій сфері. Зауважено, що така розгалуженість суб'єктів обумовлює виникнення ситуацій, коли їх повноваження дублюються, що призводить до негативних наслідків правового та організаційного характеру, а отже, перешкоджає ефективній реалізації адміністративних процедур реалізації відповідної підтримки в різних напрямках сільськогосподарської діяльності.

5. Обґрунтовано, що нині адміністративні процедури державної підтримки виробників продукції тваринництва врегульовані досить змістовно, однак вони є дещо бюрократично заплутаними. Зазначене досить часто призводить до того, що суб'єкти тваринного виробництва не мають можливості, зокрема з позиції юридичного супроводу, отримати відповідну підтримку. У межах вивчення представленої проблематики зауважено, що дотримання вказаних процедур, а також забезпечення їх практичної реалізації в контексті продовольчої безпеки дозволить: збільшити обсяги виробництва тваринної продукції, що своєю чергою сприятиме зростанню внутрішнього ринку; підвищити якість продукції шляхом залучення інвестицій у нові технології, зокрема в частині виготовлення м'яса, молока, яєць; стабілізувати ціни на товари; зменшити залежність від імпортової

продукції; розвивати сільські території, зберегти робочі місця, стимулювати фермерські господарства до розвитку.

6. Аргументовано положення стосовно того, що адміністративні процедури державної підтримки в досліджуваній сфері суспільного життя відіграють ключову роль у регулюванні аграрного сектору та забезпеченні продовольчої безпеки, проте вони нерідко супроводжуються значними труднощами. Однією з основних проблем є надмірна бюрократизація процесів, що ускладнює доступ товаровиробників до фінансових ресурсів. Вимоги щодо збору численних документів, затяжні терміни розгляду заявок і складні механізми отримання дотацій або пільг часто призводять до того, що малі та середні фермерські господарства не можуть повною мірою скористатися державною підтримкою. Наголошено, що ще однією проблемою є непрозорість розподілу коштів, що спричиняє неефективне використання бюджетних ресурсів. Крім того, недосконалість механізмів узгодження державної підтримки з реальними потребами сільськогосподарських підприємств призводить до дисбалансу у виробництві окремих видів продукції. Нерідко фінансова допомога спрямовується на галузі, що мають менший вплив на продовольчу безпеку, тоді як критично важливі напрями, наприклад, виробництво зернових або овочевих культур, залишаються без належної підтримки.

7. Сформульовано висновок про те, що значення адміністративних процедур державної підтримки організації водокористування як складової продовольчої безпеки полягає в такому: по-перше, забезпечують умови для стабільного водопостачання, що гарантує безперервне виробництво сільськогосподарської продукції навіть за умов кліматичних змін; по-друге, оптимізує водокористування, тобто забезпечує зменшення витрат води, що дозволяє зберегти ці ресурси й уникнути кризових ситуацій, що можуть впливати на врожайність та якість продукції; по-третє, створити умови екологічного балансу, за якого запровадження екологічно безпечних методів

водокористування сприяє довготривалому збереженню продуктивності земель; по-четверте, підвищує економічну ефективність, оскільки державна підтримка допомагає агровиробникам знижувати витрати на водозабезпечення, що покращує їхню конкурентоспроможність і стійкість на ринку.

8. Зазначено, що державно-правові гарантії підтримки сільського господарства України в умовах дії правового режиму воєнного стану – це сукупність правових, економічних, організаційних заходів, інструментів та засобів, які у своїй діяльності використовують спеціально уповноважені органи державної влади з метою забезпечення стабільного, безперебійного й ефективного функціонування агропромислового комплексу держави, що в кінцевому рахунку сприяє її продовольчій безпеці. До переліку відповідних гарантій віднесено: нормативно-правові, економічні, політичні та соціальні. Наголошено, що ключовими проблемами, які заважають реалізації державно-правових гарантій підтримки сільського господарства України в умовах дії правового режиму воєнного стану є такі: 1) нестабільність правового середовища, а також відсутність достатнього рівня правової свідомості та культури в сільгоспвиробників, що не дає їм швидко адаптуватися до змін; 2) обмеженість фінансових ресурсів держави, що виявилось у скороченні сум державних дотацій; 3) складність залучення іноземних інвесторів; 4) значні логістичні труднощі як національного, так і міжнародного характеру, зокрема блокування чорноморських портів, дефіцит пального та перебої в роботі залізничного транспорту; 5) кадровий дефіцит, обумовлений мобілізацією працівників аграрного сектору; 6) дефіцит добрив, насіння, засобів захисту рослин через руйнування виробничих потужностей і зростання цін; 7) бюрократичні перешкоди, високий рівень корупції.

9. З метою розвитку адміністративного законодавства в частині вдосконалення адміністративно-правового інструментарію державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення

продовольчої безпеки запропоновано: по-перше, Україні разом зі всією світовою спільнотою підписати Міжнародну угоду про світову продовольчу безпеку, до якої повинна приєднатись максимальна кількість країн; по-друге, внести зміни та доповнення до законів України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», «Про державну підтримку сільського господарства України», «Про державні резерви», зокрема в частині посилення гарантій діяльності суб'єктів сільського господарства, а також підвищення рівня фінансового забезпечення, покращення програм їх кредитування тощо; по-третє, розв'язати низку організаційних, технічних, фінансових та інших проблем, у рамках чого вбачається необхідним: 1) підвищити продуктивність сільського господарства шляхом впровадження нових технологій, інструментів і засобів; 2) проводити активну роботу із соціально вразливими групами населення, що забезпечить зміну попиту; 3) розвиток аграрної освіти, підвищення престижності цієї професії; 4) подальше розширення електронних платформ для надання адміністративних послуг, таких як реєстрація земельних ділянок, отримання дозвільної документації, подача звітності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адміністративне право України : підручник для юрид. вузів і фак. / за ред. Ю. П. Битяка. Харків : Право, 2000. 520 с.
2. Адміністративне право України. Загальна частина. Академічний курс : підручник / за заг. ред. академіка НАПрН України О. М. Бандурки. Харків : Золота миля, 2011. 584 с.
3. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко, С. Стеценко та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.
4. Алішов Г. Н. Продовольча безпека України та чинники, що формують її рівень. *Економіка і суспільство*. 2017. Вип. 13. С. 164–168.
5. Андрійко О. Ф. Організаційно-правові проблеми державного контролю у сфері виконавчої влади : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Київ, 1999. 38 с.
6. Апаров А. М. Поняття сільськогосподарської діяльності та її суб'єктів. *Правова держава*. 2016. № 23. С. 71–75.
7. Аракелова А.Р., Гринько А. Є., Євтіфієва Ю. В. Забезпечення продовольчої безпеки України в умовах воєнного стану: аграрно-правовий аспект. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 10. С. 332–335. URL: http://lsej.org.ua/10_2022/80.pdf.
8. Багай Н. О. Розвиток науки аграрного права України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.06. Львів, 2002. 243 с.
9. Березіна Л. М. Аграрне виробництво як основа функціонування АПК. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2010. № 5 (44). С. 32–35.
10. Білоченко А. М. Кредитування аграрного сектору України в умовах війни. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 48. С. 1–6. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2186/2113>.

11. Бойко І. В., Зима О. Т., Соловйова О. М. Адміністративна процедура : конспект лекцій / за заг. ред. І. В. Бойко. Харків : Право, 2017. 132 с.
12. Бойко І. Роль і значення адміністративної процедури у публічному адмініструванні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2022. № 69. С. 229–236. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2022/03/41-1.pdf>.
13. Бойко О. В. Поняття та види гарантій забезпечення законності надання публічних послуг в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 6. 2019. С. 238–240. URL: http://lsej.org.ua/6_2019/59.pdf .
14. Бондаренко О. М. Поняття та ознаки механізму правового вирішення податкового спору. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 1, т. 1. С. 120–125.
15. Боровик М. В. Управлінські рішення : конспект лекцій для студентів бакалавріату всіх форм навчання спец. 073 – Менеджмент / Харк. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. 81 с.
16. Браун М. Пол. Посібник з аналізу / пер. з англ. Київ : Основи, 2000. 243 с.
17. Бшарат М. Поняття та юридична природа категорії надзвичайного стану в законодавстві різних країн та в міжнародно-правових документах. *Наукові праці МАУП*. 2012. Вип. 1 (32). С. 248–251. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/law/article/view/1111>.
18. Букач В. В., Камінська Н. В., Медвідь Л. П. Інституційні гарантії конституційних політичних прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2021. № 1 (21). С. 39–46.

19. Васільєва Л. М. Державна підтримка як складова системи державного регулювання аграрного сектора економіки. *Інвестиції: практика та досвід*. 2011. № 17. С. 85–88.
20. Винниченко А.В. До характеристики принципів державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки. *Юридична наука*. 2020. № 3. Т. 2. С. 209–214.
21. Винниченко А. В. Напрями вдосконалення правового регулювання державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки. *KELM*. 2024. № 5(65). С. 160–164 (Республіка Польща).
22. Винниченко А. В. Нормативно-правовий масив державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки. *Держава та регіони*. Серія : Право. 2022. № 2. С. 322–327.
23. Водний кодекс України : Закон України від 6 черв. 1995 р. № 213/95-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1995. № 24. Ст. 189. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/213/95-vp/conv#Text>.
24. Воронін Я. Г. Поняття та види дозвільних процедур у нафтогазовому комплексі. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 3. С. 97–101.
25. Вплив війни на стан аграрної галузі в Україні. *Економічна Експертна Платформа*. URL: <https://economics.org.ua/images/Analitika-agro-sector2023.pdf>.
26. Вплив війни рф проти України на стан глобальної продовольчої безпеки. *UkraineInvest*. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/news/19-04-22/#:~:text=Крім%20цього%2С%20війна%20призведе%20до,них%20%20це%20росія%20та%20Україна.>
27. Гаращук В. М. Теоретико-правові проблеми контролю та нагляду : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2003. 412 с.

28. Гаршина О. Є. Принцип як наукова категорія. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2012. № 1. С. 282–289. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvdv_s_2012_1_40.
29. Георгіца А. З. Сучасний парламентаризм: проблеми теорії та практики : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.02. Чернівці, 1999. 444 с.
30. Гойчук О. І., Курило В. І Продовольча безпека та необхідність її правового забезпечення. *Адвокат*. 2006. № 3. С. 3–5.
31. Григор'єва Х. А. Концептуальні засади правового регулювання державної підтримки сільського господарства в Україні : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.06. Одеса, 2020. 44 с.
32. Димидюк К. Д. Адміністративно-правова природа державної політики у сфері підприємницької діяльності. *Правові механізми забезпечення та захисту прав і свобод людини і громадянина, інтересів суспільства та держави* : тези доп. учасників наук.-практ. конф., м. Харків, 14 черв. 2019 р. Харків, 2019. С. 183–186.
33. Декларація Світового саміту з продовольчої безпеки : прийнята на Всесвітньому саміті з продовольчої безпеки, м. Рим, 16–18 листоп. 2009 р.
ООН. URL: https://www.un.org/documents/decl_conv/declarations/summit2009_declaration.shtml.
34. Денєга О. П. Система гарантій держави як суб'єкта права соціального забезпечення. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. Вип. 4. С. 3–7.
35. Денисенко М. П., Новіков Д. В. Сучасний стан та перспективи розвитку сільського господарства України. *Агросвіт*. 2019. № 12. С. 15–21.
36. Денисюк Д. С. Адміністративно-правові засади дозвільної діяльності ДАІ МВС України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2010. 192 с.

37. Деякі питання бронювання військовозобов'язаних в умовах правового режиму воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 3 берез. 2022 р. № 194. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/194-2022-%D0%BF#Text>.

38. Деякі питання Державної регуляторної служби України : Постанова Кабінету Міністрів України від 24 груд. 2014 р. № 724. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/724-2014-%D0%BF#n7>.

39. Деякі питання діяльності центральних органів виконавчої влади : Постанова Кабінету Міністрів України від 17 лют. 2021 р. № 124. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-2021-%D0%BF#n11>.

40. Деякі питання продовольчої безпеки : Постанова Кабінету Міністрів України від 5 грудня 2007 р. № 1379. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1379-2007-%D0%BF#Text>.

41. Деякі питання реалізації положень Закону України «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію» щодо бронювання військовозобов'язаних на період мобілізації та на воєнний час» : Постанова Кабінету Міністрів України від 27 січ. 2023 р. № 76. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2023-%D0%BF?find=1&Text>.

42. Дмитрик О. О., Токарева К. О. Державні та місцеві гарантії як форми державної підтримки суб'єктів господарювання. *Право та інноваційне суспільство*. 2019. № 2 (13). С. 53–61.

43. Добріогло О. В. Поняття і сутність трудових гарантій прав працівників. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 2. С. 170–172. URL: http://lsei.org.ua/2_2020/46.pdf.

44. Дозвіл на спецводокористування (СВК). *ТОВ Інститут Геології*. URL: https://insgeo.com.ua/dozvil-na-spetsvodokorystuvannia/?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjwytS-

BhCKARIsAMGJyzqs_RwphERnlipegmHLklytKz9DunCT9GfrnFiDaPF93dBze
v_c_b4aAnYnEALw_wcB.

45. Дотація за утримання кіз та овець. *Дія*. URL: <https://guide.diia.gov.ua/view/dotatsiia-za-utrymannia-kiz-ta-ovets>.

46. Дума В. В. Правозастосовча діяльність та форми її здійснення: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2010. 216 с.

47. Екологічний контроль у водному господарстві України : навч. посіб. / М. О. Лазарчук, С. М. Лико, О. О. Бедункова, О. Т. Мороз, О. Ю. Судук. Рівне : РДГУ, 2013. 165 с.

48. Економіка водокористування : навч. посіб. для самостійного вивч. дисципліни / В. І. Павлов, О. Ю. Лесняк, А. В. Сташук, Т. В. Семещук. Рівне : НУВГП, 2014. 247 с.

49. Жураковська Л. Заходи для підтримки сільського господарства в Україні в умовах воєнного стану. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/news/komentari-ekspertiv/ohlyad-zakhodiv-spryamovanykh-na-pidtrymku-silskoho-hospodarstva-v>.

50. Загальна теорія держави і права : підручник / М. В. Цвік, О. В. Петришин, Л. В. Авраменко та ін. ; за ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2011. 584 с.

51. Загальна теорія держави і права : підручник для студентів юрид. спец. вищих навч. закл. / М. В. Цвік, В. Д. Ткаченко, Л. Л. Богачова та ін. ; за ред. М. В. Цвіка, В. Д. Ткаченка, О. В. Петришина. Харків : Право, 2002. 432 с.

52. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовт. 2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3–4. Ст. 27. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14/conv#n970>.

53. Зубко В. О. Продовольча сфера як об'єкт адміністративно-правового впливу. *Право і суспільство*. 2024. № 2. С. 678–682.

54. Іванова Г. С. Адміністративно-правове регулювання у сфері агропромислового комплексу : автореф. дис. ... д-ра юрид наук : 12.00.07. Запоріжжя, 2020. 38 с.
55. Іванух Р. А., Дусановський С. Л., Білан Є. М. Аграрна економіка і ринок : монографія. Тернопіль : Збруч, 2003. 305 с.
56. Іванюк Б. А. Правове регулювання заохочень працівників Національної поліції України : автореф. дис. ... д-ра філос. : 081. Харків, 2023. 22 с.
57. Ігнатенко І. В., Кречик А. С., Перепелиця К. О. Продовольча безпека: правові проблеми та шляхи їх вирішення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2024. Вип. 82, ч. 2. С. 64–69.
58. Іжболдіна О. О., Карамушка О. М., Сичова М. О., Шрамко І. І. Аналіз стану виробництва продукції тваринництва в Україні. *Ефективна економіка*. 2021. № 12. URL: <http://dspace.dsau.dp.ua/jspui/handle/123456789/5944>.
59. Ільчук О. М. Державна підтримка сільського господарства в Україні. *Економіка АПК*. 2019. № 2. С. 93–98.
60. Іняхін В. Є. Адміністративно-правове забезпечення взаємодії між органами публічного адміністрування та суб'єктами підприємницької діяльності в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2023. 211 с.
61. Кабанець В. О. Теоретичні аспекти удосконалення інститут трудових спорів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : Харків, 2009. 189 с.
62. Калашніков Г. Ю. Адміністративні процедури у сфері будівельної діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2020. 17 с.

63. Кириченко С. О., Лобко М. М., Семененко В. М. Щодо питання правового режиму воєнного стану і стану війни. *Наука і оборона*. 2019. № 2. С. 9–16.
64. Клімова І. О. Ринок сільськогосподарської продукції: особливості розвитку та проблемні питання формування інфраструктури. *Прикладна статистика: проблеми теорії та практики*. 2011. № 8. С. 138–147.
65. Кобринський В. Ю. Адміністративно-правові аспекти визначення поняття контролю. *Юридична Україна*. 2006. № 12. С. 45–48.
66. Ковалюк Б. І. Визначення основних параметрів продовольчої безпеки країни. *Ефективна економіка*. 2014. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3665>.
67. Колісник Г. М. Продовольча безпека України та особливості її розвитку. *Соціально-економічні проблеми сучасного періоду України*. 2015. Вип. 5 (115). С. 72–76.
68. Конєва І. І. Форми та напрями державної фінансової підтримки агропромислового комплексу. *Електронний репозиторій Сумського національного аграрного університету*. URL: <https://repo.snau.edu.ua/bitstream/123456789/5256/1/Форми%20та%20напрями%20державної%20підтримки.pdf>.
69. Конституційне право України : підручник для студентів вищ. навч. закл. / за ред. акад. АПрН України, д-ра юрид. наук, проф. Ю. М. Тодики, д-ра юрид. і політ. наук, проф. В. С. Журавського. Київ : Ін Юре, 2002. 544 с.
70. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр/conv#Text>.

71. Корнієнко П. С. Президент України у системі органів правозахисної діяльності. *Часопис Київського університету права*. 2019. № 1. С. 89–92. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Chkup_2019_1_18.
72. Коструба А. В. Теоретичні роздуми щодо поняття суб'єкта права. *Проблеми цивільного права та процесу* : матеріали наук.-практ. конф., м. Харків, 19–20 трав. 2017 р. / ХНУВС. Харків, 2017. С. 109–111.
73. Кравчук М. В. Теорія держави і права. Проблеми теорії держави і права : навч. посіб. 3-тє вид., змін, й допов. Тернопіль : Карт-бланш, 2002. 247 с.
74. Лагода О. С. Адміністративна процедура: теорія і практика застосування : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Ірпінь, 2007. 187 с.
75. Левченко Н. М. Європейський підхід фінансування розвитку АПК. *Агросвіт*. 2012. № 19. С. 5–10.
76. Лисак А. А. Поняття принципів права в площині кримінального права. *Аналітично-порівняльне правознавство*. 2024. № 1. С. 510–515. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/300029/292453>.
77. Литвинов А. І. Сільськогосподарська продукція: проблема якості. *Економіка АПК*. 2014. № 6. С. 23–30. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2014_6_7.
78. Лученко Д. В. Контрольне провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2003. 180 с.
79. Мазуренко В. Г. Сільське господарство як об'єкта адміністративно-правового регулювання. *Проблеми сучасних трансформацій*. Серія : Право, публічне управління та адміністрування. 2023. № 7. URL: https://reicst.com.ua/pmtl/issue/view/issue_7_2023.
80. Мамалуй О. О. До питання визначення поняття "процедура" в податковому праві. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2018. Вип. 35 (1). С. 85–87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvmgu_jur_2018_35%281%29__22.

81. Манько Д. Г. Легалізація як правова процедура : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Одеса, 2010. 205 с.
82. Мацькевич М. М. Поняття гарантій конституційних культурних прав і свобод людини та громадянина в Україні. *Форум права*. 2014. № 3. С. 219–227. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.
83. Методика розрахунку рівня рентабельності сільськогосподарської діяльності сільськогосподарських підприємств : затв. наказом Державного комітету статистики України від 14 лют. 2011 р. № 33. *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/metod_polog/metod_doc/2011/33/metod.htm.
84. Миськів Л. І. Адміністративно-правові засади діяльності вищих навчальних закладів МВС України з питань морально-правового виховання курсантів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Харків, 2008. 200 с.
85. Міхальов В. О. Класифікація юридичних гарантій прав і свобод особистості в Україні. *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України)* : матеріали Міжнар. наук.-практ.конф., м. Одеса, 21 трав. 2021 р. Одеса, , 2021. С. 288–290.
86. Мудрак Р., Лагодієнко В., Осіпова А., Фротер О., Соколюк К. Концепція продовольчої безпеки: теорія і українська практика. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2024. Т. 1, вип. 54. С. 452–470.
87. Мушенко В. В. Принципи діяльності держави щодо фінансової підтримки сільського господарства. *Бюлетень Міністерства юстиції України*. 2011. №. 7. С. 91–98.
88. Негода Ю. В. Методологічні принципи та умови підвищення ефективності системних перетворень в аграрному секторі економіки.

Ефективна економіка. 2017. № 2. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7020>.

89. Нефьодов С. Категорія «державні гарантії» в юридичній науці. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. 2017. № 4. С. 96–99.

90. Новий тлумачний словник української мови : 42 000 слів : у 4 т. / уклад. : В. В. Яременко, О. С. Сліпушко. Київ : Аконіт, 2000. 3690 с.

91. Новіков Д. В. Аграрне виробництво в умовах воєнного стану: проблеми та можливості їх вирішення. *Інноватика в освіті, науці та бізнесі: виклики та можливості* : матеріали III Всеукр. конф. здобувачів вищої освіти і молодих учених, м. Київ, 17 листоп. 2022 р. / КНУТД. Київ, 2022. Т. 2. С. 161–166.

92. Новіцький В. В. Поняття та особливості юридичних гарантій прав людини. *Альманах права*. 2019. Вип. 10. С. 203–207.

93. Онищенко Н. М. Правове регулювання та правовий вплив: поняття, взаємозумовленість і відмінність. *Держава і право* : зб. наук. праць. Юридичні і політичні науки. 2004. Вип. 25. С. 3–5.

94. Осауленко С. Адміністративно-правовий статус Кабінету Міністрів України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Одеса, 2010. 218 с.

95. Панухник О. В. Напрями та шляхи трансформації державної підтримки суб'єктів аграрної сфери України. *Актуальні проблеми інноваційної економіки*. 2017. № 1. С. 5–10.

96. Петрова О. О. Механізм формування водогосподарського комплексу регіону в умовах інтенсивного зрошення. *Ефективна економіка*. 2019. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2019_6_21.

97. Петрушенко В. Л. Філософський словник: терміни, персоналії, сентеції. Львів : Магнолія 2006, 2011. 352 с.

98. Петрушенко В. Тлумачний словник основних філософських термінів. Львів : Нац. ун-т “Львівська політехніка”, 2009. 264 с.

99. Питання Міністерства економіки : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 459. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459-2014-%D0%BF#Text>.

100. Питання національних пріоритетів трансформації продовольчих систем в Україні : Указ Президента України від 7 лют. 2022 р. № 41. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/41/2022#Text>.

101. Податковий кодекс України : Закон України від 02 груд. 2010 р. № 2755-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 13–14, № 15–16, № 17. Ст. 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/conv#Text>.

102. Порядок надання грантів для створення або розвитку садівництва, ягідництва та виноградарства : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 21 черв. 2022 р. № 738. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-п/conv#Text>.

103. Порядок надання мікрогрантів на створення або розвиток власного бізнесу : затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 21 черв. 2022 р. № 738. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/738-2022-п/conv#Text>.

104. Про ветеринарну медицину : Закон України від 25 черв. 1992 р. № 2498-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 8–9. Ст. 24. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2498-12/conv#n181>.

105. Про військово-цивільні адміністрації : Закон України від 3 лют. 2015 р. № 141-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 13. Ст. 87. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>.

106. Про внесення змін до деяких постанов Кабінету Міністрів України щодо надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва : Постанова Кабінету Міністрів України від 14 берез. 2023 р. № 229. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/229-2023-%D0%BF#Text>.

107. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо звільнення від сплати екологічного податку, плати за землю та податку на нерухоме майно, відмінне від земельної ділянки, за знищене чи пошкоджене нерухоме майно : Закон України від 11 квіт. 2023 р. № 3050-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 68. Ст. 237. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3050-20#Text>.

108. Про внесення змін до Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам, які використовують меліоровані землі, та організаціям водокористувачів : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 жовт. 2023 р. № 1110. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1110-2023-%D0%BF#Text>.

109. Про державні резерви : Закон України від 9 серп. 2023 р. № 3310-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2023. № 90. Ст. 341. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3310-20#Text>.

110. Про державну підтримку сільського господарства України : Закон України від 24 черв. 2004 р. № 1877-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 49. Ст. 527. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15/conv#Text>.

111. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності : Закон України від 06 верес. 2005 р. № 2806-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 48. Ст. 483. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-15/conv#Text>.

112. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 30 «Біологічні активи» : наказ Міністерства фінансів України від 18 листоп. 2005 р. № 790. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1456-05#Text>.

113. Про затвердження нової редакції Положення про Державну установу «Офіс з просування експорту України» : наказ Міністерства

розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України від 08 трав. 2020 р. № 845. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0845915-20#Text>.

114. Про затвердження плану заходів забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану : розпорядження Кабінету Міністрів України від 29 квіт. 2022 р. № 327. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/327-2022-%D1%80#Text>.

115. Про затвердження Положення про Державне агентство водних ресурсів України : Постанова Кабінету Міністрів України від 20 серп. 2014 р. № 393. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/393-2014-п/conv#Text>.

116. Про затвердження Положення про Державну службу України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів : Постанова Кабінету Міністрів України від 2 верес. 2015 р. № 667. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/667-2015-%D0%BF#Text>.

117. Про затвердження Положення про передавання запасів готівки на зберігання до уповноважених банків: постанова Національного банку України від 07 груд. 2016 р. № 408. *Офіційний вісник України*. 2017. № 5. Ст. 172.

118. Про затвердження Порядку видачі дозволів на спеціальне водокористування та внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 10 серпня 1992 р. № 459 : Постанова Кабінету Міністрів України від 13 берез. 2002 р. № 321. *Офіційний вісник України*. 2002. № 12. Ст. 590. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/321-2002-п/conv#Text>.

119. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для фінансової підтримки заходів в агропромисловому комплексі шляхом здешевлення кредитів : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 квіт. 2015 р. № 300. *Офіційний вісник*

України. 2015. № 40. Ст. 1191. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300-2015-%D0%BF#Text>.

120. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для державної підтримки розвитку тваринництва та переробки сільськогосподарської продукції : Постанова Кабінету Міністрів України від 07 лют. 2018 р. № 107. *Офіційний вісник України*. 2018. № 22. Ст. 729. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/107-2018-п/conv#Text>

121. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання державної підтримки сільськогосподарським товаровиробникам, які використовують меліоровані землі, та організаціям водокористувачів : Постанова Кабінету Міністрів України від 11 жовт. 2021 р. № 1070. *Офіційний вісник України*. 2021. № 83. Ст. 5323. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1070-2021-п/conv#Text>.

122. Про затвердження Порядку використання коштів, передбачених у державному бюджеті для надання фінансової підтримки розвитку фермерських господарств : Постанова Кабінету Міністрів України від 07 лют. 2018 р. № 106. *Офіційний вісник України*. 2018. № 22. Ст. 728. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/106-2018-п/conv#n3>.

123. Про затвердження Порядку надання одноразової грошової допомоги постраждалому населенню внаслідок підриву Російською Федерацією греблі Каховської гідроелектростанції за втрачений врожай : Постанова Кабінету Міністрів України від 4 серп. 2023 р. № 807. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-poriadku-nadannia-odnorazovoi-hroshovoi-dopomohy-postrazhdalomu-s807-40823>.

124. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27 лют. 2014 р. № 794-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 13. Ст. 222.

125. Про карантин рослин : Закон України від 30 черв. 1993 р. № 3348-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 34. Ст. 352. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3348-12#Text>.

126. Про місцеве самоврядування : Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1997. № 24. Ст. 170. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80/conv#n267>.

127. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 9 квіт. 1999 р. № 586-XIV. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 20–21. Ст. 190. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>.

128. Про молоко та молочні продукти : Закон України від 15 трав. 2003 р. № 742-IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1870-15#Text>.

129. Про насіння і садивний матеріал : Закон України від 26 груд. 2002 р. № 411-IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/411-15/conv#n244>.

130. Про організації водокористувачів та стимулювання гідротехнічної меліорації земель : Закон України від 17 лют. 2022 р. № 2079-IX. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2079-20/conv#Text>.

131. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів : Закону України від 23 груд. 1997 р. № 771/97-ВР. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80#Text>.

132. Про особисте селянське господарство : Закон України від 15 трав. 2003 р. № 742-IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/742-15/conv#n73>.

133. Про охорону прав на сорти рослин : Закон України від 21 квіт. 1993 р. № 3116-XII. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3116-12#Text>.

134. Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності : Закон України від 19 трав. 2011 р. № 3392-VI.

Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3392-17#Text>.

135. Про племінну справу у тваринництві : Закон України від 15 груд. 1993 р. № 3691-XII. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3691-12#Text>.

136. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

137. Про Раду з питань підтримки підприємництва в умовах воєнного стану : Указ Президента України від 26 січ. 2024 р. № 30/2024. *Президент України.* URL: <https://www.president.gov.ua/documents/302024-49565>.

138. Про регулювання цін на окремі види продовольчих товарів та забезпечення стабільної роботи виробників продовольства в умовах воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 19 черв. 2023 р. № 650. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/650-2023-%D0%BF#Text>.

139. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 9 грудня 2005 року «Про стан агропромислового комплексу та заходи щодо забезпечення продовольчої безпеки України» : Указ Президента України від 28 груд. 2005 р. № 1867/2005. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1867/2005#Text>.

140. Про стимулювання розвитку агропромислового комплексу України : Закон України від 7 лют. 2002 р. № 3023-III. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3023-14#Text>.

141. Про схвалення Концепції Державної цільової економічної програми розвитку тваринництва на період до 2033 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 31 січ. 2025 р. № 76-р. *Верховна Рада України.* URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/76-2025-p#Text>.

142. Про схвалення Стратегії продовольчої безпеки України на період до 2027 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації : розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 лип. 2024 р. № 684-р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/684-2024-%D1%80#Text>.

143. Про схвалення Стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій в Україні на період до 2030 року та затвердження операційного плану заходів з її реалізації у 2025–2027 роках : розпорядження Кабінету Міністрів України від 15 листоп. 2024 р. № 1163-р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1163-2024-%D1%80#Text>.

144. Про фермерське господарство : Закон України від 19 черв. 2003 р. № 973-IV. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/973-15/conv#n73>

145. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року : Указ Президента України від 30 верес. 2019 р. № 722/2019. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019/conv#Text>.

146. Прокопенко В. І. Трудове право України : підручник. Харків : Консум, 1998. 480 с.

147. Пустовіт Ю. Ю. Основоположні ідеї (принципи) адміністративно-правового забезпечення продовольчої безпеки. *Нове українське право*. 2024. Вип. 3. С. 143–153.

148. Радінська В. О., Нефьодов С. В. Поняття державних (місцевих) гарантій: нормативно-правові та доктринальні підходи. *Наука і правоохорона*. 2017. № 2 (36). С. 55–60.

149. Речка К. М. Зміст понять і категорій економічного зростання та розвитку сільського господарства. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2018. Вип. 18, ч. 3. С. 15–20.

150. Розвиток аграрного виробництва як передумова забезпечення продовольчої безпеки України : аналіт. доп. / за заг. ред. Я. А. Жаліла. Київ : НІСД, 2011. 104 с.

151. Русан В., Жураковська Л., Жаліло Я. Перспективи розвитку аграрного сектора України в умовах кліматичних змін. *Національний інститут стратегічних досліджень*. URL: <https://niss.gov.ua/publikatsiyi/analitichni-dopovidy/perspektyvy-rozvytku-ahrarnoho-sektora-ukrayiny-v-umovakh>.

152. Санжарук Т. О. Поняття «суб'єкт права» та «суб'єкт правовідносин»: питання розмежування. *Актуальні проблеми держави і права*. 2003. Вип. 21. С. 91–95.

153. Селіванов А. Адміністрування податків: нові проблеми в адміністративному та фінансовому праві України. *Право України*. 2002. № 2. С. 34–38.

154. Сільське господарство. *Державна служба статистики України*. URL: https://ukrstat.gov.ua/operativ/pro_stat/Prosto/s_gosp/SG.pdf.

155. Сільськогосподарський кредит: умови та спосіб оформлення. *Приватбанк*. URL: https://privatbank.ua/handbook/prohrama_kredytuvannya_sil_sko_hospodarstva_na_rozvytok.

156. 17 Цілей сталого розвитку. *Global Compact Network Ukraine*. URL: <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/>.

157. Словник української мови : в 11 т. / редкол. : І. К. Білодід (голова) [та ін.] ; АН Української РСР ; Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1978. Т. 9 : С / ред. тому: І. С. Назарова [та ін.]. 916 с.

158. Снежко А. О. Адміністративні процедури в податковій сфері : дис. ... д-ра філос. : 081. Київ, 2024. 211 с.

159. Старенька О. М. Загальні принципи управління в організації системи оперативного контролю на промислових підприємствах. *Одеський національний економічний університет*. URL:

<http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2354/1/Загальні%20принципи%20управління%20в%20організації%20системи%20оперативного%20контролю%20на%20промислових%20підприємствах.pdf>.

160. Старчук О. В. Щодо поняття принципів права. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 40–43.

161. Стрельцова О. В. Джерела права Європейського Союзу (теоретичні аспекти) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Київ, 2008. 214 с.

162. Субсидії для аграріїв на утримання худоби. *GrantMarket*. URL: <https://grant.market/opp/agro-subsidies>.

163. Теорія держави і права. Академічний курс : підручник / О. В. Зайчук та ін. ; за ред. О. В. Зайчука, Н. М. Оніщенко. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 685 с.

164. Теорія держави та права : підручник / Є. О. Гіда, Є. В. Білозьоров, А. М. Завальний та ін. ; за заг. ред. Є. О. Гіди. Київ : О. С. Ліпкан, 2011. 576 с.

165. Тітов Д., Олексієнко В. Фінансове забезпечення аграрного сектору України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 63. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4177/4108>.

166. Україна: сільське господарство. *Велика українська енциклопедія*. URL: https://vue.gov.ua/%D0%A3%D0%BA%D1%80%D0%B0%D1%97%D0%BD%D0%B0:%D1%81%D1%96%D0%BB%D1%8C%D1%81%D1%8C%D0%BA%D0%B5_%D0%B3%D0%BE%D1%81%D0%BF%D0%BE%D0%B4%D0%B0%D1%80%D1%81%D1%82%D0%B2%D0%BE.

167. Українське сільське господарство у воєнний час. *Transnational Institute*. URL: <https://www.tni.org/uk/article/ukrainian-agriculture-in-wartime>.

168. Фраєр О. В. Концептуальні засади сталого розвитку та їх реалізація у сільському господарстві в сучасних умовах. *Український соціум*. 2018. № 2 (65). С. 96–105.

169. Фурман І. В. Державна підтримка сільського господарства: проблеми, світові практики та перспективи для України. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2021. № 5, т. 1. С. 315–323.
170. Черкаська В. В. Принципи та напрями державного регулювання розвитку аграрного сектору України. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 10. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1100>.
171. Чехов І. В. Особливості функціонування ринку банківських кредитних ресурсів в аграрному секторі економіки України. *Економіка і регіон*. 2013. № 3. С. 131–137.
172. Шарая А. А. Поняття принципів адміністративного права в сучасній доктрині. *Вісник Запорізького національного університету*. Серія : Юридичні науки. 2013. № 1 (1). С. 115–118.
173. Шкабаро В. М. Конституційно-правовий статус міста в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.02. Київ, 2004. 192 с.
174. Які дозвільні документи потрібні сільгосппідприємству. *Баланс*. URL: <https://balance.ua/news/post/kakie-razreshitelnie-dokumenty-nuzhni-selkhozpredpriyatiyu>.
175. Food Security Update | World Bank Solutions to Food Insecurity. URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/agriculture/brief/food-security-update>
176. Four ways to tackle food insecurity. URL: <https://www.eitfood.eu/blog/4-ways-to-tackle-food-insecurity>.
177. Gavin Campbell Effective Solutions for Global Food Security. URL: <https://www.correntics.com/effective-solutions-for-global-food-security/>.
178. How to Solve Food Security: Innovative Solutions for a Global Crisis. URL: <https://afrenet.org/how-to-solve-food-security/>
179. Vynnychenko A. The concept of food security and the problem of its provision under modern conditions. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 1. Pp. 14–24.

180. Vynnychenko A. The concept and significance of agriculture in Ukraine as an object of administrative and legal regulation to ensure food security. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 9. Pp. 16–20.

181. Weatherford J. The History of Money. New York : Crown, 1997. 304 p.

182. What Causes Food Insecurity and What are Solutions to It? URL: <https://www.povertyusa.org/stories/what-causes-food-insecurity-and-what-are-solutions-it>.

183. What is Food Security? URL: <https://www.worldbank.org/en/topic/agriculture/brief/food-security-update/what-is-food-security>.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Винниченко А.В. До характеристики принципів державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки. *Юридична наука*. 2020. № 3. Т. 2. С. 209–214.
2. Винниченко А.В. Нормативно-правовий масив державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки. *Держава та регіони*. Серія Право. 2022. № 2. С. 322–327.
3. Vynnychenko, A. The concept and significance of agriculture in Ukraine as an object of administrative and legal regulation to ensure food security. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2023. № 9. pp. 16–20.
4. Vynnychenko, A. The concept of food security and the problem of its provision under modern conditions. *Entrepreneurship, Economy and Law*. 2024. № 1. pp. 14–24.
5. Винниченко А.В. Напрями вдосконалення правового регулювання державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки. *KELM*. 2024. № 5(65). С. 160–164 (Республіка Польща).

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Винниченко А.В. Поняття адміністративних процедур реалізації державної підтримки сільського господарства як складової продовольчої безпеки. *Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність: матеріали міжнародної науково-практичної конференції (Київ, 19–20 січ. 2022 р.)*. Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2022. С. 42–44.

7. Винниченко А.В. Шляхи вдосконалення організаційних аспектів державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки. *Актуальні проблеми імплементації наукових досягнень у практичну діяльність*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (Київ, 4–5 черв. 2024 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 98–100.

8. Винниченко А.В. Поняття принципів державної підтримки сільського господарства України в контексті забезпечення продовольчої безпеки. *Пріоритетні напрями розвитку юридичної науки: вітчизняний та зарубіжний досвід*: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, (Київ, 18–19 верес. 2024 р.). Київ: Науково-дослідний інститут публічного права, 2024. С. 36–39.